

*Розвиток науки в Одеському
(Новоросійському) університеті*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Серія: Розвиток науки в Одеському (Новоросійському) університеті
Серія заснована в 2010 році

Головний редактор
доктор політичних наук,
професор І. М. Коваль

Редакційна колегія:

B. O. Іваниця, д-р біол. наук, проф. (заст. гол. ред.);
C. M. Андрієвський, д-р фіз.-мат. наук, проф.; *Ю. Ф. Вакман*, д-р фіз.-мат. наук, проф.;
B. B. Глєбов, канд. іст. наук, доц.; *L. M. Голубенко*, канд. фіол. наук, проф.;
B. B. Заморов, канд. біол. наук, доц.; *O. B. Запорожченко*, канд. біол. наук, доц.;
B. Є. Круглов, канд. фіз.-мат. наук, проф.; *B. Г. Кушнір*, канд. іст. наук, доц.;
B. B. Менчук, канд. хім. наук, доц.; *Є. Л. Стрельцов*, д-р юрид. наук, проф.;
B. I. Труба, канд. юрид. наук, доц.; *A. B. Тюрін*, д-р фіз.-мат. наук, проф.;
Є. А. Чerkез, д-р геол.-мінерал. наук, проф.; *Є. М. Черноіваненко*, д-р фіол. наук, проф.

Одеса
«Астропрінт»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Серія: Розвиток науки в Одеському (Новоросійському) університеті

Випуск: Географічні та геологічні науки

Науки про Землю
в Одеському (Новоросійському)
університеті

Одеса
«Астропрінт»
2010

УДК [55+91]:378.4(477.74)
ББК 26р30+74.584(4Ук-4Од-2О)
Н 34

Автори:

Є. А. Черкез, д-р геол.-мінерал. наук, проф.;
Я. М. Біланчин, канд. геогр. наук, доц.;
Є. Н. Красєха, д-р біол. наук, проф.;
Є. П. Ларченков, д-р геол.-мінерал. наук, проф.;
О. Г. Топчієв, д-р геогр. наук, проф.;
Ю. Д. Шуйський, д-р геогр. наук, проф.

Наукові редактори:

М. О. Подрезова, О. Г. Топчієв, д-р геогр. наук, проф.

Бібліографічний редактор:

В. В. Самодурова

Рекомендовано до друку вченю радою ОНУ імені І. І. Мечникова
Протокол № 6 від 30 березня 2010 р.

Н 34 **Науки про Землю** в Одесському (Новоросійському) університеті : [моно-
графія] / Є. А. Черкез, Я. М. Біланчин, Є. Н. Красєха [та ін.] ; наук. ред. :
М. О. Подрезова, О. Г. Топчієв ; бібліогр. ред. В. В. Самодурова ; Одес. нац.
ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса : Астропрінт, 2010. — 104 с. : [8] л. іл. —
(Сер. «Розвиток науки в Одесському (Новоросійському) університеті» ; вип. :
Географічні та геологічні науки).

ISBN 978–966–190–321–9

У монографії розглядається історія створення та розвитку геолого-географічного
факультету Одесського (Новоросійського) університету. Прослідковується істо-
рія окремих кафедр, напрями наукової роботи. Особливу увагу автори приділя-
ють особам деканів та науковців, які зробили великий внесок у розвиток геолого-
географічних наук в університеті.

Для викладачів, співробітників та студентів університету, для геологів, географів,
істориків науки та усіх, хто цікавиться історією Одесського національного університе-
ту імені І. І. Мечникова.

УДК [55+91]:378.4(477.74)
ББК 26р30+74.584(4Ук-4Од-2О)

ISBN 978-966-190-311-0 (серія)
ISBN 978-966-190-321-9

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2010

Зміст

Передмова	8
1. Основні віхи історії становлення і розвитку геолого-географічних наук та освіти в університеті	9
2. Становлення та розвиток геолого-географічного факультету	18
2.1. Засновники геолого-географічних наук в Імператорському Новоросій- ському університеті.....	18
2.2. Хроніка геолого-географічного факультету за роки Одеського національ- ного (державного) університету імені І. І. Мечникова.....	28
Декани	29
Завідувачі кафедрами	41
Керівники наукових підрозділів	42
Науково-дослідні лабораторії.....	42
3. Наука і освіта на кафедрах геолого-географічного факультету	44
3.1. Географічне відділення	44
Кафедра фізичної географії та природокористування	44
Кафедра економічної та соціальної географії	55
Кафедра ґрунтознавства та географії ґрунтів	65
Кафедра географії України	70
3.2. Геологічне відділення	74
Кафедра загальної й морської геології	74
Геолого-мінералогічний музей	87
Палеонтологічний музей та підземний палеонтологічний заповідник «Одеські катакомби»	88
Кафедра інженерної геології та гідрогеології.....	89
4. Кафедра фізичного виховання і спорту	99

Передмова

Ювілей факультету — це одна з багатьох хронологічно впорядкованих дат, що визначають загальну траєкторію його розвитку від часів зародження та формування до сьогодення. І саме цей аспект є у даному ювілейному нарисі визначальним. Нauки про Землю — географія і геологія, започатковані з перших днів існування Імператорського Новоросійського університету (1865 р.) і повною мірою зберігають свій організаційно-освітній та науковий потенціал в умовах незалежної України.

Зрозуміло, що майже півтора столітня історія університетських географії та геології не була іdealичною. І географія, і геологія, і університет як такий знали часи бурхливого розвитку і кризового занепаду, аж до повного зникнення окремих спеціальностей та спеціалізацій. Факультет зміг гідно пройти такі випробування і зустрічає свій чинний ювілей з повною конфігурацією спеціальностей і спеціалізацій університетських наук про Землю.

На факультеті сформувались кілька відомих наукових шкіл, що мають відповідний авторитет у географічній та геологічних науках. Серед них школи палеонтології та історичної геології, інженерної геології та гідрогеології, фізичної географії та ландшафтознавства, ерозіознавства, берегознавства, ґрунтознавства, економічної та соціальної географії. Ювілей — це підведення певних підсумків щодо випуску дипломованих спеціалістів, зокрема кадрів вищої кваліфікації, наукових розробок і творчих здобутків, участі у регіональних, національних та міжнародних науково-дослідних програмах, публікацій наукових статей, монографій, навчальних посібників і підручників.

Лейтмотив ювілею — подальший розвиток університетських географії та геології у сучасних умовах глибоких і складних трансформацій українського суспільства, збереження головних організаційно-навчальних та науково-дослідних здобутків і традицій, забезпечення оптимальної і поступальної зміни поколінь і наукових генерацій, підвищення конкурентоспроможності факультету серед закладів вітчизняної освіти і науки, посилення його інтеграційних зрушень до європейського та світового рівня.

Автори цього короткого нарису свідомо оминули трагічні сторінки історії факультету, пов'язані з гострими політичними подіями, зокрема, з репресіями 1930–1950-х років, що повною мірою зачепили і університет. Ця тема потребує окремої і ґрунтовної розробки.

*M. O. Подрезова
O. Г. Топчієв*

1. Основні віхи історії становлення і розвитку геолого-географічних наук та освіти в університеті

Становлення і розвиток географічних та геологічних наук і підготовка фахівців за цими розділами наук про Землю започатковані в Одесському (колишній Новоросійський Імператорський) університеті вже з першого року його існування і здійснювались на природничому відділенні фізико-математичного факультету.

В складі природничого відділення фізико-математичного факультету у 1865 р. була створена нова кафедра — кафедра фізики та фізичної географії. Перший ректор університету — заслужений професор І. Д. Соколов, запросив в Одесу професора В. І. Лапшина — фізика, географа, кліматолога, який став завідувачем кафедри фізики та фізичної географії, організував кабінет географії, університетську метеорологічну станцію, визначив провідні напрямки наукових фізико-географічних досліджень — океанографію, метеорологію та кліматологію, вивчав у складі кількох експедицій природу Чорного та Середземного морів.

У 1870 р. завідувачем кафедри фізики та фізичної географії був призначений Ф. Н. Шведов. Завідувачем кабінету фізичної географії став О. В. Клосовський, який

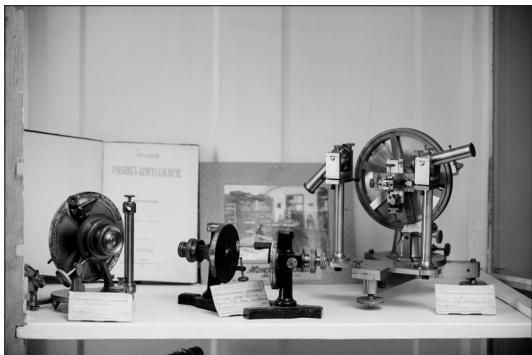
в 1884 р. отримав ступінь доктора фізики та фізичної географії і в своїй дисертації фактично розробляв питання медичної кліматології — складової частини медичної географії. Оскільки Ф. Н. Шведов був також деканом фізико-математичного факультету, то кафедрою фактично керував О. В. Клосовський як ординарний професор. Ці науковці створили першу в Одесі наукову фізико-географічну школу.

В 1893 р. кафедра фізичної географії та фізики була реорганізована й розділена на кафедру фізики та кафедру загальної географії та антропології. Обов'язки завідувача кафедри виконував І. Л. Яворський, доктор медицини, приват-доцент з географії. Сам же О. В. Клосовський, хоча і читав лекції студентам, але переважно опікувався будівництвом геофізичної обсерваторії, створенням метеорологічної мережі в Новоросійському краї та Бессарабії, виданням томів «Метеорологического обозрения» і праць обсерваторії «Летописи магнитно-метеорологической обсерватории Новороссийского университета». Тому І. Л. Яворський виконував обов'язки завідувача до 1905 р., коли на посаду завідувача кафедри фізичної географії був запрошений відомий географ, учень В. В. Докучаєва, магістр Г. І. Танфільєв. Він керував кафедрою протягом 1905–1928 рр., а в 1912 р. в Санкт-Петербурзі захистив докторську дисертацію на тему «Пределы лесов в полярной России по исследованию в тундре тиманских самоедов». На відміну від своїх попередників, Г. І. Танфільєв

розвивав ландшафтний, ґрунтознавчий та геоботанічний напрямки. І хоча в 20-ті роки ХХ століття він видав класичну монографію (в серії «География России») про моря, що оминають береги країни, але морська та геофізична тематика на кафедрі призупинилася.

У 1920 р. Новоросійський університет був перетворений в *Одеський Інститут народної освіти*,

і в 1921 р. Г. І. Танфільєв очолив нову кафедру географії та геології, причому, кафедра набула статусу науково-дослідної. Серед учнів Г. І. Танфільєва — професори С. Н. Тюремнов, В. В. Іванов, С. Т. Белозоров, доценти Л. В. Кліментов, Ф. Є. Петрунь, Є. К. Кікоїн та інші, які сформували нову географічну школу в Одеському університеті, і це була *ландшафтознавча школа*. З того часу на кафедрі фізичної географії та геології перевага надавалася ландшафтним дослідженням суходолу. Разом з тим Г. І. Танфільєв розумів необхідність розвитку традиційних наукових напрямків на кафедрі. Тому молодому науковцю В. Б. Лебедеву він надає можливість вивчати природу Одеської затоки та отримати кваліфікацію з океанології та гідрології.

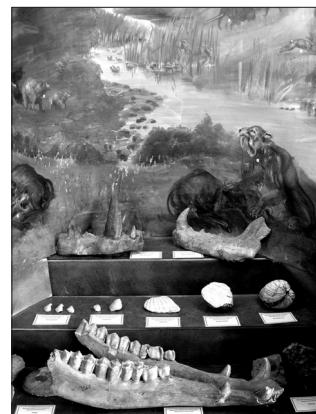

Після смерті Г. І. Танфільєва (1928 р.) кафедра фізичної географії та геології розділилась на дві. Кафедрою геології продовжував завідувати професор О. К. Алексєєв, кафедру фізичної географії очолив професор В. Б. Лебедєв. Протягом терміну завідування кафедрою (1928–1931 рр.) він продовжував регулярні дослідження прибережних вод Чорного моря між гирлами Дніпра та Дністра. Особливу увагу він приділяв зв'язку стану планктону в залежності від температури та солоності води, цікавився Аральським морем. Під час експедиції на Аральському морі в 1931 р. помер від серцевого нападу. Протягом 1932–1934 рр. завідувачем кафедри фізичної географії був в. о. професора Л. В. Кліментов, також учень проф. Г. І. Танфільєва.

Перша кафедра економічної географії була створена у складі *Одеського інституту народного господарства*, і протягом 1921–1934 рр. її очолював професор О. О. Сухов. Пізніше (1934–1938 рр.) він завідував кафедрою фізичної географії вже в Одеському університеті, був репресований і посмертно реабілітований.

Постановою Ради Народних комісарів СРСР (№ 72, від 10 березня 1933 р.) Одеський інститут народної освіти був реорганізований в *Одеський державний університет*, у складі якого на виконання Постанови ЦК ВКП (б) і РНК СРСР від 16 травня 1934 р. «Про викладання економічної географії у вузах і втузах» на базі кафедри фізичної географії та кафедри економічної географії Одеського інституту народного господарства був створений *географічний факультет*. Дещо пізніше перелік кафедр розширився: фізичної географії і геології; економічної географії; метеорології і гідрології; геодезії і картографії; геології; мінералогії і петрографії. Всі кафедри були випусковими. Основною матеріально-технічною базою факультету були навчальні кабінети при відповідних кафедрах, метеостанція, петрографо-мінералогічний і палеонтологічний музей. Першими деканами географічного факультету були доц. О. М. Смирнов (1934–1935, 1937–1938), проф. Ш. Г. Вишнепольський (1936–1937), доц. І. Ю. Калібердін (1938–1939), проф. І. Д. Андросов (1940–1941). До війни факультет випустив 171 фахівця, на кафедрах навчались 10 аспірантів. Викладачі і співробітники факультету проводили дослідження і картографування природних умов і ресурсів півдня України, надавали методичну допомогу вчителям географії шкіл регіону.

В роки Великої Вітчизняної війни підготовка фахівців-географів проводилась в евакуації у містах Майкопі (1941–1942 рр.) та м. Байрам-Алі (1942–1944 рр.). Деканом факультету у воєнні та перші післявоєнні роки був завідувач кафедри еко-

номічної географії доц. О. М. Смирнов. Значна частина довоєнного контингенту студентів, аспірантів і викладачів перебувала на фронтах війни.

Восени 1945 р. на базі кафедри геології, музеїв, кабінету і лабораторії ґрунтознавства та студентів геологічної фуркації був відкритий *геолого-ґрунтовий факультет* (декан проф. Ю. А. Гапонов) у складі трьох кафедр — геології і палеонтології, гідрогеології, мінералогії і петрографії, кабінету і лабораторії ґрунтознавства (у 1948–1949 рр. — кафедри ґрунтознавства). У 1952 р. географічний і геолого-ґрунтовий факультети університету були об'єднані у геолого-географічний факультет (декан — доц. О. М. Смирнов у 1952–1960 рр.). Студенти факультету у цей час спеціалізувались з географії, геології і пошуку корисних копалин, гідрогеології, мінералогії і петрографії, гідрології і метеорології.

На підставі наказу Міністерства освіти УРСР від 4 липня 1956 р. про злиття географічного факультету Одеського педагогічного інституту з відповідним факультетом Одеського державного університету імені І. І. Мечникова склад університету значно збільшився. У цьому році в університет влився колектив учених з ліквідованого географічного факультету педінституту. Реорганізація болісно позначилася на розвитку як навчальної, так і наукової роботи, викликала переход частини вчених-геологів з університету в інші наукові організації, які отримали від керівних органів у цей період хороший стимул до роботи завдяки виробничим замовленням. Багато співробітників факультету почали викладати за сумісництвом в Гідрометеорологічному інституті, переведеному до Одеси із зруйнованого війною Харкова.

Факультет у ці та наступні роки очолювали декани доц. Г. П. Міщенко (1960–1970 рр.), проф. І. П. Зелінський (1970–1979 рр.), доц. І. О. Полоса (1979–1983 рр.), проф. О. Г. Топчієв (1983–1985 рр.), доц. Я. М. Біланчин (1985–2007 рр.). З 2007 р. факультет очолює проф. Є. А. Черкез.

За 75 років існування факультет підготував майже 11 тисяч фахівців географів і геологів, мав понад 600 аспірантів і докторантів з географічних і геологічних спеціальностей. Майже 500 випускників факультету захистили кандидатські і докторські дисертації. Випускник факультету І. І. Чебаненко став академіком АН УРСР. Лауреатами Ленінської премії стали випускники О. А. Гордієнко, В. М. Степанов, В. Є. Хаджи. Останньому була також присуджена Державна премія СРСР. Лауреатом Державної премії СРСР став випускник факультету Л. Л. Перчук. Лауреатами Державної премії Молдавської РСР у 1988 р. стали випускники В. М. Баранова, І. В. Зеленін, В. О. Подражанський. В умовах державної незалежності останні десятиріччя лауреатами Державної премії України стали професори факультету Г. І. Швебс (1993 р.), І. П. Зелінський та Є. А. Черкез (1996 р.).

На даний час факультет складається з двох відділень — географічного та геологічного. У його складі шість кафедр, що випускають дипломованих фахівців, і

ли, Гвіней, Молдови, Вірменії. Навчальний процес здійснюють за двома формами навчання: денною (стационарною) формою охоплені 352 студента-географа і 172 студента-геолога; на заочному відділенні — 164 географів та 109 геологів. Факультет здійснює підготовку фахівців зі спеціальностей «географія», «геологія» та «гідрогеологія» у складі яких 10 спеціалізацій. Підготовка фахівців трохрівнева: бакалавр (4 роки навчання), спеціаліст і магістр (5 років).

У складі географічного відділення 4 кафедри.

Кафедра фізичної географії та природокористування (завідувачі — доктор географічних наук, професор Г. І. Швебс, з 2003 р. — доктор географічних наук, професор Ю. Д. Шуйський) готує спеціалістів-географів за двома спеціалізаціями: 1) фізична географія та геоекологія; 2) географічні інформаційні системи.

Кафедра економічної та соціальної географії (завідувач — доктор географічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України О. Г. Топчіев) готує спеціалістів і магістрів за спеціальністю «географія» за спеціалізаціями «економічна і соціальна географія» та «географічні основи економіки та управління розвитку регіону» (відкрита з 2003 р.).

У складі кафедри учебова лабораторія ГІС-технології та бюджетна науково-дослідна група.

Кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів відкрита у 1967 р. доктором сільсько-гospодарських наук, професором І. М. Гоголевим. З 1995 р. завідувач кафедри — кандидат географічних наук, доцент Я. М. Біланчин. Кафедра готує спеціалістів і магістрів за спеціальністю «географія» за спеціалізацією «бюгегографія і географія ґрунтів».

Кафедра географії України відкрита у 1996 р., завідувач кафедри — доктор біологічних наук, професор Є. Н. Красеха. Кафедра готує спеціалістів і магістрів за спеціальністю «географія» і спеціалізацією «географічне краєзнавство і туризм».

одна загальноуніверситетська кафедра фізичного виховання та спорту. На факультеті працюють 64 штатні викладачі, серед яких 13 докторів наук, професорів і 39 кандидатів наук, доцентів. Загальний контингент студентів факультету становить 797 осіб, з них 516 студентів географічного відділення і 281 — геологічного. Традиційно на факультеті навчаються представники інших держав: Китаю, Туреччини, Анголи, Гвінеї, Молдови, Вірменії. Навчальний процес здійснюють за двома формами навчання: денною (стационарною) формою охоплені 352 студента-географа і 172 студента-геолога; на заочному відділенні — 164 географів та 109 геологів. Факультет здійснює підготовку фахівців зі спеціальностей «географія», «геологія» та «гідрогеологія» у складі яких 10 спеціалізацій. Підготовка фахівців трохрівнева: бакалавр (4 роки навчання), спеціаліст і магістр (5 років).

У складі географічного відділення 4 кафедри.

Кафедра фізичної географії та природокористування (завідувачі — доктор географічних наук, професор Г. І. Швебс, з 2003 р. — доктор географічних наук, професор Ю. Д. Шуйський) готує спеціалістів-географів за двома спеціалізаціями: 1) фізична географія та геоекологія; 2) географічні інформаційні системи.

Кафедра економічної та соціальної географії (завідувач — доктор географічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України О. Г. Топчіев) готує спеціалістів і магістрів за спеціальністю «географія» за спеціалізаціями «економічна і соціальна географія» та «географічні основи економіки та управління розвитку регіону» (відкрита з 2003 р.).

У складі кафедри учебова лабораторія ГІС-технології та бюджетна науково-дослідна група.

Кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів відкрита у 1967 р. доктором сільсько-гospодарських наук, професором І. М. Гоголевим. З 1995 р. завідувач кафедри — кандидат географічних наук, доцент Я. М. Біланчин. Кафедра готує спеціалістів і магістрів за спеціальністю «географія» за спеціалізацією «бюгегографія і географія ґрунтів».

Кафедра географії України відкрита у 1996 р., завідувач кафедри — доктор біологічних наук, професор Є. Н. Красеха. Кафедра готує спеціалістів і магістрів за спеціальністю «географія» і спеціалізацією «географічне краєзнавство і туризм».

Геологічне відділення представлене двома кафедрами.

Кафедрою загальної та морської геології завідує доктор геолого-мінералогічних наук, професор Є. П. Ларченков. Кафедра готує бакалаврів і спеціалістів за спеціальністю «геологія» за спеціалізаціями «геологія та корисні копалини дна морів і океанів» та «еколого-геологічна зйомка та моніторинг». У складі кафедри функціонує бюджетна науково-дослідна група.

Кафедрою інженерної геології та гідрогеології завідує доктор геолого-мінералогічних наук, проф. Є. А. Черкез. Кафедра готує бакалаврів, спеціалістів і магістрів за спеціальністю «гідрогеологія» за двома спеціалізаціями: «прикладна топографія» та «екологічна геологія і управління природокористуванням».

Наукові підрозділи факультету представлені двома проблемними та однією галузевою науково-дослідними лабораторіями:

- проблемна науково-дослідна лабораторія (ПНДЛ-1) інженерної геології морського узбережжя, водосховищ та гірських схилів;
- проблемна науково-дослідна лабораторія (ПНДЛ-4) географії ґрунтів і охорони ґрунтового покриву чорноземної зони;
- галузева науково-дослідна лабораторія — морської геології і геохімії (ГНДЛ-3).

У структурі факультету — відомі за межами держави унікальними колекціями та експонатами палеонтологічний та геолого-мінералогічний музей, підземний палеонтологічний заповідник «Одеські катакомби». Факультет має навчально-наукову базу польових практик студентів у с. Кринички Балтського району Одеської області та *навчальний полігон-лабораторію геологорозвідувальної справи і техніки безпеки*,

який служить базою для навчальних практик студентів геологічного відділення з геологорозвідувальної справи, інженерно-геологічних і гідрогеологічних робіт та досліджень.

В останні два десятиріччя на кафедрах і наукових підрозділах факультету сформувалась 9 пріоритетних напрямів наукових досліджень, що охоплюють основні теоретичні і практичні проблеми і потреби регіону та держави в області географії, геології і природокористування. Співробітники факультету приймають участь у виконанні декількох міжнародних проектів та програм. Для інтеграції наукових досліджень за міжнародною, державною та договірною тематикою з напрямку морської геології та геоархеології створено *міжгалузевий координатний навчально-науковий центр Морської геології та геоархеології*.

Серед актуальних і пріоритетних напрямків науково-дослідних робіт факультету:

- середньо- і крупномасштабні ландшафтні дослідження лісостепової та степової фізико-географічних зон;
- вивчення берегових процесів і динаміки морських берегів Чорного і Азовського морів; берегознавство Світового океану;
- розробка теорій методів дослідження ґрунтово-ерозійних процесів;
- розробка регіональних геоінформаційних систем (ГІС) — природокористування, соціально-економічних, демографічно-розселенських та ін;
- розроблення концепцій раціонального природокористування та екологічно безпечної територіальної організації населення і господарства;
- розроблення концепцій і програм формування регіональних екологічних мереж у контексті функціонування Всеєвропейської та національної екологічної мережі України;
- теоретико-методологічна та методична розробка геопланування (планування територій) приморських регіонів країни;
- дослідження природно-ресурсного та рекреаційно-туристичного потенціалу Українського Причорномор'я;
- дослідження та оцінка ресурсного потенціалу, ефективності використання та охорони ґрунтів у сучасних умовах реформування власності на землю;
- розробка концепції регіональної політики, програм збалансованого і стійкого соціально-економічного розвитку;
- розроблення та експертиза генплану Одеси та схеми планування Одеської агломерації;
- розробка теоретичних і методичних зasad природокористування та охорони довкілля у приморських регіонах країни;
- розробка геолого-геохімічних методів пошуку корисних копалин на дні морів і океанів;
- дослідження нафто-, газо- і золотоносності Українського Причорномор'я;
- розробка теоретичних і методичних зasad прогнозування сучасних ендо- і екзогенних геологічних процесів.

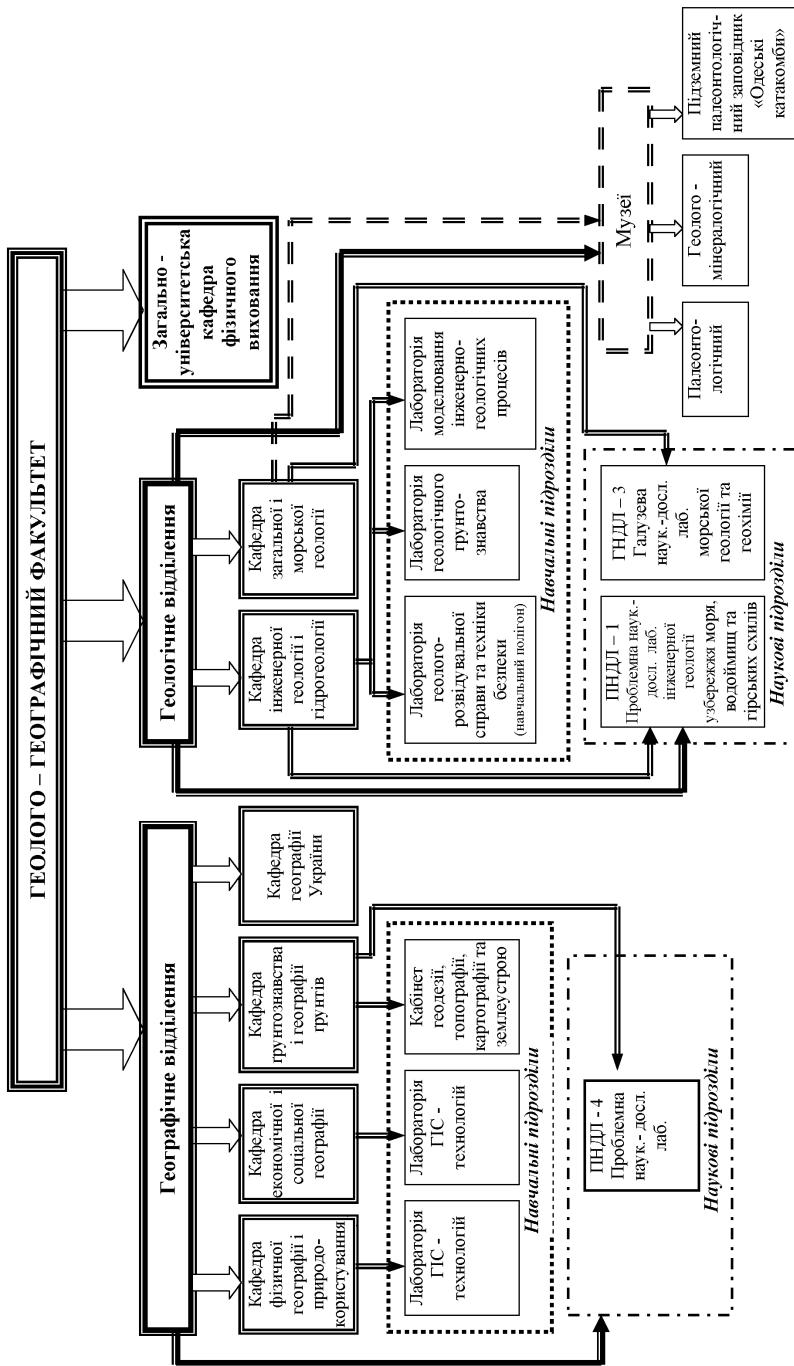
На початку 1994 р. на факультеті була створена *спеціалізована вчена рада* Д 41.051.03 із захисту дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора географічних наук за спеціальностями 11.00.02 — економічна та соціальна географія і 11.00.11 — конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів. Раду очолив професор

О. Г. Топчієв. Спеціалізована рада успішно функціонує й нині. За цей час розглянуто 5 докторських та понад 30 кандидатських дисертацій з присудженням, відповідно, наукових ступенів докторів і кандидатів географічних наук. Рада обслуговує аспірантів, докторантів і пошукачів з різних регіонів України, зокрема з Одеси, Сімферополя, Херсона, Мелітополя, Вінниці, Львова, Харкова, а також з Молдови (Придністровський регіон), Китаю. З 2004 р. замість спеціальності 11.00.11 введена кваліфікація 11.00.01 — фізична географія, геофізика і геохімія ландшафтів.

Сьогоднішній етап інтеграції факультету в міжнародний науково-освітній простір характеризується налагодженням науково-економічних і соціокультурних зв'язків із науковими та університетськими центрами Російської Федерації, Польщі, Румунії, Угорщини, Туреччини, Нідерландів, Китаю, США та інших країн в області геологічних і географічних наук, моніторингу та охорони довкілля, розробки і впровадження в практику ГІС-технологій. Вчені факультету беруть участь у розробці і впровадженні проектів та програм із міжнародного і регіонального наукового та економічного співробітництва, зокрема в організації біосферних заповідників у Причорномор'ї, збереженні ландшафтного і біологічного різноманіття, з екології та організації моніторингу природокористування, еколого-економічному обґрунтуванню проектів і програм в рамках Чорноморського економічного співробітництва, Єврорегіону «Нижній Дунай», формування за участі України міжнародних транспортних коридорів тощо.

Географи і геологи Одеського університету за 145-річну його історію, і особливо в останні 75 років існування географічного (з 1952 р. геолого-географічного) факультету, внесли вагомий вклад у скарбницю вітчизняної і світової географічної і геологічної наук, підготовки висококваліфікованих фахівців. Це стало результатом діяльності декількох поколінь вчених університету і факультету. Сьогодні очевидне зростання ефективності діяльності колективу геолого-географічного факультету, його кадрового і матеріально-технічного потенціалу, інтересу в молоді до проблем географічної і геологічної науки й практики, що є запорукою подальшого розвитку наук про Землю в університеті, нових здобутків та їх визнання на вітчизняному і світовому рівні.

2. Становлення та розвиток геолого-географічного факультету

2.1. Засновники геолого-географічних наук в Імператорському Новоросійському університеті

Відкриття Новоросійського університету в 1865 р. і виникнення в 1879 р. при університеті Імператорського Новоросійського товариства дослідників природи послужили потужним поштовхом до розвитку наук про Землю як в області загальної географії та загальної геології, так і інших підрозділів цих наук, таких як: кліматологія, гідрологія, лімнологія, агрономія, геоморфологія, палеогеографія, мінералогія, літологія, стратиграфія, гідрогеологія та ін.

Історична географія в Новоросійському університеті в середині XIX ст. глибоко і послідовно вивчалася найстарішим професором Новоросійського університету, що викладав ще в Рішельєвському ліцеї, Пилипом Карловичем Бруном. Мало хто з учених Одеси не знає його праці «Судьбы местности, занимаемой Одессой» (1869) і особливо «Черноморье. Сборник исследований по исторической географии», що вийшла у двох частинах у 1879 і 1880 рр. У них автор дуже докладно аналізує роботи античних вчених-географів від Геродота до Птолемея, що стосуються Причорноморського узбережжя.

До Одеси, у знову відкритий Новоросійський університет на постійну роботу переїхало багато відомих вчених, які здобули визнання у старих університетських центрах країни: професор В. І. Лапшин — з Харкова, професора М. І. Головкінський та І. Ф. Синцов — з Казані, професор О. В. Клосовський — з Києва.

Науки геологічного циклу чітко позначилися напрямками мінералогічним, літологічним, стратиграфо-палеонтологічними, гідрогеологічним. Науки фізико-географічного циклу були представлені загальною фізичною географією, кліматолого-метеорологічним, гідрологічним, геоморфологічним, ґрунтово-географічним, геоботанічним та палеогеографічним напрямками.

Наукову діяльність і викладання предметів фізико-географічного циклу з 1865 по 1870 рр. виконував професор В. І. Лапшин. З його ініціативи в університеті була створена метеорологічна станція, що містилася на другому поверсі

В. І. Лапшин

головного корпусу на Дворянській вулиці. Прилади для спостережень перебували на даху і на балконі будівлі. Результати спостережень оброблялись в Одесі, а потім передавалися до Москви і Парижу. В. І. Лапшин брав участь у морських наукових експедиціях, в яких вивчали умови прокладання по дну моря міжнародного телеграфного кабелю Європа — Індія. За участь В. І. Лапшина в центральній частині Чорного моря вперше були відкриті глибини більше 1000 м. Зібрані ним при промірі зразки донного ґрунту вивчалися і оброблялися в кабінеті фізичної географії фізико-математичного факультету Новоросійського університету.

Після виходу в 1870 р. В. І. Лапшина у відставку завідував кабінетом фізичної географії в університеті інший відомий вчений — Федір Никифорович Шведов. У Новоросійському університеті він захистив дисертацію на ступінь доктора фізики. Ставши ординарним професором у 30 років, він більше 35 років залишався беззмінним керівником одеських фізиків. З 1870 по 1881 рр. Ф. Н. Шведов в Новоросійському університеті викладав фізичну географію. В різні роки він обіймав керівні посади в університеті: був деканом фізико-математичного факультету і ректором університету. Але головною метою діяльності Ф. Н. Шведова були все ж таки наукові дослідження. Ним опубліковано більше 40 наукових робіт з різних питань фізики, геофізики, астрофізики та метеорології. Серед інших робіт Ф. Н. Шведова слід відзначити ряд метеорологічних досліджень — про походження та будову граду, про теорію циклонів та ін. У статті «Дерево как летопись засух» (1892) він показав, що товщина річних кілець, тобто приріст дерев, знаходиться в прямій залежності від річних опадів, а різниця в їх товщині вказує на коливання клімату. Це положення дає можливість вченим робити висновки про характер коливань клімату за минулі століття. Іншими словами, саме Ф. Н. Шведов ввів у науку дендрокліматологічний і дендрохронологічний методи досліджень.

З 1880 р. всю лекційну та наукову діяльність в університеті в галузі геофізики очолив Олександр Вікентійович Клосовський. Спочатку доцент, а з 1886 по 1907 рр. — ординарний професор кафедри фізики і фізичної географії, О. В. Клосовський — одна з найяскравіших постатей в історії наук про Землю в Одесі. У 1907 р. О. В. Клосовський, який виступив за автономію Новоросійського університету, змушений був залишити роботу в ньому і виїхав до Петербурга, отримавши там в 1909 р. звання заслуженого професора. У 1910 р. він був обраний членом-

Ф. Н. Шведов

кореспондентом Російської Академії наук. За свою наукову діяльність О. В. Клосовський був нагороджений шістьма золотими і двома срібними медалями Російської Академії наук, Російського географічного товариства, Паризької всесвітньої виставки.

До 10-річчя з дня смерті О. В. Клосовського, у 1927 р. в невеликій брошурі «Бюллетень Геофизической обсерватории», що давно стала бібліографічною рідкістю, надрукована стаття пам'яті вченого. З цієї статті зрозуміло, що навіть після спливу 10 років після смерті О. В. Клосовського його учні й соратники зберегли теплі почуття до свого вчителя і високо шанували його пам'ять.

Кабінет фізичної географії містився у двох кімнатах третього поверху головного університетського будинку на Дворянській і Херсонській вулицях. У тому ж будинку знаходилася і метеорологічна станція, влаштована ще в 1865 р. професором В. І. Лапшиним. Метеорологічні спостереження проводилися на особливому балконі, що виходив на північний схід. У 1884 р. до кабінету фізичної географії було приєднано додаткове приміщення, яке складалося з двох великих кімнат. Трохи пізніше було придбано багато цінних інструментів, на даху головного університетського будинку був влаштований особливий майданчик для встановлення зовнішніх частин анемографа, зібрани і приведені в дію деякі самописні прилади. Після чого були розпочаті спостереження над випаровуванням, коливаннями температури повітря і температури ґрунту.

У 1886 р. була організована метеорологічна мережа південно-заходу Росії, що досягла згодом великого розвитку. Метеорологічна станція у зв'язку з цим була необхідна для міста, але знаходження такої станції в центрі міста було вкрай не бажаним з тієї причини, що внаслідок тісноти й скученості будівель, тремтіння ґрунту, міського пилу, сусідства з величезними металевими масивами та інших обставин, точні прилади станції відчували постійні перешкоди. Було висунуто пропозицію про перенесення геофізичної станції на околицю міста. Для пристроя метеорологічної обсерваторії О. В. Клосовським була обрана ділянка землі в ботанічному саду університету на Малому Фонтані. Роботи з будівництва проводились під безпосереднім наглядом О. В. Клосовського. Пристрій наглядових павільйонів та встановлення приладів проводилося за участі університетського механіка І. А. Тимченка. З 1893 р. обсерваторія розпочала свої спостереження. Фактично з цього моменту в країні почалися дослідження щодо зміни магнітного поля в часі. Вони вимагали значної витрати часу, досвіду і ретельності. В «Кратком описании Метеорологической обсерватории императорского Новороссийского универси-

O. В. Клосовський

тета в Одесі», написаному О. В. Клосовським в 1895 р. є докладний опис всіх приладів, які використовувалися в обсерваторії відразу після її відкриття.

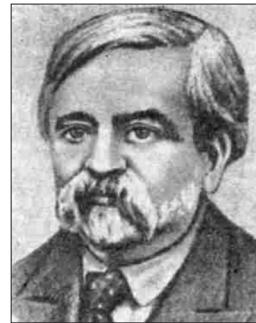
З 1890 р. в Новоросійському університеті працював геофізик Сергій Георгійович Попруженко (1868–1945). На початку своєї діяльності він займався проблемами земного магнетизму. У 1893 р. ним була дана перша характеристика Одеської магнітної аномалії. Він був талановитим винахідником і сконструював прилад для вимірювання горизонтальної складової напруженості магнітного поля Землі.

Ще будучи студентом Новоросійського університету, виявив цікавість до наукових досліджень в області метеорології Марк Абрамович Аганін (1894–1940) — майбутній відомий геофізик, член-кореспондент АН УРСР, доктор фізико-математичних наук. У 1919 р. він у Одесі зайняв посаду старшого фахівця в області земного магнетизму в Одеській магніто-метеорологічній обсерваторії, будучи при цьому приват-доцентом Новоросійського університету.

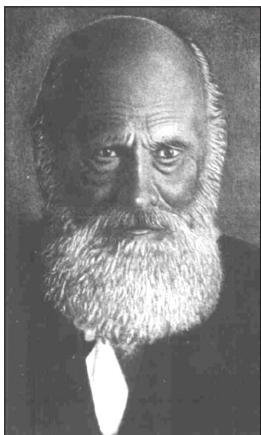
В ній М. А. Аганін працював понад 30 років, присвятивши всі ці роки вивченням природи опадів з метою вирішення актуальної проблеми для посушливих районів. Застосування цілого ряду оригінальних приладів, створених Аганіним, дали можливість пояснити причину і природу злиття або відштовхування крапель при їх зіткненні. Величезним досягненням для науки країни стала магнітна зйомка бережжя Чорного та Азовського морів. Зациювідповідальну роботу М. А. Аганін був премійований Головним управлінням гідрометеорологічної служби СРСР і Київським управлінням ГМС України. Багато років свого життя М. А. Аганін віддав вивченням законів утворення дощу, досліджуючи вплив електричних зарядів на утворення крапель та їх злиття. Дослідження, пов’язані з проблемою штучного дощу тривали до кінця його життя.

На початку ХХ століття в рядах одеських метеорологів і кліматологів виділявся випускник Новоросійського університету Ігнатій Якович Точідловський. З 1917 р. Він став ординарним професором фізико-математичного факультету та директором Одеської магніто-метеорологічної обсерваторії при університеті, якою керував до самої своєї смерті в 1942 р. Він був відомим фахівцем в області кліматології, загальної та сільськогосподарської метеорології. Ним було досліджено процес нічного випромінювання, встановлена його залежність від хмарності, часу заходу і сходу сонця. Його цікавили проблеми створення зародкових елементів туману і зливових опадів.

З ім’ям І. Я. Точідловського була пов’язана перша ідея створення Інституту геофізики на Україні, яка обговорювалася 11 серпня 1918 р. на засіданні «Комісії з вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві» під

M. A. Аганін

І. Я. Точидловський

керівництвом В. І. Вернадського. Комісія ухвалила запит з Одеси проф. Точидловського для участі в роботі з організації Геофізичного інституту в Одесі і встановлення взаємин його з Академією наук. Таке рішення було визнанням заслуг школи геофізиків Новоросійського університету, в якому на той період були досягнуті теоретичні і практичні результати в магнітометричних дослідженнях та активізовані гравіметричні спостереження. Однак це рішення, на жаль, не було реалізовано у зв'язку з вкрай обмеженим і неритмічним фінансуванням не тільки в організаційний період, але і в перші роки становлення Академії наук України.

Професор І. Я. Точидловський був активним організатором наукових досліджень і прекрасним адміністратором. Одеська магніто-метеорологічна обсерваторія про-

довжувала працювати в 1920-і рр. як Геофізична обсерваторія на Малому Фонтані. Її співробітники проаналізувавши дані з метеорологічних досліджень за 60 років (1865–1925) в обсерваторії та в університетській метеостанції в головному корпусі в центрі міста, склали новий, дуже важливий для розвитку багатьох галузей народного господарства, посібник «Клімат Одеси». В цій роботі вони привели значно більш точні середні й екстремальні показники температур, вологості, хмарності, опадів, швидкості вітрув та ін., ніж це було зафіксовано у ранніх кліматичних зведеннях.

У 1928 р. при Геофізичній обсерваторії в Одесі був створений відділ, якому назувалося передбачення погоди. Цей відділ випускав «Бюллетені погоди», в яких містилися дані гідрометеорологічних спостережень і короткочасні прогнози погоди для міста. У цьому ж році було організовано Південне бюро погоди, яке виділилося зі складу Геофізичної обсерваторії і тривалий час існувало як самостійне Бюро погоди Чорного і Азовського морів. І. Я. Точідловський в 1918 р. став ініціатором створення в Одесі сільськогосподарського інституту, став його першим директором.

Геолог, який сформував основні принципи процесів опадонакопичення та ввів в геологію поняття фації, мінеролог і гідрогеолог Микола Олексійович Головкінський, залишив в історії Одеського (Новоросійського) університету помітний слід. Вихованець Казанського університету, він був запрошений до Новоросійського університету в 1871 р. на посаду ординарного професора кафедри мінералогії. Професор І. Ф. Синцов на Вченій раді університету при обговоренні кандидатури М. О. Головкінського так відгукнувся про цього вченого: «Обрання М. О. Головкінського на кафедру мінералогії як особу вищою мірою обдаровану,

та яка користується великою популярністю серед учених, було б дуже щасливим придбанням для Новоросійського університету». Професор М. О. Головкінський читав курси мінералогії, кристалографії, яку він називав кристалологією, а з 1975 р. — курс кристалофізики. Тут же він став розробляти свій власний цикл лекцій, що потім у науці оформився як курс під назвою «динамічна геологія». М. О. Головкінський був не тільки чудовим ученим, університетським і публічним лектором, а й людиною, яка не стояла остронь від загальноуніверситетських справ. У 1877 р. Рада університету одноголосно обрала М. О. Головкінського ректором Новоросійського університету. Таким чином, він став першим обраним, а не призначеним ректором в історії університету.

Наукова діяльність геолога, палеонтолога, гідрогеолога професора Новоросійського університету Івана Федоровича Синцова була спрямована на вивчення неогенових відкладів фауни в межах Новоросійського краю та Бессарабії. Учені вважають значення цих робіт дуже важливим. Він здійснив перше стратиграфічне розшарування верхнього неогену Причорномор'я, виділивши там новий ярус — Куюльницький.

З численних геологічних робіт цього періоду особливо важливими є «Геологічний нарис Бессарабії і прилеглої до неї частини Херсонської губернії» (1893), «Нотатки про нові плюоценові відклади Південної Росії» (1888), «Геологічні дослідження Одеського повіту» (1895), «Про одеські свердловини» (1893), «Гідрогеологічний опис Одеського градонаочальництва» (1894), «Про одеські зсуви та про причини їхнього походження» (1898). Синцов приділяв у своїй науковій діяльності багато уваги також геоморфології Причорноморського узбережжя. Він довів, що формування річкових долин Дністра і Південного Бугу відбулося у плюценову добу. Такі висновки він зробив на основі вивчення фауни їхніх терас та вперше вказав на вік Сулкейської тераси на Дністрі, Куюльницької тераси на лівому березі Куюльницького і Хаджибейського лиманів, визначив вік Тарутинської тераси над Бузьким лиманом. Він висунув найбільш точну на кінець XIX ст. теорію походження Одеських зсувів, багато положень якої залишилися актуальними і в наш час.

Одним з основоположників палеонтологічного напрямку в науці був учень І. І. Мечникова та О. О. Ковалевського, геолог, палеонтолог, палеогеограф Микола Іванович Андrusov. Випускник природничого відділення фізико-математичного факультету Новоросійського університету, він працював у ньому з 1890 по 1907 рр. Їм були складені перші палеонтологічні карти Причорномор'я пізднеміоценового, плюценового і четвертинного періодів. Будучи приватдоцентом Новоросійського університету, він розробив проект глибоководної

І. Ф. Синцов

чорноморської експедиції, яка за завданням Російського географічного товариства почала здійснюватися влітку 1890 р. У результаті своєї діяльності члени експедиції зробили два сенсаційних відкриття. По-перше, на дні Чорного моря були знайдені залишки дочетвертинної фауни каспійського типу, а, по-друге, дослідження глибин Чорного моря констатувало його зараження сірководнем. Ще одна експедиція під керівництвом Н. І. Андрусова на судні «Соляник» з'ясувала причини виникнення проток Босфор, Дарданелли, а також взаємний обмін вод між Чорним і Середземним морями. Ця ж експедиція вивчила склад глибинної фауни Прапонтіди.

За свої геологічні дослідження в Криму, в Румунії, на півострові Мангішлак та в Абхазії, та за матеріали до стратиграфії, палеонтології і геологічної історії Понто-Каспійського басейну — головної мети його досліджень, М. І. Андрусов був обраний членом-кореспондентом Російської Академії наук по фізико-математичному відділенню.

М. І. Андрусов

Питання загальної фізичної географії, фізико-географічного районування, краєзнавства, ґрунтознавства, географії рослин, історії географії, палеогеографії стали в центрі уваги географів Новоросійського університету в кінці XIX — початку ХХ століття. Поштовхом до цього стало відкриття в університеті в 1890 р. самостійної кафедри географії та запрошення в 1905 р. на посаду ординарного професора і завідувача цією кафедрою Гавриїла Івановича Танфільєва (1857–1928), який тільки-но повернувся до Росії з Міжнародного ботанічного конгресу у Відні, де він виступав з доповіддю про південноросійські степи. Г. І. Танфільєв був добре відомий в Росії і за кордоном своїми дослідженнями про зони тундр, тайги і степів. В експедиціях відомого ґрунтознавця В. В. Докучаєва по степовій частині України він керував ботанічною частиною програми. В Одесі Г. І. Танфільєв закінчив і видав книгу «Пределы лесов в Полярной России» (1911) і приступив до складання багатотомної праці «География России» для студентів вищих навчальних закладів. За видатні заслуги в області географії і геоботаніки Російське географічне товариство в 1908 р. нагородило Г. І. Танфільєва Золотою медаллю імені П. П. Семенова-Тянь-Шанського.

Один з кращих учнів Г. І. Танфільєва, випускник Новоросійського університету, фізико-географ, гідролог, гідробіолог, В'ячеслав Боніфатійович Лебедев, закінчив природниче відділення Новоросійського університету в 1908 р. В університеті, після складання магістерських іспитів та захисту дисертації, став приват-доцентом кафедри фізики і фізичної географії фізико-математичного факультету. Подальша

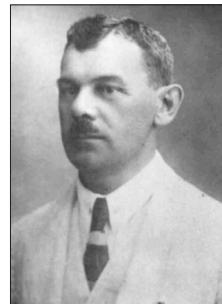

Г. І. Танфільєв

його доля була пов'язана з діяльністю Інституту народної освіти, де він викладав, при цьому одночасно будучи професором науково-дослідної кафедри геології та географії при Одеському ІНО. Після реорганізації Інституту народної освіти В. Б. Лебедев очолював кафедру географії в Інституті професійної освіти в Одесі. Досліджував гідробіологію Причорноморських лиманів і Одеської затоки.

В. Б. Лебедев був дійсним членом одного з найвідоміших на півдні Росії природничих товариств, що діяли при Новоросійському університеті — Новоросійського (Одеського) товариства дослідників природи. Це товариство виникло в Одесі в 1870 р. і активно працювало аж до революції. Членами цього товариства у різні часи були видатні вчені різних природничих напрямів. За радянської влади більшість наукових товариств, що виникли до 1917 р., так і не змогли досягти колишніх масштабів діяльності. Основною причиною цього було досить прохолодне ставлення до їх фінансування з боку державних органів. Тому одне з найбільших товариств, Одеське товариство дослідників природи, не отримувало субсидій з державного бюджету і існувало тільки за рахунок членських внесків. Зникла і потужна підтримка місцевого самоврядування, що грава до революції істотну роль. Як писав В. Б. Лебедев в 1927 р., будучи в цей час секретарем товариства, «Сучасному Одеському товариству дослідників природи доводиться виявляти свою діяльність за абсолютно інших умов і зі значно порідліми рядами наукових працівників. Багато активних і видатних місцевих натуралістів померло, ще більше їх число виїхало з Одеси... не в кращий бік змінилося і становище нашого суспільства. Не будучи офіційно пов'язаним з вищою школою, воно тільки на правах гостинності приєдналося до Одеського інституту народної освіти, не отримавши в своє розпорядження окремого приміщення... Ця остання обставина і є головною перешкодою, що заважає цілком реставрувати колишню науково-дослідну діяльність товариства». Тим не менше, робота в товаристві велася досить активно. З 1927 р. відновилося видання наукових «Записок», після довгої перерви знов почався обмін друкованими виданнями з іноземними науковими товариствами і установами Німеччини, США, Франції, Англії та інших країн.

Випускник Новоросійського університету 1906 р. Олексій Карпович Алексеев довгі роки завідував геологічним кабінетом університету (тепер Палеонтологічний музей). Після захисту дисертації на ступінь магістра мінералогії та геогнозії він працював на посаді доцента в нашему університеті. Влітку 1919 р. група одеських геологів заснувала на півдні Росії бюро Геологічного комітету при Науково-технічному відділі Губернської Ради Народного Господарства (ГСНХ), діяльність якого охопила весь район колишньої Новоросії, без Криму і Донецького басейну. Бюро в складі

В. Б. Лебедев

професорів В. Ласкарева, О. Алексєєва та інженера О. Винокурова проводило роботи з вирішення завдань для меліорації вод і земель та з різних інших питань народного господарства. У коло діяльності Геологічного бюро входила підготовка матеріалу для проектування різних меліоративних робіт, а також збір і зберігання матеріалів з геології колишньої Херсонської губернії. Займалось бюро також ознайомленням з цими матеріалами населення та давало відповіді на запити геологічного характеру від різних установ та окремих осіб.

В Одеській губернії на той час вже були відомі поклади бурого вугілля, які могли бути використані при недоліку палива у господарстві краю під час його віdbудови в перші роки після революції і громадянської війни. Недолік палива змусив учених звернути увагу на видобуток торфу, який тоді вже де-неде був виявлений. У межах Одеської губернії були поклади графіту, які чекали на своїх дослідників. Для млинових жорен члени геологічного комітету пропонували використовувати жорнові пісковики, яких було вдосталь в межах губернії. Широко поширені поклади гранітів пропонували використовувати для ремонту старих і спорудження нових мостових і шосейних доріг, а, пов'язані з виходами гранітів каоліни, пропонували використовувати як прекрасний матеріал при фарфоровому виробництві. У межах Одеської губернії нерідко зустрічалися кварцові піски високої якості, придатні для змішаних виробництв. Крім цих корисних копалин, в Одеській губернії були й інші матеріали, вкрай необхідні для потреб віdbудови господарства: мергелі для виробництва цементу, піски для виробництва бетону, прекрасні будівельні вапняки і т. д. Члени Геологічного бюро звертали увагу і на видобуток з соляних озер, розташованих уздовж берега Чорного моря, хлористого натрію і цілого ряду інших солей. У завдання організованого комітету входило виготовлення до-кладної геологічної карти і карт корисних копалин. Дуже важливим завданням, яку виконувало Одеське бюро Геологічного комітету в 1920-ті рр. було також докладне вивчення водних багатств Одеської губернії і рекомендації щодо правильного постачання населених місць якісною водою. Крім цих загальнодержавних завдань Геологічне бюро зайніялося і питаннями суто місцевого характеру. У першу чергу, на порядку денному стояли питання про зсуви одеського узбережжя, майже щорічно поглинаючих частину прилеглого до моря велими цінного берегового плато. Широко розвинена мережа ярів, надзвичайно швидко зростаючих, також вимагала уважного ставлення. О. К. Алексєєв після Одеси деякий час працював у Ленінграді в Головному геолого-розвідувальному управлінні ВРНГ СРСР.

Близько 30 років працював у галузі мінералогії ще один випускник Новоросійського університету, завідувач кафедрою мінералогії професор Ромул Олександрович Прендель. При закінченні університету він у 1875 р. був призначений

O. K. Алексєєв

лаборантом кабінету мінералогії для приведення в порядок мінералогічної колекції, з чим блискуче впорався і вперше описав такі рідкісні мінерали з колекції, як вилуїт, кочубеїт, целестин. Р. О. Прендель є одним з перших дослідників Українського щита. Він же — засновник досліджень з метеоритики. По цій темі їм опубліковано 12 робіт. У 1894 р. на IX з'їзді російських природодослідників і лікарів в Москві професор Р. О. Прендель виступив з пропозицією визнати метеорити державною власністю. Ця пропозиція була схвалена спеціальною комісією і затверджена урядом. Р. О. Прендель був дійсним членом Імператорського мінералогічного товариства в Петербурзі, Московського товариства дослідників природи, Новоросійського товариства дослідників природи. В Одесі Р. О. Прендель був одним з організаторів і дійсних членів Кримського гірського клубу. Після смерті Р. О. Пренделя мінералогічний кабінет деякий час очолював В. Д. Ласкарьов.

Володимир Дмитрович Ласкарьов в 1920 р. змушений був емігрувати спочатку до Греції, потім до Югославії. Він також був випускником (1892 р.) Новоросійського університету природничого відділення фізико-математичного факультету. Після захисту дисертації в якості приват-доцента викладав на кафедрі геології, а з 1903 р. очолював кафедру геології та палеонтології. Створив фундаментальний напрямок у вивченні стратиграфії четвертинних відкладень. Першим здійснив геоморфологічне районування території Європейської Росії. В еміграції професор В. Д. Ласкарьов став членом Сербської Академії наук і мистецтв.

Післереволюційний період був часом організаційної перебудови усієї вищої освіти в Україні. Геолого-географічні науки були розосереджені по декількох навчально-наукових та науково-виробничих установах. На базі закритого в 1920 р. Новоросійського університету було відкрито Інститут народної освіти, Інститут народного господарства, Сільськогосподарський інститут і ряд інших.

В. Д. Ласкарьов

2.2. Хроніка геолого-географічного факультету за роки Одеського національного (державного) університету імені І. І. Мечникова

- 1933 р. — відновлення Одеського державного університету
- 1934 р. — відкриття географічного факультету
- 1941 р., 23 липня — евакуація Одеського державного університету в м. Бердянськ
- 1941 р., 19 серпня — евакуація Одеського державного університету в м. Краснодар
- 1941 р., 14 вересня — евакуація Одеського державного університету в м. Майкоп
- 1942 р., 15 жовтня — евакуація Одеського державного університету в м. Байрам-Алі
- 1944 р., 1 жовтня — повернення Одеського державного університету в м. Одесу
- 1944/1945 рр. — продовження роботи географічного факультету Одеського державного університету після евакуації у складі кафедри фізичної географії, кафедри економічної географії, кафедри геодезії та картографії, кафедри геології та метеорології
- 1945 р. — у зв'язку з 80-річчям Одеського державного університету йому присвоїли ім'я І. І. Мечникова
- 1945 р. — відкриття геолого-ґрунтового факультету
- 1952 р. — об'єднання географічного та геолого-ґрунтового факультетів в один — геолого-географічний факультет
- 1956 р., 4 липня — влиття географічного факультету Одеського педагогічного інституту в географічний факультет Одеського державного університету імені І. І. Мечникова
- 1959 р. — закриття геологічного відділення географічного факультету
- 1959 р. — відкриття проблемної науково-дослідної лабораторії інженерної геології узбережжя моря, водосховищ і гірських схилів (ПНДЛ-1)
- 1965 р. — відновлення геологічного відділення геолого-географічного факультету та перетворення кафедри геології в кафедру загальної і морської геології
- 1967 р. — відкриття кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів
- 1971 р. — відкриття проблемної науково-дослідної лабораторії географії ґрунтів і охорони ґрунтового покриву черноземної зони (ПНДЛ-4)
- 1972 р. — відкриття кафедри інженерної геології і гідрогеології
- 1976 р. — проведення на базі геолого-географічного факультету ОДУ ім. І. І. Мечникова двох симпозіумів в рамках XXIII Міжнародного географічного конгресу (Москва, 1976 р.)

- 1978 р. — відкриття галузевої науково-дослідної лабораторії морської геології та геохімії (ПНДЛ-3)
- 1979 р. — створення кафедри регіональної геології й палеонтології
- 1994 р. — створення на факультеті спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора географічних наук (спеціальність 11.00.02 — економічна та соціальна географія; спеціальність 11.00.11 — конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів)
- 1996 р. — відкриття кафедри географії України
- 2003 р. — реорганізація кафедри фізичної географії у кафедру фізичної географії та природокористування
- 2003 р. — реорганізація кафедри економічної географії у кафедру економічної та соціальної географії

Декани

За всю історію існування геолого-географічного факультету, тобто з 1934 р., на посаді декана змінилося одинадцять вчених, кожен з яких зробив свій внесок у розвиток факультету та геолого-географічної науки. Цікавим фактом саме на геолого-географічному факультеті є розподіл фахівців за посадами: якщо деканом обирають географа, то його заступником обов'язково призначають геолога, і навпаки. Відомо, що особа декана, його наукові інтереси, суспільна активність визначають характер діяльності факультету.

Смирнов О. М. — декан географічного факультету 1934—1935 pp.

Вишнепольський Ш. Г. — 1936—1937 pp.

Смирнов О. М. — 1937—1938 pp.

Калібердін І. Ю. — 1938—1939 pp.

Андросов І. Д. — 1940—1941 pp.

Смирнов О. М. — 1941—1952 pp.

Гапонов Ю. А. — декан геолого-ґрунтового факультету 1945—1952 pp.

Смирнов О. М. — декан геолого-географічного факультету 1952—1960 pp.

Мищенко Г. О. — 1960—1970 pp.

Зелінський І. П. — 1970—1979 pp.

Полоса О. І. — 1979—1983 pp.

Топчієв О. Г. — 1983—1985 pp.

Біланчин Я. М. — 1985—2007 pp.

Черкез Є. А. — з 2007 р.

Андросов Інокентій Дмитрович
(1888–1948)
декан географічного факультету 1940–1941 pp.

І. Д. Андросов народився 6 лютого 1888 р. в Якутську. Після закінчення в 1906 р. Якутського реального училища він вступив до Константинівського межового інституту (зараз Московський інститут інженерів геодезії, аерофотозйомки і картографії), який закінчив в 1910 р. з відзнакою, отримавши звання межового інженера за профілем астронома-геодезиста. Після закінчення інституту І. Д. Андросов одержує стипендію для продовження навчання в Італії.

Після повернення в Росію життя і діяльність вченого деякий час були зв'язані з практичними астрометричними і геодезичними роботами в Сибіру та Заполяр'ї (1911 р. — учасник експедиції по Томській губернії як астроном. 1911–1913 pp. — асистент, а 1913–1926 pp. — викладач кафедри геодезії і маркшейдерства в Томському технологічному інституті і одночасно з 1911 до 1920 pp. — астроном, потім — зав. технічних і картографічних робіт Томського переселенського управління. 1920–1922 pp. — викладач геодезії в Томському державному університеті, одночасно — зав. топографічного бюро Сибірського геологічного комітету). В 1925 р. бере участь у полярній геофізичній експедиції Комітету північного морського шляху, де проводив зйомку берегів півострова Таймир. Один з островів у Карському морі названо його ім'ям.

У 1926 р. І. Д. Андросов повернувся до Москви. За рекомендацією О. Ю. Шмідта і за запрошенням відомого гідрравліка В. М. Пінегіна переїхав до Одеси, був затверджений у вченому званні професора геодезії і зав. кафедри в Одесському землеустроїально-меліоративному технікумі (з 1930 р. — Інженерно-меліоративний інститут). З цього часу І. Д. Андросов активно займався викладацькою діяльністю і працював у багатьох одеських вищих навчальних закладах (1927–1930 pp. — професор геодезії Одесського сільськогосподарського інституту; 1929 р. — професор Одесського політехнічного інституту, після його реорганізації з 1931 до 1941 pp. — професор і зав. кафедри геодезії Одесського інституту інженерів цивільного і комунального будівництва; 1930–1933 pp. — зав. кафедри та професор водного інституту).

У грудні 1934 р. І. Д. Андросова запросили на посаду зав. кафедри геодезії і картографії щойно відкритого географічного факультету Одесського державного університету. На цій кафедрі він працював до самої смерті (1948). З 1935 по 1939 р. він був старшим науковим співробітником Астрономічної обсерваторії Одесського університету, де проводив спостереження на зеніт-телескопі з метою визначення

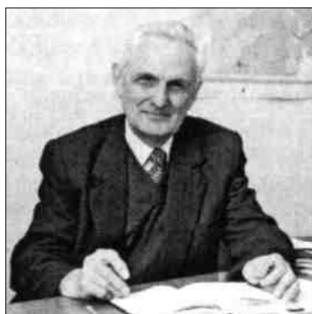
широти обсерваторії у зв'язку з вивченням коливань полюса. З 1944 р. І. Д. Андросов за сумісництвом працював зав. кафедри геодезії в Одеському інституті інженерів цивільного та комунального будівництва. З квітня по грудень 1944 р. виконував обов'язки директору інституту.

І. Д. Андросов всього один навчальний рік (1940–1941) був деканом географічного факультету університету, але проявив себе як добрий організатор науково-методичної та виховної роботи. На геофаці ОДУ вчений читав курси геодезії, картографії, астрономії, економгеографічного картографування. Спеціально для студентів-географів І. Д. Андросов написав і в 1941 р. надрукував у Києві підручник «Картографія для географів», в якому велику увагу приділяв математичним методам дослідження.

Довгий час він вважався єдиним фахівцем з геодезії в Одесі. Він розробив принципово нові засоби інженерної геодезії, залучив математичні засоби в географічні дослідження, проводив дослідження в галузі динамічної геодезії, розробив план комплексних геодезичних досліджень північно-західного узбережжя Чорного моря між Дніпром і Дністром, який включав астрономічні спостереження, загальну і часткову гравіметричну зйомку, розробив проект протизсувних укріплень біля Одеси.

І. Д. Андросов помер 25 червня 1948 р., похований в Одесі.

Біланчин Ярослав Михайлович декан геолого-географічного факультету 1985–2007 pp.

Я. М. Біланчин народився 1 січня 1939 р. у с. Велика Тур'я Долинського району Івано-Франківської області. У 1957–1962 рр. навчався на географічному факультеті Львівського державного (нині національного) університету імені Івана Франка. Впродовж 1962–1967 років працював у грунтознавчій експедиції ЛДУ.

З грудня 1967 р. — аспірант кафедри грунтознавства і географії ґрунтів Одеського державного (нині національного) університету ім. І. І. Мечникова, з 1969 р. — асистент, старший викладач цієї кафедри. У 1971 р. захистив кандидатську дисертацію. З 1972 р. — доцент кафедри грунтознавства і географії ґрунтів ОДУ.

Я. М. Біланчин з 1985 по 2007 рр. працював деканом геолого-географічного факультету ОДУ (зараз ОНУ) імені І. І. Мечникова, в наступні два роки — заступником декана цього ж факультету. З 1995 р. і по теперішній час — завідувач кафедри грунтознавства і географії ґрунтів.

Під керівництвом проф. І. М. Гоголєва займався вивченням впливу низькомінералізованих вод річок Дунаю, Дністра, Південного Бугу й Дніпра та мінералізованих вод озер Сасик і Китай на властивості чорноземів. Крім цього, Я. М. Біланчин входив до науково-дослідної групи, яка займалася питаннями змін ґрутового покрову під впливом зрошування. У ході досліджень була виявлена генетична природа негативних наслідків зрошування чорноземів, розроблені та впроваджені у виробництво заходи з охорони зрошуваних ґрунтів та підвищення родючості, запропоновано ввести моніторинг зрошуваних земель степової зони та розроблена методика його проведення.

У 1982 р. Я. М. Біланчин був нагороджений нагрудним знаком «За відмінні успіхи в роботі в галузі вищої освіти».

Під керівництвом Я. М. Біланчина кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів університету бере участь у міжнародних заходах і тісно співпрацює з міжнародними організаціями: 1994–1997 рр. — з кафедрою ґрунтознавства Берлінського технічного університету, 1995–1998 рр. — з відділенням фізичної географії і ґрунтознавства Інституту географії Регенсбурзького університету, 2000–2002 рр. — співпраця в рамках міжнародних проектів Tacis «Озера Нижнього Дунаю», 2006–2007 рр. — «Технічна допомога у плануванні менеджменту басейну Нижнього Дністра».

Я. М. Біланчин є автором 150 наукових публікацій, серед яких 5 монографій та навчальних посібників.

**Вишнепольський Шулим Григорович
(1900–1937)**
декан географічного факультету 1936–1937 pp.

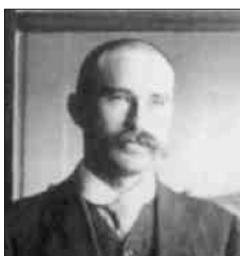
Ш. Г. Вишнепольський народився в 1900 р. в м. Карнин Київської області. У 1927–1929 рр. Шулим Григорович працював інструктором в культпропагандитському відділі Одеського парткому, також він був призначений на посаду завідувача сектором вузів та науки у відділі культури Одеского обкому КПУ.

З 1933 р. Ш. Г. Вишнепольський працював зав. кафедри політекономії, в. о. професора Одеського університету. У 1935 р. він став деканом географічного факультету і працював на цій посаді до жовтня 1937 р.

30 листопада 1937 р. відбувся арешт та обшук на квартирі Ш. Г. Вишнепольського. Він був заражений до складу Право-Троцькістської терористичної організації. 10 жовтня 1938 р. вченого було розстріляно.

У 1960 р. Військовою Колегією Верховного суду СРСР було вирішено припинити справу у зв'язку з відсутністю складу злочину. Ш. Г. Вишнепольського було реабілітовано посмертно.

Гапонов Юхим (Євфімій) Антонович
(1886–1976)
декан геолого-ґрунтознавчого факультету 1945–1952 pp.

Ю. А. Гапонов народився 12 жовтня 1886 р. в Орехові Таврійської губернії (тепер Запорізька обл.). Після закінчення Павлоградської гімназії у 1908 р. вступив до природничого відділу фізико-математичного факультету Новоросійського університету, який закінчив у 1912 р. з дипломом першого ступеня.

За пропозицією проф. В. Д. Ласкарєва був залишений стипендіатом при кафедрі геології для підготовки до професорського звання. Одночасно виконував роботу при геологічному кабінеті. У 1916 р. Ю. А. Гапонова було переведено на посаду старшого асистента Варшавського університету, який під час Першої світової війни був евакуйований до Ростова-на-Дону.

У 1918 р. Ю. А. Гапонов знов був переведений до Новоросійського університету, де працював асистентом, доцентом, з 1919 р. — професором ІНУ, пізніше — фізико-математичного факультету Одеського інституту народної освіти. Водночас до 1933 р. працював на посадах професора ще в трьох інститутах Одеси: індустріальному, інженерно-меліоративному, комунального будівництва, а також у гідротехнічному училищі.

Під час громадянської війни вчений працював в різних адміністративно-гospодарчих установах Одеси. Дуже плідною у науковому відношенні була праця Ю. А. Гапонова з 1922 по 1930 рр. на посаді зав. відділу Південної обласної меліоративної організації, яка у 1930 р. була перетворена в Інститут гідротехніки і меліорації, де він працював до 1940 р. Ю. А. Гапоновим був складений гідрогеологічний розріз через Тирасполь, Миколаїв і Качкарівку та каталог бурових свердловин. У 1928 р. Ю. А. Гапонов склав першу гідрогеологічну карту півдня УРСР. Методика складання таких карт, розроблена вченим, застосовується і тепер.

Після відновлення Одеського університету (1933 р.) Ю. А. Гапонов працював на посаді професора кафедри геології, яку обіймав з 1929 р., але вчене звання професора йому було надано кваліфікаційною комісією Наркомосвіти УРСР лише 14 квітня 1938 р., а 7 березня 1946 р. ВАК СРСР на підставі цього рішення затвердив Ю. А. Гапонова у вченому званні професора по кафедрі геології.

20 квітня 1944 р. вчений був призначений зав. кафедри геології ОГУ, читав лекції з історичної геології та палеонтології, гідрогеології та спецкурси для студентів-геологів.

У 1945/46 навч. р. на базі геологічної кафедри, геологічної фуркації та лабораторії ґрунтознавства в університеті був відкритий геолого-ґрунтознавчий факультет. Першим деканом цього факультету і став проф. Ю. А. Гапонов. Він залишив цю посаду у 1952 р. після злиття цього факультету з географічним під назвою геолого-географічного.

Проф. Ю. А. Гапонов був одним із вчених, що підтримували в Одесському університеті напрям по вивченю континентальних неогенових фаций південного заходу України і сусідньої Молдови. Він вперше описав діатомові водорости, оприлюднив у 1948–1960 рр. роботи про ссавців (еласмотерій, динотерій) і встановив їх стратиграфічне значення. Після виходу на пенсію залишався в університеті на посаді професора-консультанта.

Протягом життя вчений проводив ряд досліджень, приймав участь у деяких експедиціях. Так, влітку 1914 р. він брав участь у гідрологічних дослідженнях Тираспольського повіту Херсонської губернії. У 1935 р. був учасником геолого-палеонтологічної експедиції під керівництвом акад. Д. К. Трет'якова, яка займалась розкопками унікальних залишків ссавців в одеських катакомбах. У 1953 р. Ю. А. Гапонов очолив експедицію по вивченю геологічної будови району проектованого Каховського водосховища.

Помер Юхим Антонович Гапонов 29 червня 1976 р. в Одесі.

**Зелінський Ігор Петрович
(1933–2002)**
декан геолого-географічного факультету 1970–1979 pp.

І. П. Зелінський народився 16 липня 1933 р. у м. Первомайськ Миколаївської обл. Після закінчення місцевої школи з золотою медаллю у 1952 р. став студентом першого курсу геологічного відділення геолого-географічного факультету Одесського державного університету. У 1957 р. І. П. Зелінський з відзнакою закінчує ОДУ. З 1957 по 1969 рр. він займається виробничою діяльністю, проходячи шлях від дільничного геолога до начальника управління.

У 1969 р. І. П. Зелінський вступає до стаціонарної аспірантури Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова.

У вересні 1970 р. І. П. Зелінський починає працювати в Одесському державному університеті ім. І. І. Мечникова на посаді старшого викладача, потім — професора та завідувача кафедри інженерної геології і гідрогеології. Як викладач вищої

школи, І. П. Зелінський розробив для студентів-геологів такі курси: «Динаміка підземних вод», «Механіка ґрунтів», «Інженерно-геологічні прогнози та моделювання», «Інженерна геодинаміка», «Загальна геологія для гідрогеологів». З усіх цих дисциплін надруковано підручники та навчальні посібники. Крім того, І. П. Зелінський є автором 7 монографій, більш ніж 130 статей в Україні та за її межами.

З 1972 р. І. П. Зелінський керував аспірантурою та докторантурою, очолював Спецраду із захисту кандидатських та докторських дисертацій. Під керівництвом вченого було підготовлено 15 кандидатських та 3 докторські дисертації з технічних і геолого-мінералогічних наук.

Ігор Петрович вміло поєднував науково-викладацьку діяльність з адміністративною. В університеті він послідовно обіймав посади декана геолого-географічного факультету (1970–1979 рр.), проректора з навчальної (1979–1980 рр.) та наукової (1980–1985 рр.) роботи, ректора університету (1987–1995 рр.).

Залишивши посаду ректора, він до 1997 р. працював зав. кафедри інженерної геології та гідрогеології, з 1997 р. — професором цієї ж кафедри, продовжував читати лекції студентам. Крім того, з 1997 р. І. П. Зелінський очолив наукову секцію Одеського будинку вчених ІМОНТ.

І. П. Зелінський був неабияким вченим. Свої наукові розробки почав ще під час навчання в університеті. Навіть у дипломній роботі, яка була присвячена прогнозу зсувів на схилах Каховського водосховища, ним був застосований нетривіальний науковий підхід до оцінки стійкості зсувних схилів та відкосів. У 1970 р. Ігор Петрович удосконалів цей підхід, спираючись на сучасні досягнення теорії поля, та розробив методи моделювання зсувів. Пізніше цей метод був занесений у підручники з інженерної геодинаміки (Г. С. Золотарьов, МДУ, 1984). В докторській дисертації «Теория и методика моделирования оползней», яку І. П. Зелінський захистив у 1980 р., він розробив фізико-математичні фундації застосування теорії подібності та моделювання, теорії поля, теорії конформних відображенів для розв'язання задач інженерної геології. Пізніше ним були обґрутовані принципи застосування квантово-механічних рівнянь для розв'язування задач геодинаміки.

На базі розробленої І. П. Зелінським теорії геодинамічного поля зроблено прогноз стійкості зсувних схилів Одеси, припортового заводу в Григорівці, в Ульяновську, Саратові, вольську на Волзі (Росія), у Варні (Болгарія).

За фундаментальні дослідження І. П. Зелінському у 1996 р. була присуджена Державна премія України у галузі науки і техніки, а у 1998 р. — почесне звання Заслужений діяч науки і техніки України.

Помер І. П. Зелінський 24 жовтня 2002 р. Похований в Одесі.

Міщенко Гавриїл Опанасович
(1911–1993)
декан геолого-географічного факультету 1960–1970 pp.

Г. О. Міщенко народився 4 квітня 1911 р. у с. Суботиці Херсонської губернії.

У 1956 р. Гавриїл Опанасович почав трудову діяльність в Одеському державному університеті імені І. І. Мечникова, де працював три десятиріччя (1956–1985 рр.) доцентом. З 1960 по 1970 рр. працює на посаді декана геолого-географічного факультету. Саме під час керування факультетом Г. О. Міщенко було відновлено геологічне відділення. З 1970 по 1973 рр. Гавриїл Опанасович був зав. кафедрою фізичної географії та природокористування.

Свою наукову діяльність він присвятив вивченню природи рідної Кіровоградщини, цьому була присвячена його кандидатська дисертація. Потім вчений займався вирішенням проблем фізико-географічного та ландшафтного районування Кіровоградської області. Крім того, Г. О. Міщенко з І. М. Волошиним склали першу ландшафтну карту Одеської області.

Г. О. Міщенко опублікував 40 наукових праць.

Вчений пройшов Велику Вітчизняну війну. В мирні часи Гавриїл Опанасович проявив себе як дослідник, вмілий організатор. Зв'язок з університетом та геолого-географічним факультетом зокрема не переривався до останніх днів його життя.

Г. О. Міщенко був головою Одеського відділу Українського географічного товариства, почесним членом Географічного товариства.

Г. О. Міщенко помер в Одесі в 1993 р.

Полоса Олександр Іванович
декан геолого-географічного факультету 1979–1983 pp.

Полоса О. І. народився 6 серпня 1930 р.

В Одесському державному університеті ім. І. І. Мечникова О. І. Полоса почав працювати доцентом кафедри економічної географії (нині кафедра економічної і соціальної географії).

Ще у 1965 р., коли на кафедрі почалося об'єднання наукових інтересів, О. І. Полоса прилучився до групи, яка працювала над вивченням географії сільського господарства. Як

науковець-дослідник О. І. Полоса підіймає питання географії населення, трудових ресурсів, розселення в українському Причорномор'ї, займається проблемами історичної географії та історії господарського освоєння Причорноморського регіону України.

В 1991 р. під керівництвом О. Г. Топчієва колектив економіко-географів університету проводив розробки проблеми «Територіальна організація виробничих сил Південного економічного району СРСР». Частина книги, що стосується населення регіону — це результат досліджень О. І. Полоси. Статті О. І. Полоси довідкового характеру про Одесу та Одеську область увійшли до 2-го та 3-го видання «Большой Советской Энциклопедии».

**Смирнов Олександр Михайлович
(1905–1969)**

*декан географічного (геолого-географічного) факультету
1935–1938, 1941–1949, 1952–1960 pp.*

О. М. Смирнов народився у 1905 р. в Одесі. У 1925 р. закінчив Одеський інститут народного господарства, а потім тут же вступив до аспірантури при кафедрі економічної географії. Після її закінчення працював на посаді доцента тієї ж кафедри.

Майже все своє трудове життя О. М. Смирнов працював в Одеському державному університеті. Тут він був одним з організаторів географічного факультету університету (1934 р.). А з 1935 р. став деканом цього факультету та зав. кафедри економічної географії, яку очолював понад 25 років (1935–1963 рр.).

Олександр Михайлович зробив вагомий внесок в організацію університетської географічної освіти, був прихильником запровадження математики у географію. З метою поліпшення підготовки географів він розробив і вперше у 1959 р. прочитав курс «Теоретичні основи географії для студентів-географів». Крім цього, О. М. Смирнов багато років читав курс «Економічної географії СРСР» та спецкурси «Економічне районування» і «Економічне картографування».

Хоча вчений опублікував небагато наукових праць, він зробив істотний вклад в розвиток географічної науки. Наукові інтереси О. М. Смирнова в основному були пов'язані з теорією економічної географії та економічного картування.

В 1950 р. Олександр Михайлович висунув нові положення про філософське розуміння теоретичних понять і категорій в географічній науці.

О. М. Смирнов був талановитим організатором і громадським діячем, ініціатором зв'язку факультету з плановими організаціями Південного економічного ра-

йону, Одеської області та Одеси. Він брав активну участь у розробці та впровадженні ряду конструктивних рішень з розвитку територіальної організації народного господарства міста і області.

Помер Олександр Михайлович Смирнов 15 липня 1969 р. в Одесі.

Топчієв Олександр Григорович
декан геолого-географічного факультету 1984–1985 pp.

О. Г. Топчієв народився 22 липня 1939 р. у селищі Шахти 7-біс (нині м. Антрацит) на Луганщині. У 1956 р. з медаллю закінчив Михайлівську середню школу. Протягом 1956–1961 pp. навчався на географічному факультеті Львівського державного (нині національного) університету ім. І. Франка, який закінчив з відзнакою за спеціальністю економіст-географ.

У 1961 р. О. Г. Топчієв розпочав роботу на посаді молодшого наукового працівника проблемної лабораторії якісної оцінки земель, яка була організована при кафедрі фізичної географії Львівського університету. Протягом 1961–1966 pp. він брав участь у земельно-кадастрових дослідженнях регіону Українських Карпат. У 1966 р. побачила світ перша монографія вченого про географічні основи земельного кадастру, в цьому ж році він захистив кандидатську дисертацію за цією ж темою. Протягом 1966–1969 pp. О. Г. Топчієв працював асистентом і доцентом кафедри фізичної географії Львівського університету.

Восени 1969 р. перейшов на роботу в Одеський державний (нині національний) університет ім. І. І. Мечникова, де працював доцентом, а з 1980 р. — зав. кафедри економічної та соціальної географії, деканом геолого-географічного факультету (1984–1985 pp.), проректором з наукової роботи (1985–1987 pp.).

Кафедра економічної та соціальної географії Одеського університету протягом 1980–1990-х pp. стала провідним центром географічної науки та підготовки фахівців-географів вищої кваліфікації. За безпосередній участі О. Г. Топчієва формуються нові напрямки географічних досліджень: теорія та методологія географії, методи та методики комплексних географічних і суспільно-географічних досліджень, геоінформаційні технології, геоекологія, планування регіонального розвитку регіонів і міст, морська географія, регіоналістика. О. Г. Топчієвим був одним з перших авторів, що підготували одні з перших посібників з геоекології «Геоекологія: географические основы природопользования» (1996 р.) та з регіональної економіки «Теоретичні основи регіональної економіки» (1997 р.).

Постійну увагу у своїй науковій діяльності О. Г. Топчієв приділяв соціально-економічному картографуванню, розробленню та складанню географічних карт і атласів. За участю О. Г. Топчієва було складено ряд атласів державного значення.

З 1991 р. О. Г. Топчієв очолює спеціалізовану раду при Одесському університеті з захисту дисертацій на вчений ступінь доктора географічних наук. Під керівництвом вченого було підготовлено 15 кандидатських та 3 докторських дисертації. О. Г. Топчієв опублікував понад 400 наукових робіт, серед яких 20 монографій, навчальних посібників та підручників.

О. Г. Топчієв бере активну участь у науковому житті міста, країни та світу. Він був організатором, керівником та учасником різних заходів, що сприяють розвитку науки. Так, О. Г. Топчієв був організатором III Всеосоюзного симпозіуму з теоретичної географії (1977 р.), членом української делегації на науковому симпозіумі «Релігія — наука — екологія: Чорне море в кризі» (1997 р.), членом координаційної ради з розробки програми розвитку єврорегіону «Нижній Дунай» (1998 р.), науковим керівником розробки регіональної програми «Екологія — 2005» та регіональної програми екологічної безпеки Одеської області, членом координаційної ради з розробки програми сталого розвитку м. Одеса на 10 років (до 2012 р.). На сьогоднішній день О. Г. Топчієв завідує кафедрою соціальної та економічної географії ОНУ імені І. І. Мечникова.

Черкез Євген Анатолійович
декан геолого-географічного факультету з 2007 р.

Є. А. Черкез народився 26 вересня 1948 р. в Одесі. Після закінчення геологічного відділення геолого-географічного факультету Одесського державного університету імені І. І. Мечникова в 1972 р. вступив до аспірантури. З 1974 р. працював асистентом кафедри інженерної геології і гідро-геології.

У 1976 р. захистив кандидатську дисертацію. З 1976 р. — старший викладач кафедри, а з 1979 р. — доцент кафедри інженерної геології і гідро-геології. Протягом 1988—1991 рр. знаходився в докторантурі. В 1994 р. захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора геолого-мінералогічних наук. З 1995 р. — професор, а з 1997 року — завідувач кафедри інженерної геології і гідро-геології.

Черкез Є. А викладає навчальні професійно-освітні дисципліни нормативного і вибіркового циклів: «Механіка ґрунтів», «Динаміка підземних вод», «Екологі-

геологічні проблеми міст», «Інженерно-геологічні основи інженерного захисту територій».

Наукові розробки стосуються проблем інженерної геодинаміки — прогнозу інженерно-геологічних процесів, моделюванню напруженого стану та оцінки стійкості зсувних схилів і масивів гірських порід складної структури, оцінки інженерно-геологічної ефективності заходів у галузі інженерного захисту територій. Здійснює наукове керівництво аспірантами. Під його керівництвом 3 аспіранти захистили дисертації.

Здійснює керівництво науковими держбюджетними темами і бере участь в наукових дослідженнях, які проводяться за планом фундаментальних науково-дослідних тем кафедри.

На сьогодні Є. А. Черкез є автором більше 80 наукових робіт, в тому числі 6 колективних монографій, а також 7 навчально-методичних розробок з дисциплін, що викладаються. За працю «Закономірності деформації верхньої частини тектоносфери Землі, що встановлені теоретичними та експериментальними методами» присуджена Державна премія України в галузі науки і техніки 1996 р. (у співавторстві).

Яворська Вікторія Володимирівна
заступник декана геолого-географічного факультету з 2009 р.

В. В. Яворська народилася 27 липня 1974 р. Після закінчення Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова в 1997 р. вступила до аспірантури. У 2003 р. захистила кандидатську дисертацію. З 2004 р. почала трудову діяльність на посаді доцента кафедри економічної і соціальної географії ОНУ імені І. І. Мечникова. З вересня 2009 р. — заступник декана геолого-географічного факультету.

Область наукових інтересів: економічна і соціальна географія, геодемографія, регіоналістика.

Яворська В. В. викладає навчальні професійно-освітні дисципліни нормативного і вибіркового циклів: «Геоменеджмент и геомаркетинг», «Основи суспільної географії», «Географія міжнародної торгівлі», «Фінанси України», «Основи промислового виробництва», «Математичні методи в економічній географії», «Суспільно-економічне картографування».

Вікторія Володимирівна здійснює наукове керівництво бакалаврськими та дипломними роботами. На сьогодні В. В. Яворська є автором більше 35 наукових робіт, в тому числі 1 монографії, а також 2 навчально-методичних розробок з дисциплін, що викладаються.

Завідувачі кафедрами

Кафедра фізичної географії

Кліментов Л. В. — зав. каф. 1933–1934 pp.
Сухов О. О. — зав. каф. 1934–1937 pp.
Кліментов Л. В. — зав. каф. 1937–1941 pp.
Петрунь Ф. Є. — зав. каф. 1941–1944 pp.
Кліментов Л. В. — зав. каф. 1944–1949 pp.
Петрунь Ф. Є. — зав. каф. 1949–1963 pp.
Белозоров С. Т. — зав. каф. 1963–1970 pp.
Міщенко Г. П. — зав. каф. 1970–1973 pp.
Швебс Г. І. — зав каф. 1973–2003 pp.

Кафедра фізичної географії та природокористування

Швебс Г. І. — зав. каф. 2003 р.
Шуйський Ю. Д. — з 2003 р.

Кафедра економічної географії

Смирнов О. М. — зав. каф. 1934 1959 pp.
Повітчана К. Є. — зав. каф. 1959–1970 pp.
Богуненко Д. І. — зав. каф. 1970–1973 pp.
Мукомель І. Ф. — зав. каф. 1973–1975 pp.
Полоса О. І. — зав. каф. 1975–1980 pp.

Кафедра економічної та соціальної географії

Топчієв О. Г. — з 1980 р.

Кафедра географії України

Красєха Є. Н. — з 1996 р.

Кафедра гідрології та метеорології

Попруженко С. Г. — зав. каф. 1944–1945 pp.
Бефані А. М. — зав. каф. 1946–1947 pp.

Кафедра геодезії та картографії

Андросов І. Д. — зав. каф. 1934–1941, 1941–1948 pp.

Кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів

Гоголев І. М. — зав. каф. 1967–1995 pp.

Біланчин Я. М. — зав. каф. з 1995 р.

Кафедра мінералогії і петрографії

Пазюк Л. І. — зав. каф. з 1938–1959 pp.

Кафедра загальної та морської геології

Яцько І. Я. — зав. каф. 1965–1977 pp.

Ткаченко Г. Г. — зав. каф. 1979–1988 pp.

Ларченков Є. П. — зав. каф. з 1990 р.

Кафедра інженерної геології та гідрогеології

Розовський Л. Б. — зав. каф. 1972–1978 pp.

Зелінський І. П. — зав. каф. 1978–1997 pp.

Черкез Є. А. — зав. каф. з 1997 р.

Кафедра регіональної геології й палеонтології

Мороз С. А. — зав. каф. 1979 -1983 pp.

Ларченков Є. П. — зав. каф. 1983–1986 pp.

Кафедра фізичного виховання і спорту

Попичко О. Ф. — зав. каф. 1987–2007 pp.

Казанова О. М. — зав. каф. з 2007 р.

Керівники наукових підрозділів**Науково-дослідні лабораторії****ПНДЛ-1****Проблемна науково-дослідна лабораторія інженерної геології узбережжя моря, водосховищ та гірських схилів**

Розовський Л. Б. — науковий керівник 1959–1978 pp.

Воскобойніков В. М. — науковий керівник 1978–1994 pp.

Коніков Є. Г. — зав. лабораторії з 1995–2010 pp.

ГНДЛ-3

Галузева науково-дослідна лабораторія морської геології та геохімії моря

Ткаченко Г. Г. — 1979–1988 pp.

Іщенко Л. В. — 1988–1991 pp.

Ларченков Є. П. — 1991–2010 pp.

ПНДЛ-4

**Проблемна науково-дослідна лабораторія географії ґрунтів та охорони
ґрунтового покриву Чорноземної зони**

Гоголев І. М. — 1971–1996 pp.

Красєха Є. Н. — 1996–2010 pp.

Muzei

Палеонтологічний музей

Подоплєлова Н. Г. — зав. музею

Янко В. В. — наук. керівник

Підземний палеонтологічний заповідник «Одеські катакомби»

Пронін К. К. — зав. заповідника

Геолого-мінералогічний музей

Усенко В. П. — зав. музею

3. Наука і освіта на кафедрах геолого-географічного факультету

3.1. Географічне відділення

Кафедра фізичної географії та природокористування

*1-й ряд (зліва направо): сидять — Шатохіна Л. М., Пилипенко Г. П.,
Шуйський Ю. Д., Вихованець Г. В., Хохленко Т. Н.;
2-й ряд (зліва направо): стоять — Варламова Н. Я., Роскос Н. О.,
Моспан Т. В., Подуст О. С., Орган Л. В., Борщ О. В.;
3-й ряд (зліва направо): стоять — Стоян О. О., Гижко О. О.,
Муркалов О. Б., Погребний І. О.*

Кафедра фізики та фізичної географії була створена в складі природничого відділення фізико-математичного факультету Імператорського Новоросійського університету з часів його заснування (1865 р.). Першим завідувачем кафедри став професор В. І. Лапшин — фізик, географ, кліматолог, який заснував університетську метеорологічну станцію. Напрямками фізико-географічних досліджень були океанографія (кілька морських експедицій до Чорного та Середземного морів), метеорологія та кліматологія.

З 1870 р. завідувачем кафедри фізичної географії та фізики був Ф. Н. Шведов. Завідувачем кабінету фізичної географії став О. В. Клосовський, який в 1884 р. отримав ступінь доктора фізики та фізичної географії. Оскільки Ф. Н. Шведов був також деканом фізико-математичного факультету, то кафедрою фактично керував О. В. Клосовський як ординарний професор. Ці вчені створили першу в Одесі наукову фізико-географічну школу.

У 1893 р. кафедра фізичної географії та фізики була реорганізована в кафедру загальної географії та антропології. О. В. Клосовський, хоча і читав лекції студентам, переважно опікувався будівництвом геофізичної обсерваторії, створенням метеорологічної мережі в Новоросійському краї та Бессарабії, виданням томів «Метеорологического обозрения», а також праць обсерваторії «Летописи магнітно-метеорологической обсерватории Новороссийского университета». Довгий час виконуючим обов'язки завідувача був доктор медицини приват-доцент з географії І. Л. Яворський. В 1904 р. на посаду завідувача кафедри фізичної географії був запрошений відомий географ, учень В. В. Докучаєва, магістр Г. І. Танфільєв. Він керував кафедрою в 1905–1928 рр., а в 1912 р. в Санкт-Петербурзі захистив докторську дисертацію на тему «Пределы лесов в полярной России по исследованию в тундре тиманских самоедов».

На відміну від своїх попередників, Г. І. Танфільєв розвивав ландшафтний, ґрунтознавчий та геоботанічний напрямки. І хоча в 20-ті роки ХХ століття він видав класичну монографію (в серії «Географія Росії») про моря, що омивають береги країни, але морська та геофізична тематика на кафедрі призупинилася.

В 1920 році ІНУ був перетворений в Одеський Інститут народної освіти, і в 1921 р. Г. І. Танфільєв очолив кафедру географії та геології, причому кафедра набула статусу науково-дослідної. В числі учнів Г. І. Танфільєва — професори С. Н. Тюремнов, В. В. Іванов, С. Т. Белозоров, доценти Л. В. Кліментов, Ф. Є. Петрунь, Є. К. Кікоїн та інші. Отже, Танфільєв створив власну географічну школу в Одеському університеті, і це була ландшафтознавча школа. З того часу на кафедрі фізичної географії та геології перевага надавалася ландшафтним дослідженням суходолу.

Г. І. Танфільєв розумів необхідність розвитку традиційного океанографічного наукового напрямку на кафедрі. Молодому науковцю В. Б. Лебедеву він надає можливість вивчати природу Одеської затоки та отримати кваліфікацію з океанології та

гідрології. Після смерті Г. І. Танфільєва його наступником по кафедральному відділенню географії став саме В. Б. Лебедєв, хоча завідувачем кафедри був призначений геолог, професор О. К. Алексєєв.

Через рік після смерті Г. І. Танфільєва виникло дві кафедри: геологічною продовжував завідувати професор О. К. Алексєєв; на чолі кафедри фізичної географії став професор В. Б. Лебедев, який продовжував регулярні дослідження прибережних вод Чорного моря між гирлами Дніпра та Дністра.

Протягом 1932–1934 рр. завідувачем кафедри фізичної географії був в. о. професора Л. В. Кліментов, також учень професора Г. І. Танфільєва.

В 1934 р. Одеський Інститут народної освіти був реорганізований в Одеський державний університет, у структуру якого увійшла кафедра фізичної географії. На посаду завідувача був запрошений професор О. О. Сухов — географ-комплексник, знавець економічної та фізичної географії, завжди щільно пов'язував економіко-географічні питання з природою, природними ресурсами, фізико-географічними умовами місцевості. У 1938 р. професор О. О. Сухов був заарештований за підозрою в антидержавній діяльності, і в університет вже не повернувся.

Протягом 1937–1941 рр. кафедрою завідував доцент Л. В. Кліментов. З липня 1941 р. в евакуації завідувачем кафедри був призначений доцент Ф. Є. Петрунь. Після повернення університету до Одеси Л. В. Кліментов продовжував завідувати кафедрою до 1949 р. Леонід Вікторович досліджував ландшафти гирлових областей річок, зокрема Дністра, Дніпра, Дунаю, вніс суттєвий доробок в теорію ландшафтознавства.

З 1949 р. до 1963 р. кафедру фізичної географії очолював доцент Ф. Є. Петрунь, який одночасно був заступником декана та деканом географічного факультету. Він очолював дослідження кафедри проблем фізико-географічного районування території півдня Європейської частини СРСР. Підготував до захисту докторську дисертацію «География лесного покрова южной лесостепи и байрачной степи правобережной Украины в историческое время», яку не встиг захистити.

Протягом 1963–1970 рр. кафедру фізичної географії очолював відомий радянський географ, геоботанік, фізико-географ та історик науки професор С. Т. Белозоров, який підготував та видав навчальні посібники з фізичної географії Африки, Австралії, Океанії, підручник з «Географії материків та океанів». Багато уваги він приділяв історії географічної науки.

Протягом 1970–1973 рр. кафедрою фізичної географії завідував доцент Г. П. Міщенко, спеціаліст із фізичної географії, фізико-географічного районування та ландшафтознавства, почесний член Географічного Товариства СРСР, мав високі урядові нагороди.

У 1973 р. для керівництва кафедрою фізичної географії був запрошений доктор географічних наук Г. І. Швебс. Наукова діяльність Г. І. Швебса була присвячена пи-

танням водної ерозії ґрунтів, стоку наносів, еrozії, дослідженню структури ландшафтів. Він запропонував контурну організацію землекористування в сільському господарстві, розробив концепцію природно-господарських територіальних систем. За його ініціативою, в 1990 р. кафедра змінила назву і стала «кафедрою фізичної географії та природокористування». Був ініціатором відкриття в складі кафедри навчальної лабораторії геоінформаційних систем (1993 р.). Розробив наукові положення агроекологічного моніторингу. Професор Г. І. Швебс брав активну участь в підготовці та виданні «Географічної Енциклопедії України» (1989–1993 рр.). Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки за 1993 р. Лідер наукової школи з ерозієзнавства в Україні. Працював членом редакційних колегій кількох наукових журналів.

З 2003 р. кафедру фізичної географії та природокористування очолює доктор географічних наук, професор Ю. Д. Шуйський.

В складі кафедри фізичної географії та природокористування є Навчальний стаціонар польових практик, навчальна лабораторія ГІС, навчальна лабораторія раціонального природокористування. Існує докторантura, аспірантура та магістратура. Сьогодні на кафедрі працюють 16 викладачів та 8 осіб допоміжно-технічного персоналу: Шуйський Ю. Д. — завідувач кафедри, д. геогр. н., професор; Вихованець Г. В. — д. геогр. н., професор; Світличний О. О. — д. геогр. н., професор; Ігошин М. І. — к. геогр. н., доцент; Муха Б. Б. — к. геол.-м. н., доцент; Пилипенко Г. П. — к. геогр. н., доцент; Хохленко Т. Н. — к. с.-г. н., доцент; Шатохіна Л. М. — к. геол.-м. н., доцент; Роскос Н. О. — викладач; Борщ О. В. — старший викладач; Варlamova Н. Я. — старший викладач; Гижко Л. В. — викладач; Есаулов Г. І. — старший викладач; Мулик О. Г. — доцент; Муркалов А. Б. — старший викладач; Плотницький С. В. — доцент; Шаталіна С. М. — зав. лабораторії ГІС; Гижко О. О. — навчальний майстер на базі «Кринички», фахівець; Кугут В. Ф. — старший лаборант; Колосова А. М. — старший лаборант; Стоян О. О. — зав. лабораторії природокористування, фахівець.

Напрямки кафедральної наукової роботи: геоморфологія і берегознавство, практичне берегознавство, ерозійні процеси та форми рельєфу, ландшафтознавство, сучасні зміни клімату та їх вплив на природні системи, інженерна географія. Кожного року співробітники кафедри видають 15–20 наукових статей, 1–3 монографії і методичні посібники, беруть участь в 5–10 наукових конференціях. На кафедрі кожного року навчається 3–7 аспірантів та докторантів. Під час практики студентів здійснюється студентська експедиційна діяльність. Епізодично та в мінімальному обсязі виконуються прибережно-морські експедиційні роботи за рахунок спонсорів та коштів викладачів.

Члени кафедри працюють в кафедральних, факультетських, загальноуніверситетських та громадських структурах, виконують відповідну громадську ро-

боту. Беруть активну участь у роботі спеціалізованих рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій, тимчасових та постійних рад при міській та обласній адміністраціях, у ВАКУ, Географічному товаристві України тощо.

Професор Ю. Д. Шуйський відомий фізико-географ, який спеціалізується на берегознавстві, геоморфології, океанології. Випускник географічного факультету Одеського державного університету імені І. І. Мечникова 1964 р. Кандидатську дисертацію «Особенности прибрежно-морских россыпей Восточной Балтики в связи с режимом вдоль берегового потока наносов» захистив у 1970 р. в Інституті Океанології ім. П. П. Ширшова АН СРСР (м. Москва), де закінчив аспірантуру, а докторську дисертацію «Современный баланс наносов в береговой зоне морей» — в Московському державному університеті ім. М. В. Ломоносова у 1985 р. Працював в експедиціях на берегах 25 морів і 3 океанів у межах 23 країн (Росія, США, Канада, Франція, Туреччина, Китай, Таїланд тощо). Складав карти берегів Азовського, Чорного, Балтійського, Північного та інших морів. Розробив теорію балансу наносів у береговій зоні Світового океану, розглянувши берегову зону як найміцніший седиментаційний бар'єр. Розробляв теорію формування розсипів у береговій зоні, теорію абразійного процесу. Створив динамічні класифікації абразійних і акумулятивних форм рельєфу в береговій зоні морів, а також чисельні класифікації гірських порід за ступенем опору абразії. Визначив динамічні характеристики рельєфу та наносів у береговій зоні в залежності від енергетичного потенціалу, міцності гірських порід, рельєфу підводного схилу, запасів та складу наносів у береговій зоні. Створив моделі розвитку берегової зони морів в умовах сучасних змін клімату та відносних змін рівня морів. Розробив методику та шляхи визначення ландшафтів в береговій зоні абразійного та акумулятивного типу. Відкрив закони «географічної локальності» та «відповідності географічного об'єкту навколошнім умовам». Розробляв методику захисту морських берегів за допомогою штучних пляжів та «штучного ландшафту». Брав участь в природному обґрунтуванні будівництва та оцінках ефективності ряду морських портів та берегозахисних комплексів, в розробці «Генеральної Схеми протиополізневих и берегозахисних мероприятий на берегах Черного моря в пределах Україны». Розробляв пропозиції до вирішення питань острова Зміїний, української частини дельти Дунаю, Керченської протоки, використання берегової зони як джерела сировини для будівництва та для птахівництва. Саме завдяки його науковим розробкам було знайдено шляхи відновлення Україною судноплавства крізь дельту Дунаю в море, а Зміїний був визнаний островом на засіданні Європейського суду в Гаазі (Нідерланди). Член редакційних колегій таких журналів: *Journal of Coastal Research*, *Фізична географія та геоморфологія*, *Вісник Одеського національного університету*. Веде роботу в 5 міжнародних географічних організаціях. Лауреат Фонду Сороса та двічі лауреат Фонду Фулбрайта. Академік Академії наук в Нью-Йорку, США, Почесний член Берегового Товариства США,

Почесний член Геологічного Товариства Болгарії. Член Українського Географічного товариства з 1964 р. Засновник та президент Асоціації «Євроберег-Україна». Член Національної ради Фонду Фулбрайта в Україні. Автор близько 350 наукових публікацій (з них 16 монографій та 4 атласи) та 45 звітів з науково-дослідної роботи. Студентам читає «Історію та методологію географії», «Загальну геоморфологію», «Океанологію», «Фізичну географію морів України», «Науковий пошук в географії», «Методику польових географічних досліджень», керує навчальними та виробничими практиками студентів, експедиційними роботами. Підготував 6 кандидатів наук і 9 докторів наук.

Професор Г. В. Вихованець — випускниця геолого-географічного факультету Одеського державного університету. З 1979 року працює в університеті в науковому секторі кафедри фізичної географії спочатку молодшим, а з 1990 р. — провідним науковим співробітником. В 1989 р. в Тблііському державному університеті захищає кандидатську дисертацію, протягом 1993–1996 рр. проходить навчання в докторантурі кафедри фізичної географії. З 1996 р. займає посаду доцента кафедри, а з 2003 р. — професора. В 2004 р. захищає докторську дисертацію в Інституті географії НАН України. В 2006 р. отримала вчене звання професора. Наукова спеціалізація — геоморфологія, берегознавство, фізична географія. Брала участь в 43 берегових експедиціях на берегах Чорного, Азовського, Балтійського, Північного, Південно-Китайського морів, Біскайської та Сіамської заток, протоки Ла-Манш. Працювала не тільки в Україні, але й в Болгарії, Грузії, Росії, Литві, Польщі, Німеччині, Данії, Голландії, Бельгії, Франції, В'єтнамі, Таїланді. Розробила теорію прибережно-морського еолового морфогенезу, наукові положення про ландшафтну будову акумулятивних форм берегової зони, про механізми еволюції акумулятивних форм, про розвиток берегів лиманів. Розробила нову динамічну класифікацію пересипів лиманів та лагун. Брала участь в складанні Атласів природних ресурсів Чорного та Азовського морів, лауреат Фонду Сороса, член Комісії Берегових систем при Міжнародному Географічному Союзі, Європейського Союзу із захисту берегів, Асоціації Євроберег-Україна, Географічного товариства України. Автор більше 120 наукових публікацій, з яких 4 монографії та 2 атласи. Учасник та співавтор 26 звітів по науково-дослідній роботі, в 2-х з них — керівник. Керує навчанням магістрів, аспірантів та докторантів.

Професор О. О. Світличний навчався в Далекосхідному державному університеті (м. Владивосток). Закінчив гідрологічний факультет Одеського державного гідрометеорологічного інституту в 1971 році. На кафедрі фізичної географії з 1978 року, спочатку старший викладач, потім доцент, а з 1996 р. — професор. Кандидатську дисертацію захистив в 1977 р. в Одесському гідрометеорологічному інституті, а докторську — в 1995 р. в Одесському державному університеті імені І. І. Мечникова. Провідні напрямки наукової діяльності — водно-ерозійні форми рельєфу,

теоретичне та прикладне еrozієзнавство, математичне моделювання еrozійно-акумулятивного процесу, геоінформаційні системи та технології їх застосування в географії та природокористуванні. Має досвід експедиційних географічних досліджень в рівнинних областях України, в Криму, Молдові, Росії (Приморський, Краснодарський, Ставропольський краї, Карачаєво-Черкесія, Ростовська область), в південно-західній частині Ефіопії. Брав участь в наукових конференціях в Україні, в Росії, Молдові, Німеччині, Італії, Франції, Канаді, Австрії. Був співавтором та керівником 23 науково-дослідних тем, в тому числі Європейського Союзу, COPERNICUS, SPARTACUS. Студентам читає кілька дисциплін: «Метеорологія та кліматологія», «Інформатика з основами геоінформатики», «Основи еrozієзнавства», «Географічна інформатика, ГІС», «Цифрове картографування», «Менеджмент ГІС-проектів». Керує підготовкою магістрів і аспірантів. Член спеціалізованої ради із захисту кандидатських та докторських дисертацій. Член Експертної Ради ВАК України. Активно співпрацює в кількох науково-громадських організаціях: є членом Географічного товариства України, Українського товариства ґрунтознавців та агрохіміків, Української Асоціації ландшафтних екологів, Російської ГІС-Асоціації, Європейської Асоціації охорони ґрунтів. Входить в склад редакційних колегій наукових журналів: «Метеорология, климатология и гидрология», «Украинский гидрометеорологический журнал», «Вестник Одесского государственного экологического университета», «Вестник Одесского национального университета. Серия География и Геология».

Б. Б. Муха — кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент, на кафедрі працює з 2004 р. Випускник геолого-географічного факультету Одеського державного університету. Спеціалізувався з палеогеографії, палеонтології, загальної геології. Працював науковим співробітником та директором Палеонтологічного музею ОНУ. Напрямки наукової діяльності: краєзнавство, природні явища та природні ресурси, історія Палеонтологічного музею ОНУ. В польових експедиціях працював на Причорноморській низовині, Подільській височині, Кримському півострові, у Ферганській долині, на Чаткальському та Алтайському хребтах, в Передуральській тундрі. Кандидатську дисертацію захистив в 1978 р. Брав участь в 27 наукових конференціях та конгресах. Автор 35 наукових публікацій. Нагороджений «Срібним Геологічним молотком», однією із вищих нагород для геологів України, та кількома почесними грамотами.

Т. Н. Хохленко — кандидат сільськогосподарських наук, доцент. Закінчила Львівський державний університет імені Івана Франка, географ-ландшафтознавець. Провідні напрямки дослідження — меліоративна географія, геохімія ландшафтів, ландшафтознавство, земельні ресурси. Кандидатську дисертацію захистила в 1987 р. Автор 54 наукових публікацій, працювала за програмами 27 науково-дослідних господоговірних тем і була співавтором науково-технічних звітів.

М. І. Ігошин — кандидат географічних наук, доцент. На кафедрі працює з 1975 р. Закінчив гідрологічний факультет Одеського державного гідрометеорологічного інституту за спеціальністю «гідрологія суходолу». Працював в експедиціях в Україні, в Молдові, в Афганістані. Наукові напрямки: водні ресурси, гідрологія, малі річки та ставки. Складав паспорти малих річок та банк даних про них. Кандидатську дисертацію захистив у 1982 р. Автор понад 50 наукових публікацій, з яких 6 — навчальні посібники та підручники. Має звання «Відмінник освіти України» та урядові нагороди.

Г. П. Пилипенко — кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії та природокористування. Закінчила Одеський державний університет. Працює на кафедрі з 1978 р. В 1993 р. захистила кандидатську дисертацію про ландшафти Півдня України. Навчалась за програмою докторантурі із спеціальності «фізична географія, геофізика та геохімія ландшафтів», зараз активно працює над докторською дисертацією. Наукові інтереси: структура ландшафтів Причорномор'я, ландшафтне та агроландшафтне картографування, природні ресурси та їх використання. Досліджує ландшафти та агроландшафти Півдня України, виконує прикладні ландшафтні дослідження. Брала участь в 13 темах науково-дослідних робіт, з яких одна — міжнародна, у двох темах була відповідальним виконавцем, а в одній — науковим керівником. Брала участь в 54 наукових конференціях різного рівня. Має близько 100 наукових публікацій. Працювала на території України, Росії, Молдови, Болгарії, Угорщини. Веде велику громадську роботу.

Л. М. Шатохіна — кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент. Випускниця 1976 року. Працювала на кафедрі інженерної геології та гідрогеології. У 1988 р. захистила кандидатську дисертацію і перейшла на кафедру фізичної географії. Протягом 1988—1993 рр. працювала на кафедрі фізичної географії. Провідні напрямки наукової спеціалізації — загальна геологія, краєзнавство, природні ресурси, дослідження зсуви у береговій зоні морів. Загальна кількість наукових публікацій 46, з яких основна робота — монографія «Оползни Северо-западного побережья Черного моря, их изучение и прогнозирование» (Киев: Наукова думка, 1993. — 228 с., у співавторстві). Брала участь у 9 науково-технічних звітах з науково-дослідних тем.

О. Г. Зелененко — доцент кафедри фізичної географії та природокористування (без наукового ступеня), випускниця кафедри 1980 р. Провідні наукові інтереси пов’язані із ландшафтними дослідженнями територій для обґрунтування оптимального природокористування. Брала участь в наукових експедиціях на території Одеської, Миколаївської, Херсонської областей, досліджувала природно-заповідні території Півдня України. Автор 23 наукових публікацій та 6 звітів з науково-дослідних тем.

С. В. Плотницький — на посаді доцента кафедри, без наукового ступеня. Випускник 1980 року геолого-географічного факультету університету. Провідні напрямки

наукових інтересів — формування ландшафтів в умовах впливу антропогенного фактору. Викладає інформатику, геоінформатику, програмування, цифрове картографування. Автор понад 40 наукових статей, з яких один підручник та 4 методичні посібники. Брав участь у 15 наукових конференціях.

О. Б. Муркалов — випускник геолого-географічного факультету. Після навчання в аспірантурі, в 2002 р. був прийнятий на посаду асистента кафедри ґрунтознавства та географії ґрунтів, а в 2008 р. — старшого викладача кафедри фізичної географії та природокористування. Провідні напрямки наукової діяльності — топографія, геоморфологія, берегознавство, ГІС. Працював в експедиціях на берегах Чорного і Азовського морів — на Дніпровсько-Дунайському межиріччі, на заході Криму, на Керченському півострові, на Арабатській Стрілці, в малих затоках Каркініту. Основний об'єкт дослідження — пляжі та акумулятивні форми берегової зони, пляжовий літо- та морфогенез. Автор 23 наукових публікацій. Співавтор 9 науково-технічних звітів по науково-дослідній роботі. Володіє лабораторною технікою з використанням комп'ютерів.

Г. І. Есаулов — асистент кафедри, випускник геолого-географічного факультету університету 1969 р. Після аспірантури почав роботу асистентом кафедри фізичної географії та природокористування. Старший викладач в 1977–2008 р. Наукові інтереси — флювіальний морфогенез, методика викладання географії, краєзнавство. Є автором 12 публікацій.

О. В. Борщ — асистент з 1987 р., старший викладач кафедри з 2000 р. Закінчив кафедру агрометеорології Одеського гідрометеорологічного інституту в 1975 р. за спеціальністю «інженер-агрометеоролог». На кафедрі працює з 1977 р. Наукові інтереси — кліматологія, ерозійний морфогенез, природні ресурси. В польових експедиціях працював в Україні та Росії. Має 7 наукових публікацій.

Н. Я. Варlamova — старший викладач кафедри фізичної географії та природокористування. Закінчила геолого-географічний факультет у 1981 році. Працювала лаборантом та інженером-дослідником, з 1986 року — асистент кафедри, а з 2009 р. — старший викладач. Має 11 публікацій.

Н. О. Рокос — викладач кафедри з 2003 р. Закінчила геолого-географічний факультет у 2000 р. З 2000 р. до 2003 р. навчалась в аспірантурі. Основний науковий напрямок — морфологія та динаміка морських узбережж, гирлових областей річок, фізична географія чорноморських лиманів.

О. О. Стоян — випускник Одеського державного університету (1992 р.). До 1997 р. працював інженером 1-ї категорії наукового сектору кафедри фізичної географії, а з 2004 р. поновив працю на кафедрі на посаді фахівця, з 2009 р. — викладача. Провідні наукові інтереси лежать в галузях геоморфології, берегознавства та історії науки (берегознавства). Учасник майже 20 морських та берегових експедицій на Чорному та Азовському морях. Результати досліджень опублікував в 19 наукових статтях, у написанні 13 науково-технічних звітів по науково-дослідній роботі. Має

великий досвід експедиційних географічних робіт. Володіє роботою з різною лабораторною технікою та обладнанням.

С. М. Шаталіна — закінчила геолого-географічний факультет у 2000 році. На кафедрі фізичної географії та природокористування з 2004 р., завідувач лабораторії геоінформаційних систем. Має 2 наукові публікації. Володіє методикою комп’ютерних досліджень.

О. О. Гижко — учбовий майстер навчального стаціонару в селі Кринички Балтського району Одеської області з 2006 р. Закінчив геолого-географічний факультет у 2006 р. Наукові інтереси — питання геоморфології, ландшафтознавства, ГІС. Автор 5 наукових публікацій. Засвоїв методику комп’ютерного моделювання та картографування.

Основні публікації співробітників кафедри:

1. Выхованец Г. В. Медицинская география : краткий текст лекций / Выхованец Г. В. — Одесса : Энитайм, 1998. — 139 с.
2. Выхованец Г. В. Эоловый процесс на морском берегу / Выхованец Г. В. — Одесса : Астропrint, 2003. — 368 с.
3. Гуделис В. К. Геология Балтийского моря / Гуделис В. К., Емельянов Е. М., Шуйський Ю. Д. [и др.]. — Вильнюс : Мокслас, 1976. — 383 с.
4. Ігошин М. І. Методи визначення основних елементів гідрологічного режиму водних об'єктів : навч. посібник / Ігошин М. І. — Одеса : Астропrint, 2003. — 96 с.
5. Ігошин М. І. Математичні методи і моделювання у фізичній географії : підручник / Ігошин М. І. — Одеса : Астропrint, 2005. — 240 с.
6. Игошин Н. И. Проблемы восстановления и охраны малых рек и водоемов. Гидроэкологические аспекты / Игошин Н. И. — Харьков : Бурун-книга, 2009. — 240 с.
7. Светличный А. А. Географические информационные системы : технология и приложения / Светличный А. А., Андерсон В. Н., Плотницкий С. В. — Одесса : Астропrint, 1997. — 196 с.
8. Светличный А. А. Эрозиоведение : теоретические и прикладные аспекты / Светличный А. А., Черный С. Г., Швебс Г. И. — Сумы : Университет. книга, 2004. — 410 с.
9. Світличний О. О. Основи геоінформатики : навч. посібник / Світличний О. О., Плотницький С. В. ; за ред. О. О. Світличного. — Суми : Університет. кн., 2006. — 296 с.
10. Світличний О. О. Основи ерозізnavства : підручник / Світличний О. О., Чорний С. Г. — Суми : Університет. кн., 2007. — 266 с.
11. Швебс Г. И. Лиманно-устевые комплексы Северного Причерноморья / Швебс Г. И., Амброз Ю. А., Биланчин Я. М., Гоголев И. Н., Выхованец Г. В., Шуйский Ю. Д. [и др.]. — Л. : Наука, 1988. — 303 с.

12. Шуйский Ю. Д. Проблемы исследования баланса наносов в береговой зоне морей / Шуйский Ю. Д. — Л. : Гидрометеоиздат, 1986. — 240 с.
13. Шуйський Ю. Д. Основні риси рельєфу дна Світового океану / Шуйський Ю. Д. — Одеса : Астропrint, 1998. — 88 с.
14. Шуйський Ю. Д. Походження та історія розвитку Світового океану / Шуйський Ю. Д. — Одеса : Астропrint, 1999. — 200 с.
15. Шуйський Ю. Д. Типи берегів Світового океану / Шуйський Ю. Д. — Одеса : Астропrint, 2000. — 480 с.
16. Шуйский Ю. Д. Зарождение и развитие географической науки в Античном мире / Шуйский Ю. Д. — Одесса : Феникс, 2004. — 91 с.
17. Шуйский Ю. Д. Географическая наука в Античном мире и в период Средневековья / Шуйский Ю. Д. — Одесса : Изд-во ВМВ, 2008. — 180 с.
18. Шуйский Ю. Д. Экзогенные процессы развития аккумулятивных форм рельефа в Северо-западной части Черного моря / Шуйский Ю. Д., Выхованец Г. В. — М. : Недра, 1989. — 198 с.
19. Атлас охраны природы Черного и Азовского морей / Шуйский Ю. Д., Выхованец Г. В., Гречишев Е. К., Митин Л. И. ; гл. ред. Л. И. Митин. — СПб. : ГУНиО МО РФ, 2006. — 434 с. — Разд. 2 : Береговая зона. — С. 37–57.

Кафедра економічної та соціальної географії

1-й ряд (зліва направо): сидять — Кондратюк І. І., Хомич Л. В., Топчієв О. Г.,
Нефедова Н. Є., Михайлова Н. П., Куделіна С. Б.;
2-й ряд (зліва направо): стоять — Тітенко З. В., Савюк О. Ю., Платонова Л. П.,
Андерсон В. М., Шашеро А. М., Хомутов В. А., Яворська В. В.,
Ерастова Е. Ю., Смольський В. Л., Ківко М. В.

Кафедра економічної та соціальної географії була організована у складі Одеського інституту народного господарства. Протягом 1921–1930 рр. її очолював професор О. О. Сухов. Університетська кафедра економічної географії утворена у 1934 р. Завідували кафедрою: доц. О. М. Смирнов (1934–1959 рр.); доц. К. Є. Повітчана (1959–1970 рр.); доц. Д. І. Богуненко (1970–1973 рр.); проф. І. Ф. Мукомель (1973–1975 рр.); доц. О. І. Полоса (1975–1980 рр.); проф. О. Г. Топчієв (з 1980 р.). У різний час, починаючи з повоєнних років, на кафедрі працювали доктори наук, професори В. О. Дергачов, І. Ф. Мукомель, О. Г. Топчієв, кандидати наук, доценти Д. І. Богуненко, Б. Л. Гуревич, Л. Х. Калустян, І. М. Ланда, Й. В. Мирнін, А. Е. Молодецький, В. Г. Пижов, К. Є. Повітчана, О. І. Полоса, О. М. Смирнов, викладачі В. П. Мазур та М. Й. Мазур, методисти Є. К. Кікоїн та В. М. Однолько. На даний час у штаті кафедри доценти, кандидати наук В. М. Андерсон, І. І. Кондратюк, Н. П. Михайлова, Н. Є. Нефьодова, З. В. Тітенко, Л. В. Хомич, В. В. Яворська, старші викладачі С. Б. Куделіна, В. Л. Смольський, В. А. Хомутов. У складі кафедри *учбова лабораторія ГІС – технологій* (науковий керівник В. М. Андерсон, інженери О. Ю. Єрастова, О. Ю. Савюк) та *науково-дослідна група* (наукові співробітники Л. П. Платонова та А. М. Шашеро).

На даний час у штатний розклад кафедри охоплює 1 ставку професора, 7 ставок доцентів, кандидатів наук, 3 старших викладачі, 1 – асистент, 2 – лаборанти. Завідувач кафедри – Топчієв Олександр Григорович, доктор географічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України. Кафедра готує спеціалістів і магістрів за спеціальністю економічна та соціальна географія. З 2003 року відкрита спеціалізація «Географічні основи економіки та управління розвитком регіону».

З початку 1970-х років більшість викладачів кафедри приймає участь у розробці бюджетної науково-дослідної теми «Територіальна організація продуктивних сил Південного економічного району» (наукові керівники – доценти К. Є. Повітчана, Д. І. Богуненко, О. І. Полоса). Помітною подією у науковій діяльності кафедри стала розробка крупномасштабного атласу сільського господарства Одещини (1973–1975 рр.) під науковим керівництвом професора І. Ф. Мукомеля. Ця робота залишилась незавершеною. Своєрідним її визнанням стало проведення у 1976 році в Одесі двох симпозіумів за програмою ХХІІІ Міжнародного географічного конгресу (Москва, 1976 р.) з питань виробничої типології сільського господарства та впливу агропромислової інтеграції на територіальну організацію сільської місцевості. У цей час на кафедрі започатковані перші господоговірні теми (наукові керівники доц. Д. І. Богуненко та О. Г. Топчієв).

У 1972 кафедра ініціювала проведення III симпозіуму з теоретичної географії – нового напрямку вітчизняної географії, до становлення якого були причетні О. М. Смирнов, Б. Л. Гуревич, Н. І. Блажко, О. Г. Топчієв. У квітні 1979 р. у Ленінградському університеті відбувся захист докторської дисертації О. Г. Топчієва «Мо-

делі просторової організації геосистем», яка була підсумком його розробок у галузі теоретичної географії. У 1990 р. на базі кафедри пройшло засідання комісії з математичних методів географії Міжнародного географічного союзу, на якому О. Г. Топчієва обрано дійсним членом цієї комісії.

У 1980-х роках на кафедрі сформувалась *науково-дослідна група (сектор)*, що займалась розробкою господарських, а пізніше і держбюджетних наукових тем. Зокрема, досліджувалась зона впливу (30-кілометрова зона) Південноукраїнської АЕС, природно-ресурсний потенціал та розселення в межах регіону Українського Причорномор'я. У складі групи працювали О. Ф. Грачова, О. А. Маркова, С. Є. Подругін та ін. У розробленні бюджетних наукових тем приймала участь переважна більшість викладачів кафедри.

Викладачі кафедри прийняли активну участь у підготовці та виданні Географічної енциклопедії України (I—III томи, 1989—1993 рр.). О. Г. Топчієв працював у складі редакційної колегії цього унікального видання. Кафедра стала регіональним центром підготовки та попереднього редагування численних статей та матеріалів до енциклопедії.

У 1992 році за програмою міжнародного співробітництва кафедра одержала від географів Уtrechtського університету (Голландія) комплект комп’ютерного обладнання, на базі якого була створена перша серед географічних факультетів і наукових закладів України ГІС-лабораторія. Надалі викладачі (доц. В. М. Андерсон) і науковці кафедри (І. К. Кіров, Л. П. Платонова, Л. В. Скрижевська, А. М. Шашеро) оволоділи геоінформаційними технологіями та методиками електронного картографування, формування регіональних та тематичних географічних інформаційних систем (ГІС). На даний час ГІС-лабораторія функціонує у складі кафедри як її наочальний підрозділ.

Першим значним міжнародним науковим проектом, у якому безпосередньо приймали участь працівники кафедри (О. Г. Топчієв, Л. В. Хомич), стала *міжнародна програма екологічного порятунку Чорного моря*, організована й фінансована Всесвітнім банком (США). Протягом 1994—1997 років у її складі розроблявся *науковий проект «Програма інтегрованого менеджменту берегових зон Чорного і Азовського морів»* із участю провідних фахівців усіх причорноморських країн — України, Росії, Грузії, Туреччини, Болгарії та Румунії. У 1995 році групою одеських та київських спеціалістів під науковим керівництвом проф. О. Г. Топчієва була підготовлена *національна доповідь «Стан і перспективи інтегрованого менеджменту прибережними смугами морів в Україні»*. А в 1998 році під егідою ООН вийшла друком монографія, що являла собою Національну доповідь України: *«Black Sea Environmental Priorities Study — Ukraine»* (New York, 1998). Ця робота підготовлена авторським колективом за участі О. Г. Топчієва. Восени 1997 року був проведений *науковий симпозіум «Релігія — наука — екологія: Чорне море в кризі»*, що мав надзвичайно високий рівень пред-

ставництва. Серед його організаторів та безпосередніх учасників — голови багатьох церков (православної — Варфоломій I, англіканської — Джон Пергамонський, вищі церковні ієрархи всіх причорноморських країн), видатні науковці (Жак-Ів Кусто — вже покійний), політики (А. Гор, тогочасний віце-президент США та ін.). Наукова конференція була проведена у формі круїзу по Чорному морю з зупинками в кожній з причорноморських країн зустрічами з державними діячами та екологічною громадськістю. Показово, що в Україні, що має найдовше морське узбережжя в Азово-Чорноморському басейні, були зроблені дві такі зупинки — у Ялті та Одесі. У складі Української делегації у цьому симпозіумі брав участь проф. О. Г. Топчієв.

В умовах державної незалежності України, починаючи з 1993 року, на кафедрі започаткований новий для вітчизняної науки напрямок — *регіоналістика*, що охоплює регіональну економіку, регіонознавство, регіоналізацію України, регіональне планування та самоврядування. Протягом 1993—1995 років групою спеціалістів кафедри, облдержадміністрації (П. А. Пузирний та ін.), Одеського інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень (к. е. н. В. П. Коровкін та ін.) була розроблена «Концепція соціально-економічного розвитку Українського Причорномор'я» (науковий керівник проф. О. Г. Топчієв), яка була схвалена Кабінетом Міністрів України (постанова № 324 від 5 травня 1995 р.). Надалі (1996—1997 рр.) на основі цієї концепції великим колективом спеціалістів Одеської, Миколаївської, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим була розроблена «Програма соціально-економічного розвитку регіону Українського Причорномор'я».

У 1996 р. у новствореному Одесському інституту державного управління (на той час — Одесський філіал Української академії державного управління, нині — Одесський регіональний інститут державного управління НАДУ) була створена кафедра регіональної економіки, яку за сумісництвом очолив проф. О. Г. Топчієв. У 1997 р. вийшов друком один з перших в Україні посібників з регіональної економіки «Теоретичні основи регіональної економіки» (автор О. Г. Топчієв). У 2005 році вийшов друком ще один навчальний посібник з регіоналістики, рекомендований для слухачів Української академії державного управління: О. Г. Топчієв, Т. М. Безверхнюк «Регіональний розвиток України і становлення регіональної політики».

У серпні 1998 р. на основі угоди між Молдовою, Румунією та Україною був сформований Єврорегіон «Нижній Дунай» — міжнародна договірна структура, спрямована на активізацію прикордонного співробітництва на Нижньому Дунаї. Науковці кафедри приймали активну участь в обґрунтуванні концепції формування єврорегіону та пріоритетних напрямків його функціонування. Проф. О. Г. Топчієв увійшов до складу координаційної ради по розробленню програми розвитку єврорегіону «Нижній Дунай». З цієї проблеми науковцями кафедри опубліковані численні аналітичні огляди, проведенні дискусій, «круглі столи» та конференції регіонального і міжнародного рівня.

Восени 1998 року за розпорядженням Кабінету Міністрів України Одеська обласна державна адміністрація розпочинає розробку концепції та програми соціально-економічного розвитку субрегіону Українського Придунав'я (адміністративних районів Одещини у межах Дунай-Дністровського межиріччя) у контексті формування єврорегіону «Нижній Дунай» та розв'язання численних питань прикордонного співробітництва України з Молдовою та Румунією. Науковці кафедри за цією програмою науково-дослідних робіт опрацювали природно-ресурсний потенціал субрегіону, його населення та демографічну ситуацію, трудові ресурси та їх використання, соціальну інфраструктуру та сферу послуг Українського Придунав'я.

У серпні 2000 р. указом Президента України була утворена комісія з адміністративно-територіального устрою України, до складу якої увійшов проф. О. Г. Топчієв. У травні 2001 р. указом Президента України затверджена «Концепція державної регіональної політики». Науковці кафедри разом із спеціалістами Одеської обласної ради (к. е. н. Г. І. Арабаджі та ін.) протягом 2002–2003 років провели паспортизацію територіальних громад — сільських, селищних і міських рад Одеської області. Кожна з 550 територіальних громад регіону одержала докладну соціально-економічну характеристику за анкетою (паспортом), що містив кілька десятків питань і показників. Таке детальне обстеження територіальних громад здійснено вперше. Створена регіональна геоінформаційна система «ГІС-територіальні громади Одещини». Цю роботу виконали під керівництвом О. Г. Топчієва наукові співробітники та аспіранти кафедри Л. П. Платонова, А. М. Шашеро, З. В. Тітенко. Одещина стала однією з трьох областей країни, де були розроблені пionерні проекти з нового адміністративно-територіального устрою України. У 2006 р. підготовлена до захисту кандидатська дисертація З. В. Тітенко «Суспільно-географічні аспекти адміністративно-територіального устрою регіону (на прикладі Одеської області)», що започаткувала новий напрям суспільно-географічних досліджень в Україні. У 2006 при Кабінеті Міністрів України створена Міжвідомча комісія з питань місцевого самоврядування, до складу якої увійшов проф. О. Г. Топчієв.

З 2000 р. розпочинається розроблення програм соціально-економічного розвитку м. Одеси. Спочатку це була програма розвитку міста на близьку перспективу «Одеса-2005», пізніше вона переросла у програму сталого розвитку міста на найближчі 10 років (до 2012 р.). Для розроблення цих програм була сформована координаційна рада, до складу якої увійшов проф. О. Г. Топчієв. Ним була підготовлена концепція сталого розвитку Одеси, яка доповідалась активу міста, широко обговорювалась у засобах масової інформації і була затверджена міською радою як офіційний документ.

Кафедра економічної та соціальної географії Одеського національного університету була серед тих кафедр і наукових підрозділів, які першими зверджували новий напрямок в екології — геоекологію. Головні творчі здобутки колективу кафедри за цим напрямком такі:

У 1996 р. вийшов друком навчальний посібник проф. О. Г. Топчієва «Геоэкология: географические основы природопользования» (Одеса : Астропринт, 1996. — 392 с.) — один з перших підручників цієї нової дисципліни. Надалі курси геоекології поширилися у деяких інших університетах.

Під егідою Одеської обласної ради та обласного управління екології та природних ресурсів великим колективом спеціалістів у 2000 р. була розроблена *регіональна програма «Екологія — 2005»* (науковий керівник проф. О. Г. Топчієв). Починаючи з 2000 р., за постановою Кабінету Міністрів України для всіх областей та АР Крим розроблялися регіональні програми екологічної безпеки. Така робота була виконана для Одеської області групою фахівців різних одеських вузів і установ під науковим керівництвом проф. О. Г. Топчієва і вийшла друком під назвою *«Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Одеська область»* (2000 р.).

Після прийняття законів України «Про програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 рр.» у 2000 р. та «Про екологічну мережу» (2004 р.) за дорученням Одеської обласної ради, під егідою Південного центру Національної академії Наук України науковці кафедри протягом 2002–2004 років розробляли *програму формування регіональної екологічної мережі Одеської області* та її *екскізний проект (схему)*. Науковим керівником цього наукового проекту був проф. О. Г. Топчієв, у ньому приймали участь наукові співпрацівники О. М. Хуторної (Південний центр НАНУ), а також Л. П. Платонова, А. М. Шашеро та інші.

Екологічне оздоровлення Придунайських озер та розв'язання численних соціальних проблем, пов'язаних із зростаючим господарським навантаженням та техногенным забрудненням Придунайського субрегіону мала на меті *міжнародна екологічна програма «Придунайські озера»*, яка розроблялась під егідою TACIS за участі вітчизняних і зарубіжних спеціалістів. Співробітники кафедри доценти В. М. Андерсон, І. І. Кондратюк, О. І. Полоса, наукові співробітники й аспіранти Л. П. Платонова, А. М. Шашеро, В. І. Тодоров приймали безпосередню участь у цьому крупному науковому проекті і розробляли тематичний блок проблем сталого соціально-економічного розвитку субрегіону Придунайських озер, зокрема раціонального використання земель, покращення якості води та водопостачання, впровадження технологій органічного землеробства, зменшення техногенного навантаження на довкілля, розв'язання найбільш гострих соціальних проблем. Науковим керівником цього розділу і головним редактором заключного наукового звіту всього проекту був проф. О. Г. Топчієв.

Кафедра приймала активну участь у розробленні *регіональної інвестиційної політики* Одещини, у руслі якої обласною державною адміністрацією було випущено кілька збірників «Інвестиційний портрет Одеської області». Випускник кафедри

Ю. Г. Дмитрієв очолив регіональну агенцію по сприянню інвестицій і надалі був запрошений вести цю роботу на загальнодержавному рівні.

Під егідою кафедри для популяризації та аналітичних розглядів проблем міжнародних транспортних коридорів та міжнародного транзиту через Одещину були організовані випуски тематичних часописів «Причорноморський транспортний кур'єр» (1997 р.) та «Причорноморський регіон» (1998 р.), редактором яких був проф. О. Г. Топчієв, підготовлені численні публікації для періодичних видань та засобів масової інформації. Науковці кафедри приймали активну участь в обговоренні цих проблем на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

Постійна увага у науковій діяльності кафедри приділяється *соціально-економічному картографуванню*. За роки державної незалежності України науковці кафедри підготували кілька комплексних географічних атласів Одещини, серед них: географічний атлас Одеської області (1992 р., рукопис); економічна карта Одеської області (1996 р.); Атлас Одеської області (до 70-річчя заснування) — Одеса, 2002; Одеська область: географічний атлас (моя мала батьківщина) — Київ: Мапа, 2002.

У 2000 р. указом Президента України була створена *Координайна рада з розробки Національного атласу України*, яку очолив академік Б. Є. Патон. Членом ради і редакційної колегії атласу був проф. О. Г. Топчієв. Національний атлас України вийшов у світ електронною версією (1999–2000 р.) та картографічним друком (2007 р.) і відзначений Державною премією України (2009 р.).

Серед головних напрямків науково-дослідної роботи кафедри:

- методологічна та методична розробка концепції регіональних водогосподарських комплексів (доц. Н. Є. Нефьодова підготувала монографію цих питань);
- використання ГІС-технологій в учбовому процесі та у програмах науково-дослідних робіт (доц. В. М. Андерсон — співавтор навчального посібника);
- аналіз геодемографічних процесів та геодемографічної ситуації у регіонах України (доц. В. В. Яворська видала монографію про геодемографічні процеси у приморських регіонах України);
- методологія і методика оцінки якості життя сільського населення регіону (к. геогр. н., О. Ю. Савюк);
- етногеографія болгар Українського Придунав'я (к. геогр. н. В. І. Тодоров);
- теорія і методологія суспільної географії (проф. О. Г. Топчієв видав навчальний посібник і перший в Україні підручник з основ суспільної географії);
- методи суспільно-географічних досліджень (проф. О. Г. Топчієв видав навчальний посібник, доц. Л. В. Хомич, доц. В. В. Яворська);
- розробка генерального плану м. Одеси (2008 р.) та його державна експертиза (2009 р.) — проф. О. Г. Топчієв;

- теорія та методологія планування територій (геопланування) регіонів (проф. О. Г. Топчієв, наукові співробітники Л. П. Платонова та А. М. Шашеро).

На початку 1994 р. на факультеті була створена *спеціалізована вчена рада* Д 41.051.03 по захисту дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора географічних наук за спеціальностями 11.00.02 — економічна та соціальна географія і 11.00.11 — конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів. Раду очолив професор О. Г. Топчієв. Спеціалізована рада успішно функціонує й нині. За цей час розглянуто 5 докторських та понад 30 кандидатських дисертацій з присудженням, відповідно, наукових ступенів докторів і кандидатів географічних наук. Рада обслуговує аспірантів, докторантів і пошукувачів з різних регіонів України, зокрема з Одеси, Сімферополя, Херсона, Мелітополя, Вінниці, Львова, Харкова, а також з Молдови (Придністровський регіон), Китаю. З 2004 р. замість спеціальності 11.00.11 введена кваліфікація 11.00.01 — фізична географія, геофізика і геохімія ландшафтів.

На кафедрі ведеться підготовка кандидатів і докторів наук, зокрема проф. О. Г. Топчієв підготував 14 кандидатів географічних наук і 3 — з державного управління, а також 3 докторів географічних наук і один — з державного управління.

Основні публікації співробітників кафедри:

1. Топчиев А. Г. Основы методики земельного кадастра горных районов (на примере Украинских Карпат) / А. Г. Топчиев, А. В. Костченко, З. В. Проскура, З. И. Яцюк. — Львов : изд-во Львов. ун-та, 1966. — 90 с.
2. Топчиев А. Г. Геоэкология : географические основы природопользования / А. Г. Топчиев. — Одесса : Астропринт, 1996. — 391 с.
3. Топчиев А. Г. Концепция социально-экономического развития Одесской области / А. Г. Топчиев [и др.]. — Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 1994. — 61 с.
4. Топчиев А. Г. Одесская область : ТERRITORIALНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ И СТРУКТУРА ХОЗЯЙСТВА. Концепция социально-экономического развития / Топчиев А. Г. [и др.]. — Одесса : Маяк, 1991. — 313 с.
5. Топчиев А. Г. Методика полевых экономико-географических исследований / А. Г. Топчиев. — Одесса, 1973. — 49 с.
6. Топчиев А. Г. Пространственная организация географических комплексов и систем / А. Г. Топчиев. — К. ; Одесса : Высш. школа, 1988. — 188 с.
7. Топчієв О. Г. Терміни і поняття в економічній географії / О. Г. Топчієв. — К. : Рад. школа, 1982. — 42 с.

8. Black Sea Environmental Priorities Study : National Report of Ukraine // United Nations Publications. — New -York, 1998. — 105 p.
9. Топчиев А. Г. Изучение структур и текстур : учеб. пособие / В. Н. Андерсон, А. Г. Топчиев. — Одесса, 1987. — 78 с.
10. Географія Одещини. Природа, населення, господарство / під заг. ред. проф. О. Г. Топчієва. — Одеса : Астропrint, 1998. — 88 с.
11. Топчієв О. Г. Польові географічні дослідження : навч. посібник / К. І. Геренчук, Е. М. Раковська, О. Г. Топчієв. — К. : Вища школа, 1975. — 248 с.
12. Топчієв О. Г. Природа, населення, господарство / Топчієв О. Г. // Ми — одесити : експериментальний навч. посібник з краєзнавства / за заг. ред. проф. С. В. Козицького. — Одеса : Маяк ; Ріно, 1997. — 320 с.
13. Неф'одова Н. Є. Регіональний водогосподарський комплекс : теорія, методика і практика суспільно-географічних досліджень : монографія / Неф'одова Н. Є. — Одеса : Астропrint, 2007. — 240 с.
14. Топчієв О. Г. Національна доповідь про стан і перспективи встановлення національної мережі інтегрованого управління прибережною смугою морів в Україні / О. Г. Топчієв [та ін.]. — К. ; Одеса : вид-во Мінекобезпеки України, 1995. — 157 с.
15. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : підручник / О. Г. Топчієв. — Одеса : Астропrint, 2009. — 544 с.
16. Топчієв О. Г. Теоретичні основи регіональної економіки : навч. посібник / О. Г. Топчієв. — К. : Вид-во УАДУ, 1997. — 140 с.
17. Одеський регіон : природа, населення, господарство : навч. посібник / О. Г. Топчієв, І. І. Кондратюк, О. І. Полоса [та ін.] ; за заг. ред. О. Г. Топчієва. — Одеса : Астропrint, 2003. — 184 с.
18. Пыжов В. Г. Вычислительная математика для географов : тексты лекций / Пыжов В. Г. — Одесса, 1975.
19. Пыжов В. Г. Экономическая география Мирового океана : тексты лекций / Пыжов В. Г. — Одесса : Астропrint, 1996. — 97 с.
20. Пыжов В. Г. Математические методы в экономической географии : тексты лекций / Пыжов В. Г. — Одесса, 1975.
21. Пижов В. Г. Соціальна географія : тексти лекцій / Пижов В. Г. — Одеса : Астропrint, 2005. — 196 с.
22. Пижов В. Г. Статистичний аналіз в суспільній географії : тексти лекцій / Пижов В. Г. — Одеса : Астропrint, 2001. — 128 с.
23. Светличный А. А. Географические информационные системы : технология и приложения / Светличный А. А., Андерсон В. Н., Плотницкий С. В. — Одесса : Астропrint, 1997. — 196 с.
24. Топчієв О. Г. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики / Топчієв О. Г., Безверхнюк Т. М., Тітенко З. В. — Одеса : вид-во ОРІДУ, 2005. — 223 с.

25. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : навч. посібник / Топчієв О. Г. — Одеса : Астропrint, 2001. — 556 с.
26. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження : методологія, методи, методики : навч. посібник / Топчієв О. Г. — Одеса : Астропrint, 2005. — 632 с.
27. Топчієв О. Г. Мій рідний край — Одещина : підручник / Топчієв О. Г., Толкаченко Л. П. — Одеса : Ярослав, 2004. — 160 с.
28. Яворська В. В. Геодемографічні процеси і геодемографічні райони Українського Причорномор'я : методологічні і методичні проблеми : монографія / Яворська В. В. — Одеса : Астропrint, 2007. — 208 с.
29. Яворська В. В. Політична карта світу : метод. посібник / Яворська В. В. — Одеса : ДВЦ «Південний експрес», 2007. — 73 с.

Кафедра ґрунтознавства та географії ґрунтів

На фото (зліва направо): сидять — Менющикова Л. О., Леонідова І. В.,
Біланчин Я. М., Тригуб В. І., Суворовська О. Л. ;
стоять — Яременко М. С., Гошуренко Л. М., Жанталай П. І., Іцуркан О. І.,
Буяновський А. О., Арєрова Г. М., Тортук М. Й.

Заснована 1967 року на базі факультетської *лабораторії ґрунтознавства та кабінету геодезії, топографії і картографії*. До 1995 р. кафедрою незмінно завідував доктор сільськогосподарських наук, професор І. М. Гоголев, з 1995 р. — кандидат географічних наук, доцент Я. М. Біланчин. До складу кафедри входять: відкрита 1971 року *Проблемна науково-дослідна лабораторія географії ґрунтів і охорони ґрунтового покриву чорноземної зони* (ПНДЛ — 4, завідувач к. геогр. н. Щуркан Оксана Іванівна), *навчальна лабораторія хімічного аналізу ґрунтів, кабінет геодезії, картографії і землеустрою, комп’ютерний клас*.

В штаті кафедри 8,2 одиниць професорсько-викладацького складу (з них докторів наук, професорів та кандидатів наук, доцентів — 6,2 одиниць), 7 одиниць навчально-допоміжного персоналу та 7 осіб у штаті науково-дослідної лабораторії. Персональний склад викладачів: к. геогр. н., доцент Я. М. Біланчин, к. геогр. н., доцент П. І. Жанталай, к. геогр. н., доцент О. Л. Суворовська, к. геогр. н., доцент М. Й. Тортік, к. геогр. н., доцент В. І. Тригуб, ст. викладач М. В. Адобовська, викладач А. О. Буяновський та викладачі-сумісники — д. геогр. н., професор В. І. Михайлук, к. с.-г. н., ст. наук. співробітник Г. С. Сухорукова, к. геогр. н., доцент О. І. Щуркан.

З перших років існування кафедра забезпечує підготовку фахівців за географічною спеціалізацією «Біогеографія і географія ґрунтів» з основами землевпорядкування. З 1996—1997 навчального року кафедра забезпечує рівневу підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», а з 2000—2001 навчального року — «магістр». Удосконаленню фахової підготовки випускників кафедри сприяє проходження ними виробничої практики у науково-виробничих та проектно-пошукових партіях і організаціях (інститут землеустрою УААН, обласні центри «Облдерждордючість», гідрогеолого-меліоративні експедиції та партії, управління земельних ресурсів, кадастрові центри тощо).

При створенні кафедри основним її завданням було визначено організацію дослідження ґрунтів степової зони півдня України у зв'язку із розгортанням великомасштабної іригації земель та підготовку фахівців-ґрунтознавців відповідного профілю. Для забезпечення виконання наукових досліджень і робіт та бази навчальних і виробничих практик студентів за ініціативи проф. І. М. Гоголєва у травні цього ж 1967 року при новоствореній кафедрі організується *ґрунтознавча експедиція*. Впродовж 1967—1992 рр. експедицією проведені великомасштабні обстеження і зйомка ґрунтів колгоспів і радгоспів Красноярського краю, Іркутської, Читинської і Магаданської областей Російської Федерації, півдня України і Центрального Казахстану на площі понад 6 млн. га. Зважаючи на необхідність організації вивчення процесів ґрунтоутворення в чорноземах півдня України при зрошенні, а відповідно й заснування необхідного для цього регіонального науково-дослідно-методичного центру, за цілеспрямованої діяльності І. М. Гого-

лева в Одесському університеті (а фактично при кафедрі ґрунтознавства і географії ґрунтів) у 1971 р. була відкрита ПНДЛ-4 (завідувач лабораторії — Б. М. Турус). Основним завданням лабораторії було визначено вивчення сучасних ґрунтоутворювальних процесів у черноземах в умовах зрошення і дренажу. Незмінним науковим керівником ПНДЛ-4 з дня її заснування і до 1996 р. був проф. І. М. Гоголєв, а з 1996 р. — доц. Я. М. Біланчин. Кафедра та ПНДЛ-4 проводять актуальну і значну за обсягами науково-дослідницьку роботу за такими напрямками:

1. Крупномасштабні обстеження, картографування та оцінка ґрунтів господарств різної форми власності.

2. Вивчення впливу зрошення земель водами різної іригаційної якості, в т. ч. й стічними водами міст Причорномор'я на речовинно-хімічний склад, властивості і продуктивність ґрунтів степової зони півдня України. Такі дослідження проводяться за наступними двома темами:

— вивчення впливу зрошення низькомінералізованими водами рік Дунаю, Дніпра, Дністра і Південного Бугу та водами підвищеної мінералізації озер-водосховищ Сасик, Китай і Ялпуг на властивості і продуктивність ґрунтів (доценти Я. М. Біланчин, С. П. Позняк, І. М. Волошин, П. І. Жанталай, М. Й. Тортік, ст. наукові співробітники В. П. Мурсанов, Г. С. Сухорукова та багато інших);

— використання стічних вод міст Причорномор'я для зрошення та вплив його на властивості і речовинно-хімічний склад черноземів (ст. наукові співробітники Б. М. Турус, Ю. В. Михальченко, Т. М. Кривицька та інші).

Дослідженнями встановлено генетичну сутність негативних наслідків зрошення черноземів, обґрунтовані й впроваджені в практику заходи з охорони ґрунтів та підвищення їх родючості в умовах зрошення та дренажу. За матеріалами досліджень була написана і опублікована у 1989 році методика організації і ведення ґрунтово-екологічного моніторингу земель черноземної зони (автори — професори І. М. Гоголєв і Р. О. Баєр, доценти Я. М. Біланчин, Є. Н. Красеха та ін.). Матеріали багаторічних досліджень впливу зрошення на властивості і родючість черноземів узагальнено в монографії «Орошение на Одесщине» (25 друк. аркушів), яку підготував колектив кафедри разом із практиками зрошуваного землеробства під науковим керівництвом і загальною редакцією професора І. М. Гоголєва.

3. У 1994–1995 роках співробітниками кафедри і ПНДЛ-4 під керівництвом професора І. М. Гоголєва закладена мережа стаціонарних ділянок довготривалого (до 100 років) ґрунтово-екологічного моніторингу на масивах зрошення Одеської області. На основі результатів багаторічних ґрунтово-моніторингових досліджень на масивах зрошення обґрунтовано концептуально-методичні засади моніторингу та оцінки сучасного агромеліоративно-ресурсного стану ґрунтів масивів зрошення півдня України, в т. ч. в умовах постіригаційної еволюції. Вдосконалені теоретико-методичні основи існуючої моделі розвитку сучасних ландшафтно-геохімічних

і ґрунтоутворювальних процесів у чорноземах масивів зрошення для умов інтенсивного і екстенсивного землекористування. Встановлені сутність і тенденції сучасних ландшафтно-геохімічних і ґрунтоутворювальних процесів у чорноземах та алювіальних ґрунтах заплави Нижнього Дністра при зрошенні та в умовах його припинення в останні 12–15 років. Розроблені основи агроекологічної концепції зрошення чорноземів та екологічно безпечного землеробства в сучасних господарсько-меліоративних умовах масивів зрошення півдня України.

4. Починаючи з 2003 року, співробітниками кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів та ПНДЛ-4 на острові Зміїний вперше започатковані дослідження і картографування ґрунтів і ґрутового покриву. Дослідженнями встановлено, що в своєрідних природно-екологічних умовах острова на ділянках малопотужного кам'янисто-щебенюватого елювію чи елюво-делювію між виходами на поверхню щільних скельних порід під покривом степової різnotравно-злакової рослинності протікає процес специфічного острівного чорноземоутворення. Особливістю чорноземних ґрунтів острова є мала потужність профілю (в основному до 30–50 см), некарбонатність, сильна щебенюватість, висока гумусність (до 12–15 % гумусу у верхньому горизонті), практична безструктурність, кислотність ґрутового середовища. У 2009 році створена ґрунтува карта о. Зміїний масштабу 1 : 2 000, на якій виділені контури 12 різновидів чорноземних ґрунтів та їх поєднань в межах 5 геоморфогенно-гіпсометричних рівнів поверхні острова та попередня карта-схема оцінки стану ґрунтів о. Зміїний з виділенням на ній контурів ґрунтів різного ступеня антропогенного впливу, зміненості і перетвореності.

До проведення наукових досліджень за проблематикою кафедри і ПНДЛ-4 всі роки традиційно залучаються студенти і аспіранти кафедри. Матеріали проведених ними польових і камерально-аналітичних досліджень використовуються при написанні курсових, бакалаврських, дипломних та магістерських кваліфікаційних робіт. Тематика дисертаційних робіт аспірантів кафедри також пов’язана із проблематикою наукових досліджень, що виконуються.

Основні публікації співробітників кафедри:

1. Орошение на Одесщине. Почвенно-экологические и агротехнические аспекты / И. Н. Гоголев, Р. А. Баер, А. Г. Кулибабин [и др.] ; науч. ред. И. Н. Гоголев, В. Г. Друзьяк. — Одесса, 1992. — 436 с.
2. Позняк С. П. Зрошувані землі Дунай–Дністровської зрошувальної системи : еволюція, екологія, моніторинг, охорона, родючість / Позняк С. П., Красєха Є. Н., Кіт М. Г. ; за ред. С. А. Балюка. — Харків : ПФ «Антіква», 2001. — 260 с.

3. Тригуб В. І. Фтор у черноземах Південного Заходу України : монографія / Тригуб В. І., Позняк С. П. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. — 148 с.
4. Острів Зміїний. Абіотичні характеристики : монографія / відп. ред. В. І. Медінець ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса : Астропрінт, 2008. — 172 с.
5. Професор Іван Гоголев - Professor Ivan Gogolev / упоряд. С. Позняк, В. Тригуб ; за ред. С. Позняка. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. — 586 с. + вкл. — (Сер. «Українські ґрунтознавці»).
6. Вісник Одеського національного університету. Сер. Географічні та геологічні науки. — 2009. — Т. 14, вип. 7 : до 90-річчя з дня народження І. М. Гоголєва. — 388 с.
7. Биланчин Я. М. Химический анализ воды : методическое пособие для лабораторных занятий / Биланчин Я. М., Вардиашвили Н. И. — Одесса, 1975. — 71 с.
8. Михайлук В. И. Методические указания по применению микро-ЭВМ в почво-ведении, географии и мелиорации почв / Михайлук В. И., Биланчин Я. М. — Одесса, 1986. — 49 с.
9. Методические рекомендации по контролю состояния орошаемых черноземов / Гоголев И. Н., Баэр Р. А., Биланчин Я. М. [и др.]. — М. : ВНИИГиМ, 1989. — 140 с.
10. Тортик М. Й. Методичні вказівки з лабораторного практикуму до курсу «Фізика ґрунтів». Ч. 1 : Фізика твердої фази ґрунту / Тортик М. Й., Адабовська М. В. — Одеса : Астропрінт, 2002. — 32 с.
11. Михайлук В. І. Оцінка земель: нав. посібник / Михайлук В. І., Біланчин Я. М. — Одеса : Чорномор'я, 2003. — 90 с.
12. Тортик М. Й. Методичні вказівки з лабораторного практикуму до курсу «Фізика ґрунтів». Ч. 2 : Фізико-механічні і водні властивості ґрунту / Тортик М. Й. — Одеса : Астропрінт, 2004. — 57 с.
13. Тригуб В. І. Лабораторний практикум з ґрунтознавства / Тригуб В. І. — Одеса : Фенікс, 2008. — 79 с.

Кафедра географії України

Верхній ряд (зліва направо): Молодецький А. Е., Васильєва Л. Д., Сич В. А.
Нижній ряд (зліва направо): Дадикіна В. К., Красчка Є. Н., Борисевич Т. Д.

Кафедра географії України організована на геолого-географічному факультеті в 1996 році. Кафедра готує спеціалістів-географів за спеціальністю «Географія» та спеціалізацією «Географічне краєзнавство і туризм». Завідувач кафедри з дня її заснування — доктор біологічних наук, проф. Є. Н. Красеха. На кафедрі працюють доценти, кандидати географічних наук А. Е. Молодецький, Т. Д. Борисевич і В. А. Сич, ст. викладач В. К. Дадікіна.

Підготовка студентів ведеться за наступними навчально-методичним напрямками: 1) фізична географія (фізична географія України; фізична географія транскордонних територій; ландшафти Півдня України); 2) економічна та соціальна географія (економічна та соціальна географія України; територіально-виробничі комплекси; економічна географія транскордонних територій); 3) рекреаційна географія (теоретичні основи рекреаційної географії); 4) краєзнавство (загальне краєзнавство; прикладне краєзнавство: історія і географія рідного краю); 5) туризм (міжнародний туризм; туристичні ресурси; основи туризму; географія туризму в Україні; релігійний туризм; географія світової культурної спадщини); 6) екологія та еколо-гічна етика (екологія України; екологічна етика; проблеми охорони живої природи; екологічні проблеми Чорного моря та Північного Причорномор'я; біосфера і людина; географічні основи заповідної справи; природні резервати); 7) методика викладання географії; 8) ґрунтознавство та історія відтворювального господарства (історія і методологія ґрунтознавчої науки; основи меліорації і меліоративної географії України; ґрунти і земельні ресурси України; Історія відтворювального господарства; екологія землекористування); 9) біогеографія (біогеографія з основами екології; біогеографія України).

На кафедрі проводиться велика методична робота, яку очолює ст. викл. В. К. Дадікіна. Вона об'єднує всі розробки на факультеті з методики викладання географії та позакласної роботи в школі, є факультетським керівником педагогічної практики, методистом від факультету по підвищенню кваліфікації учителів географії середніх шкіл області.

Провідним аспектом роботи кафедри була і залишається підготовка фахівців-географів. Для спеціалізації «Географічне краєзнавство та туризм» викладачами кафедри підготовлені та викладаються нові спецкурси, створюються наукові та методичні розробки, які готовуються до друку, або вже надруковані в Одесі, Львові та Києві. Можливості оперативної публікації деяких з цих матеріалів дає співробітництво викладачів кафедри з періодичним органом Української асоціації учителів географії газетою «Краєзнавство. Географія. Туризм» (м. Київ) та іншими часописами.

За договором між кафедрою і Одеським гуманітарним центром позашкільної освіти та виховання викладачі кафедри беруть участь у роботі секції географії та географічного краєзнавства Малої академії наук «Прометей», консультуючи щоріч-

но 30–40 учнівських конкурсних доповідей та беручи участь у щорічних конкурсних оглядах. Продуктивна співпраця склалася також між кафедрою географії України та кафедрою природничих дисциплін Одеського інституту вдосконалення вчителів, завдяки якій відбувається постійний зв’язок фахівців — університетських географів з своїми колишніми випускниками.

Кафедра на терені навчально-методичної та наукової роботи плідно співпрацює з кафедрами ґрунтознавства та географії ґрунтів геолого-географічного факультету Одеського та географічного факультету Львівського університетів. З провідними фахівцями кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Львівського університету (проф. С. П. Позняк і проф. М. Г. Кіт) підготовлено і видано два фундаментальних навчальних посібники для студентів географічних факультетів.

Останні роки навчально-методична робота кафедри спрямована на адаптацію навчального процесу до Болонської декларації і впровадження кредитно-модульної системи. Серед викладачів це нововведення сприймається неоднозначно внаслідок значної формалізації навчального процесу і зменшення безпосередніх контактів зі студентами в процесі оцінювання їх знань. При тому, що університетська освіта передбачає всебічну підготовку студентів з фундаментальних дисциплін, відчувається дефіцит практичної підготовки, конкретних навичок, освоєння яких допомогло би в їх подальшому працевлаштуванні відповідно до отриманої професії.

Особлива роль у навчанні студентів основам туристської справи приділяється туристично-краєзнавчій маршрутній практиці, яка проводиться на 3 курсі. Місце проведення польових практик — території культурної та природної спадщини Північного Причорномор’я (Одеська і Херсонська області, Крим) та Західної України (Карпати, Прикарпаття, Полісся, Львівська область). У ході польової практики студенти закріплюють теоретичні знання, знайомляться з порядком проведення самостійної подорожі як однієї з організаційних форм збору краєзнавчого матеріалу, отримують навички спостережень географічних явищ і процесів, вивчають природно-територіальні комплекси, здобувають навички інструкторської роботи на туристських маршрутах. На 4 курсі студенти проходять виробничу практику у провідних туристичних фірмах Одеси і Одеської області.

Наукова робота співробітників кафедри розвивається за такими основними напрямками:

Теоретичні питання ґрунтознавства, історія степу та питання збереження і відновлення біологічного різноманіття степових ландшафтів, екологічна етика (д. б. н., проф. Красєха Є. Н., доц. Сич В. А.).

Рекреаційна географія, географічне краєзнавство та туризм (доц. Молодецький А. Е., доц. Борисевич Т. Д., доц. Сич В. А., Дадікіна В. К., Орлова М. Л.).

На кафедрі працює заочна і очна аспірантура з підготовки фахівців вищої кваліфікації. Підготовлено два кандидата наук: Сич В. А. (2004 р.), Орлова М. Л. (2009 р.).

Основні публікації співробітників кафедри:

1. Корсунов В. М. Методология почвенных эколого-географических исследований и картографии почв / Корсунов В. М., Красеха Е. Н., Ральдин Б. Б. — Улан-Удэ : Изд.-во Бурят. науч. центра СО РАН, 2002. — 232 с.
2. Красеха Е. Н. Деградационные направления эволюции черноземов при их освоении в богарном и орошающем режимах // Материалы V съезда Всерос. о-ва почвоведов им. В. В. Докучаева «Сохраним почвы России» (18–23 авг. 2008 г. ; г. Ростов-на-Дону) / Красеха Е. Н. — Р.-н/Дону, 2008. — С. 291.
3. Позняк С. П. Чинники грунтоутворення / Позняк С. П., Красеха Е. Н. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. — 400 с.
4. Позняк С. П. Картографування ґрутового покриву / Позняк С. П., Красеха Е. Н., Кіт М. Г. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 498 с.

3.2. Геологічне відділення

Кафедра загальної й морської геології

1 ряд (зліва направо): Матковська Т. Ф., Рошіна С. В., Подоплєлова Н. Г.,
Федорончук Н. О., Ларченков Є. П., Янко В. В., Кандиба Г. І., Лободська О. В.;
2 ряд: Сучков І. О., Кравчук О. П., Кадурін В. М., Главацький В. І., Нікулін В. В., Пронін К. К.;
3 ряд: Усенко В. П., Кадурін С. В., Яременко Т. С., Чепіжско О. В., Маковецька І. М.

Під час заснування в 1865 р. Імператорського Новоросійського університету у світі вже сформувалися стійкі вимоги до структури та напрямків діяльності навчальних закладів подібного рівня, де одним з обов'язкових атрибутивів був природничо-науковий напрямок і де своє заслужене місце займала геологія.

Становлення наук про Землю в Імператорському Новоросійському університеті здійснювалося плідною працею таких видатних природознавців, як М. М. Соколов, І. Ф. Синцов, М. О. Головкінський, Р. О. Прендель, М. Д. Сидоренко, В. Д. Ласкарьов, М. І. Андрусов, О. В. Клосовський, О. І. Набоких, Г. І. Танфільєв, А. М. Криштофович, І. П. Хоменко, М. П. Григорович-Березовський і багатьох тут неназваних. Саме завдяки їх подвижницькій діяльності сформувалася добре відома та давно визнана Одеська геологічна школа, і їх варто заслужено вважати батьками-засновниками одеської геології.

В 1867 р. відбулися перші заняття по геологічних дисциплінах, завдяки професорові Н. Н. Соколову — першому деканові фізико-математичного факультету. Н. Н. Соколов став ініціатором видання «Учених записок Імператорського Новоросійського Університету» та одним з організаторів Новоросійського Товариства Природознавців в Одесі.

На початку 1870-х років у Новоросійському університеті були відкриті кафедри географії, мінералогії, геогнозії і палеонтології. При кафедрах створювалися кабінети, у кожному з них були навчальні та дослідницькі лабораторії, бібліотека, музеїні приміщення для зберігання унікальних експонатів. Першооснову музейних фондів склали успадковані від Рішельєвського ліцею матеріали по природній історії, а також колекції професорів Х. Гассгагена і Д. Нордмана.

І. Ф. Синцов очолив кафедру геогнозії й палеонтології і першим почав планомірні геологічні дослідження Бессарабії й Херсонської губернії. Він склав першу геологічну карту Одеського повіту, розробив стратиграфічну схему неогену півдня України, а результати його гідрогеологічних спостережень і вивчення зсуvin в Одесі мають не тільки історичну цінність.

Створення кафедри мінералогії пов'язане з ім'ям М. О. Головкінського — первого обраного ректора Новоросійського університету і славетного геолога, який злагатив вітчизняну геологічну науку поняттям про фації, вперше визначив чіткі уявлення про коливальні рухи земної кори та методи їхнього вивчення. Особливе місце в науковій спадщині М. О. Головкінського займають багаторічні дослідження геологічної будови Кримського півострова і проблем водопостачання Таврійської губернії. Завдяки його новаторським починанням, в 1876 році була організована перша в історії вітчизняних університетів «далека» навчальна геологічна практика в Криму.

Петрографо-мінералогічний напрямок розвивав Р. О. Прендель, один з перших випускників-геологів університету. Він по праву є засновником одеської петрографії.

фічної школи. Багатогранна діяльність Р. О. Пренделя не обмежувалася «перенесенням ідей мікроскопічної петрографії на російський ґрунт». Класикою мінералогічної літератури стали його роботи, присвячені вілуїту, подільським фосфоритам, церуситу з «гіпсовых ломок» біля Хотина та кристалам кварцу гори Казбек. Для Пренделя точне визначення властивостей кристалічної речовини із застосуванням інструментальних методів не було самоціллю досліджень, а служило ключем до встановлення суті геологічних процесів. Крім того, Р. О. Прендель приділяв велику увагу проблемі «метеоритознавства». За його пропозицією IX з'їзд російських натуралістів і лікарів клопотав прийняти урядову постанову про визнання метеоритів державною власністю. У вересні 1898 року міністерство народної освіти затвердило правила про обов'язкову передачу метеоритів у вищі навчальні заклади, де є кафедри мінералогії і геології. Внаслідок подвигницької діяльності Р. О. Пренделя в Новоросійському університеті була зібрана не тільки унікальна метеоритна колекція, його зусиллями наш мінералогічний музей зайняв гідне місце серед університетських музеїв.

Останнє десятиріччя XIX століття ознаменувалося проведенням широкомасштабних досліджень Чорного моря та Одеських лиманів, організованих Новоросійським Товариством Природознавців. Одним з ініціаторів Чорноморських експедицій 1890–1892 років був М. І. Андрусов, який поклав початок вивченню геології шельфу і глибоководної западини Чорного моря та став основоположником морської геології в Одесі.

Великий внесок у розвиток геології в Імператорському Новоросійському університеті належить М. Д. Сидоренко і В. Д. Ласкарьову, які очолили кафедри на початку ХХ століття.

М. Д. Сидоренко успадкував кафедру мінералогії в 1906 році. В його науковій творчості найціннішими залишаються роботи, присвячені мінералам гіпсовых товщ Поділля і відкладів Одеських лиманів. У нашій країні М. Д. Сидоренко, по праву, визнаний основоположником мінералогії осадових утворень. Зокрема, з його ім'ям пов'язане відкриття гідротроліту в лиманних мулах і чорноморських відкладах.

В цей же час у Новоросійському університеті центром активного розвитку стає кафедра геології під керівництвом В. Д. Ласкарьова. Поряд із планомірним виконанням зйомки 17-го аркуша геологічної карти Європейської Росії (Волинь і Подолія), В. Д. Ласкарьов займався вивченням неоген-четвертинних відкладів у Сербії, Бессарабії та Новоросійському краї. Великим узагальненням багаторічних досліджень стала робота «Фауна Бугловських шарів Волині» (1903), після якої пішли статті про тектоніку й магматизм Українського щита, про леси Волино-Подолії, про міоценові скам'янілості Румунії, про «Тираспольський гравій», про викопних ссавців південної Росії.

На кафедрі геології була сформована плеяда однодумців В. Д. Ласкарьова, які забезпечили розквіт палеонтолого-стратиграфічного напрямку в Новоросійському університеті. А. М. Криштофович організував проведення палеоботанічних досліджень, що незабаром охопили територію всієї Євразії. Довгий час предметом загального захоплення вихованців В. Д. Ласкарьова було відкриття в Причорномор'ї безлічі місцезнаходжень кісткових залишків Пікермійської фауни, вивченням яких займалися О. К. Алексєєв, Н. О. Григорович-Березовський, І. П. Хоменко, В. І. Крокос, К. К. Пржемиський, Є. А. Гапонов. Аж до революційних потрясінь 1917 року колекції Палеонтологічного музею поповнювалися матеріалами, що доставлялися «возами» з експедицій.

У перші роки радянської влади Новоросійський університет був перетворений в ІНО (інститут народної освіти). Засновані на теренах України ІНО займалися прискореною підготовкою працівників освіти для шкіл всіх типів. В 1930 році факультети ІНО були реорганізовані в самостійні інститути, і тільки в 1933 році в Україні почалося відновлення університетів.

На природознавчому відділенні Одеського Інституту народної освіти діяла очолювана Г. І. Танфільєвим науково-дослідна кафедра географії і геології, що стала «кузнею кадрів» нового покоління. Одним з перших аспірантів цієї кафедри був І. Я. Яцько, підготовкою якого в 1926–1929 рр. керували О. К. Алексєєв та Є. А. Гапонов. І. Я. Яцько після відкриття географічного факультету у відродженню Одеському університеті був затверджений на посаді доцента кафедри геології. В передвоєнні роки він брав участь у дослідженнях, пов’язаних з геологічною зйомкою, вивченням підземних вод і зсуvnих процесів на узбережжі Чорного моря. Отримані матеріали були використані при складанні в 1940 р. першої Генеральної схеми протизсуvnих заходів на Одеському узбережжі.

Загальне захоплення палеонтологів гідрогеологічними дослідженнями мало свої причини. Після небувалої посухи 1921 року та наступної низки голодних років вирішення проблеми водопостачання населених пунктів і зрошення земель не було дозволеним заняттям. Багатий палеонтологічний матеріал, отриманий при обстеженні колодязів і бурінні свердловин, забезпечував точну стратиграфічну прив’язку водоносних горизонтів. У цих роботах брали участь О. К. Алексєєв, Є. А. Гапонов, І. П. Хоменко, В. І. Крокос, В. В. Степанов, І. Я. Яцько, Г. Я. Гончар, Є. Т. Мальований. Одним з важливих підсумків проведених досліджень стало складання Є. А. Гапоновим гідрогеологічної карти півдня УРСР в 1928 році. Також був ліквідований великий проблі у стратифікації четвертинних відкладів півдня України. Методика вивчення лесових товщ уперше була розроблена О. І. Набоких, який запропонував поняття про викопні ґрунти та визначив їх стратиграфічне значення. Ці ідеї одержали подальший розвиток у працях В. І. Крокоса опублікованих в 1922–1927 роках.

В 1928 році Т. Г. Грицай при обстеженні Одеських катакомб виявив у понтичних вапняках карстові печери зі скученнями викопних пліоценових ссавців. Розкопки цього місцезнаходження проводилися в 1936–1941 роках, а в 1963 році тут був створений єдиний у нашій країні підземний палеонтологічний заповідник.

Після Великої Вітчизняної війни однієї з перших на географічному факультеті почала роботу кафедра гідрогеології і палеонтології. В 1945–1946 навчальному році на базі геологічної фуркації географічного факультету був відкритий геологічний факультет з кафедрами: геології і палеонтології; гідрогеології; мінералогії і кристалографії. Перші післявоєнні роки підготовкою молодих фахівців займалися: декан, професор Є. А. Гапонов, доценти В. Т. Мальований, Г. Л. Рутковська, В. В. Степанов, І. Я. Яцько, старші викладачі С. С. Бракін, Л. І. Пазюк, Л. Б. Розовський.

В 1952 р. відбулося об'єднання геологічного й географічного факультетів. Після цієї реорганізації на геологічному відділенні геолого-географічного факультету ще зберігався щорічний прийом до 50 студентів. Але в 1959 році геологічне відділення в Одесському університеті було закрито під невиразним приводом «надвиробництва кадрів».

Драматичних наслідків удалося уникнути, завдяки збою в безінерційній машині прийняття рішень. У листопаді 1959 року була відкрита перша в Одесському університеті Проблемна науково-дослідна лабораторія інженерної геології узбережжя морів, водоймищ і гірських схилів (ПНДЛ-1), беззмінним керівником якої до 1978 року залишився Л. Б. Розовський. Видатна роль у формуванні наукової стратегії інженерно-геологічних досліджень належала В. М. Воскобойнікову, який працював в ПНДЛ-1 із часу її заснування. Створенню ПНДЛ-1 передувала робота Каховської геологічної експедиції, організованої Одесським університетом в 1951 р. У зв'язку з початком будівництва великих електростанцій, при участі Є. А. Гапонова і Є. Т. Мальованого було проведено всебічне геологічне вивчення дніпровських водоймищ. І. Я. Яцько очолював геолого-палеонтологічну групу, що складалася переважно зі співробітників Палеонтологічного музею — А. Ф. Герун, В. П. Головко, К. Т. Тимовська, Н. М. Ільницька й ін.

Значною подією все того ж 1959 року стало створення Причорноморської комплексної геологорозвідувальної експедиції. Різке збільшення обсягів різнопланових геологічних робіт супроводжувалося зміненням зв'язків різних проектних, наукових і виробничих організацій. В цих умовах зароджувалася співдружність геологів Причорноморської експедиції та Одеського університету. Поява ПНДЛ-1 і Причорноморської експедиції дозволяла зберегти, а іноді й розширити проблематику традиційних наукових напрямків, що розвивалися в Одесському університеті.

Заняття на геологічному відділенні відновилися лише в 1965 році. Кафедра загальної геології, очолена І. Я. Яцько, поєднала всіх викладачів геологічних

дисциплін на факультеті. В нових умовах найбільше помітно виявилися три напрямки наукових досліджень.

Палеонтолого-стратиграфічний напрямок успішно розвивався під керівництвом проф. І. Я. Яцько. Після захисту в 1961 році докторської дисертації «Континентальні відклади півдня УРСР і уніоніди цих відкладів» І. Я. Яцько продовжував дослідницьку роботу. Ним підготовлені 4 доктори і 10 кандидатів геолого-мінералогічних наук.

Інженерно-геологічний напрямок, очолюваний проф. Л. Б. Розовським продовжував вивчення водоймищ і берегових процесів. Зароджувалася морська інженерна геологія. Починаючи з 1964 року, співробітники ПНДЛ-1 проводили дослідження на шельфі Чорного моря, завданням яких була комплексна геолого-літологічна, геоморфологічна та інженерно-геологічна зйомка морського дна до глибин 15–20 м (Г. І. Іванов, Л. В. Іщенко, Ю. Д. Шуйський).

Значний внесок в удосконалення навчального процесу і наукових досліджень привніс І. П. Зелінський, що працював в університеті з 1970 року. На геологічному відділенні І. П. Зелінський був серед перших, хто усвідомив значення наукової школи, створенням якої він невтомно займався.

Петрографо-мінералогічний напрямок очолював Л. І. Пазюк, який до 1960 року завідував кафедрою мінералогії й петрографії, бувши також проректором по науковій роботі. До закриття цієї кафедри Л. І. Пазюк проводив роботи з вивчення кристалічних порід Середнього Побужжя. Після 1965 року основна увага приділялася дослідженню неконсолідованих відкладів берегової смуги північно-західного шельфу Чорного моря. В 1965–1970 роках ці дослідження проводилися Л. І. Пазюком і Н. І. Ричковською, при епізодичній участі Т. М. Коров'якової, Б. Ф. Осинської, Г. П. Ричковської, Л. П. Красних й ін. Польові експедиційні роботи виконувалися разом із загоном морської геології і геоморфології ПНДЛ-1 – Л. В. Іщенко, Г. І. Іванов, Ю. Д. Шуйський. Отримані матеріали були опубліковані та увійшли у зведеній звіт «Геологічна будова прибережної зони Чорного моря як основа пошуків мінеральної сировини і проектування гідротехнічного будівництва (район р. Дунай – р. Дніпро)». В 1972 р. закономірності розподілу теригенних компонентів донних відкладів верхньої частини північно-західного шельфу Чорного моря узагальнені Л. В. Іщенко. В цей же період вивченням мінералогії балтських пісків займався М. І. Савченко. Крім того, в 1965–1967 рр. він виконав значний обсяг діагностичних робіт з визначення мінерального складу наносів штучних і природних піщаних пляжів.

Наприкінці 1960-х років сформувалася дослідницька група під керівництвом І. В. Носирєва, що займалася вивченням зон активізації Українського щита і установленням мінерального складу рудопроявів рідкісних металів. Дослідження І. В. Носирєва, М. І. Савченко, В. М. Робул привели до створення спеціальної ме-

тодики генераційного аналізу мінералів і виникненню нового наукового напрямку — мінералогічної кристалографії. Гідними спадкоємцями цих починань стали В. М. Кадурін, О. В. Чепіжко, О. В. Драгомирецький та ін.

В 1968–1969 роках почав формуватися *напрямок морської геології*, очолений Г. Г. Ткаченко. Протягом 20 років успішний і динамічний розвиток досліджень в цій області не мав аналогів серед вузів країни.

Початок комплексних геолого-geoхімічних досліджень морських відкладів пов'язаний зі створенням лабораторії газової хроматографії, першими співробітниками якої були Ю. І. Деркач і Г. М. Соколовська. Надалі Ю. І. Деркач приклав багато зусиль при будівництві лабораторного корпусу, технічному оснащенні та удосконалюванні аналітичних робіт. В 1969 році з ініціативи Г. Г. Ткаченка, разом із Чорноморською геофізичною експедицією, почалася деталізація виявлених геофізичними методами нефтегазоперспективних структур на чорноморському шельфі. Отримані результати свідчили про сприятливі умови для проведення дослідної спеціалізованої геолого-geoхімічної зйомки на шельфі Чорного моря. Особливість методики, запропонованої Г. Г. Ткаченком, полягала в одночасному виконанні двох видів робіт — власне геологічної зйомки в межах верхніх горизонтів осадової товщі та вуглеводневої газової зйомки. В 1972–1974 роках спеціалізованою зйомкою з дотриманням середньомасштабних кондицій у дослідному порядку була охоплена значна частина шельфу на площі в 1300 кв. км. В експедиційних роботах брали участь Є. П. Ларченков, О. П. Чередніченко, О. П. Кравчук. Цей пionерний етап наукової діяльності Г. Г. Ткаченка завершився впровадженням методики спеціалізованої геолого-geoхімічної зйомки в практику морських геологорозвідувальних робіт. В 1975 році в Чорноморській геофізичній експедиції була організована Морська партія прямих методів пошукув покладів нафти й газу. У наступні роки методика пройшла апробацію в Азовському, Каспійському, Білому, Баренцевому і далекосхідних морях. Багатопланові роботи, що досягали виробничих масштабів, вплинули на розвиток наукового потенціалу кафедри загальної й морської геології, сприяли оформленню якісно нових напрямків дослідницької діяльності. Зокрема, великий фактичний матеріал послужив основою для досліджень видового складу й розподілу бентосних форамініфер, розпочатих В. В. Янко в 1970–1974 роках.

В 1971–1976 роках на геологічному відділенні проводилася підготовка геологів за фахом «Геологія, пошуки й розвідка родовищ нафти й газу». Для викладання профілюючих дисциплін був запрошений професор Іркутського університету І. Н. Сулімов.

В 1972 р. відбулася реорганізація навчального процесу на геологічному відділенні з утворенням кафедри загальної й морської геології (завідувач — професор І. Я. Яцько) і кафедри інженерної геології й гідрогеології (завідувач — професор

Л. Б. Розовський). У тому ж році вперше була проведена навчальна морська геологічна практика студентів ОДУ.

В середині 1970-х років вивчення наслідків забруднення морського середовища стало одним з найважливіших напрямків експедиційних робіт. У Чорному й Азовському морях почалися систематичні дослідження геохімічної обстановки в портах, підхідних каналах і районах дампінга. Для виявлення і оцінки рівнів нагромадження продуктів нафтового забруднення в донних відкладах була запропонована методика, розроблена Г. Г. Ткаченком і Л. П. Пономарьовою. Вивченням особливостей розподілу і форм знаходження важких металів у морських відкладах займався О. П. Кравчук. Мікромінералогічні дослідження глинистих фракцій, біогенних карбонатів та аутигенних сульфідів заліза проводились із застосуванням методів рентгенівського, термічного аналізів та скануючої електронної мікроскопії.

Ці дослідження значною мірою стимулювали розвиток аналітичного комплексу, потреба в якому для геохімічних і мінералогічних цілей ставала усе більше очевидною. Рішення непростого завдання стало можливим після нової ініціативи Г. Г. Ткаченка — організації в 1978 році Галузевої лабораторії морської геології й геохімії (ГНДЛ-3).

В 1979 році в Одеському університеті пройшла чергова структурна реорганізація геологічного відділення. Однією із причин назрілих змін було створення кафедри регіональної геології й палеонтології, очоленої професором С. А. Морозом. Поряд із традиційними палеонтологічними дослідженнями, на новій кафедрі остаточно консолідувався регіонально-геологічний напрямок, який раніше формувався розрізняючи зусиллями окремих співробітників факультету (І. Н. Сулімов, О. М. Анастасьєва, М. І. Благодаров).

За час перебування С. А. Мороза в Одесі в 1977–1983 роках широко розгорнулися геологічні дослідження стратиграфії, тектоніки та палеогеографії палеозойських, мезозойських і кайнозойських осадових басейнів Північного Причорномор'я та шельфу Чорного моря (Є. П. Ларченков, С. А. Мороз, І. Н. Сулімов та ін.). Роботи із прогнозу нафтогазоносності Північного Преддністров'я та північно-західного шельфу Чорного моря проводилися в рамках програм ДКНТ СРСР, Мінгаз-прому СРСР, інших відомств, а також по кафедральних тематиках. Після переїзду С. А. Мороза в Київ робота на кафедрі регіональної геології й палеонтології тривала під керівництвом Є. П. Ларченкова.

Кафедрою загальної й морської геології в 1979–1988 роках завідував Г. Г. Ткаченко. У цей період істотно розширився спектр наукових напрямків, Галузева лабораторія морської геології й геохімії (ГНДЛ-3) активно включилася в дослідження Світового океану. Експедиційні роботи, проведені в 1982–1987 роках на НДС «Антарес» у Червоному морі і Індійському океані, не мали аналогів по обсягах, якості та науковій цінності отриманих даних. Залишивши Одеський університет,

Г. Г. Ткаченко працював в Управлінні морських геолого-розвідницьких робіт Мін-гео СРСР, потім заступником керівника міжнародної організації «Інтерокеанметал». В 1998 році він був одним з укладачів і редакторів «Металлогеничної карти Світового океану» (1:10 000 000). При узагальненні величезного матеріалу по рудоносності океанічного дна гідно представлений і досягнення геологів Одесського університету.

У становленні мікропалеонтологічного напрямку помітні успіхи були досягнуті В. В. Янко. Після захисту в 1989 році докторської дисертації вона активно займається питаннями біостратиграфії і рішенням ряду прикладних завдань, пов'язаних із проблемами охорони морського середовища. В. В. Янко є неодмінним учасником та організатором міжнародних форумів, присвячених питанням мікропалеонтологічних досліджень. В Одеському університеті під її керівництвом виконані роботи В. А. Берднікова про радіолярії Центральної улоговини Індійського океану (1991) і Г. О. Кравчука про біоіндикаторні властивості бентосних форамініфер Чорного моря (2004).

У розвитку петрографо-минералогічного напрямку, поряд із традиційними розділами, намітився ряд нових аспектів.

У 1982–1990 рр. В. В. Нікуліним проведено дослідження впливу магматогенних порід, а також інших джерел речовин на склад пелагічних відкладів і формування залізо-марганцевих конкрецій Західно-Австралійської улоговини Індійського океану. В 1991 році І. О. Сучковим завершено узагальнення результатів рентгенівських досліджень мінерального складу залізо-марганцевих утворень Індійського океану.

В 1990-х роках під керівництвом В. П. Резніка проводилося вивчення перспективних ділянок з високими концентраціями так називаного «тонкого золота» в донних відкладах шельфової області. Виділено новий геолого-промисловий тип морських шельфових родовищ золота, що формується за межами хвилеприбійної зони. Результати досліджень умов формування розсипних родовищ на північно-західному шельфі Чорного моря узагальнені Н. О. Федорончук (2001).

В 1993 році, з ініціативи О. П. Кравчука, розпочаті дослідження біомінеральних утворень в живих організмах. В рішенні практичних завдань, пов'язаних з рентгендифрактометричним визначенням складу органо-мінеральних агрегатів, брав участь І. О. Сучков. Вивчення патологічних процесів уролітоутворення в організмі людини виконувалося С. В. Кадуріним (2002).

З початку 1990-х років в наукових дослідженнях геологічних кафедр домінуючою стає еколого-геологічна тематика. Проводилися роботи з еколого-геологічного забезпечення нафтогазопошукових робіт на шельфі Чорного моря, що є обов'язковим при підготовці буріння перспективних нафту й газ структур, по вивченю впливу змін у донних відкладах і водній товщі на екологічний стан

морського регіону, аналізу ролі вуглеводневих газів як показників забруднення середовища.

Сформувався новий напрямок — геолого-екологічні, медико-геологічні, геофізичні й геотоксикологічні дослідження техногенного впливу на природне середовище (В. М. Кадурін, Г. О. Кравчук, О. П. Кравчук, Є. П. Ларченков, І. А. Сучков, О. Є. Фесюнов, О. В. Чепіжко, В. В. Янко). У комплексі цих досліджень виділяється пріоритетність геологічного підходу до оцінки якості довкілля, аналізу просторово-часових закономірностей міграції речовини і трансформації фізичних полів.

Активні дослідження з морської геології забезпечили можливість відкриття в 1988 р. нової спеціальності «Геологічна зйомка, пошуки й розвідка». З цього часу ведеться підготовка студентів по єдиній в Україні спеціалізації «Геологія й корисні копалини дна океанів і морів». Також з 1997 р. випускаються фахівці із спеціалізації — «Еколого-геологічна зйомка й моніторинг».

При підготовці студентів використовуються колекції палеонтологічного та петрографо-мінералогічного музеїв. В експозиції палеонтологічного музею, що не має аналогів в Україні, більше 400 тис. експонатів, серед них чимало унікальних. У петрографо-мінералогічному музеї зберігається більше 14 тис. зразків. Різноманітною є мінералогічна експозиція (блізько 1500 зразків), а також виставка зализо-марганцевих конкрецій, піднятих геологами Одеського університету із дна Індійського океану.

Випускники геологічних кафедр працюють у державних регіональних геологічних підприємствах і спеціалізованих центрах, природоохоронних службах, викладачами в середніх й вищих навчальних закладах, а також беруть участь в інших сферах виробничої і суспільної діяльності. Чимало наших випускників можна зустріти в різних країнах майже на всіх континентах.

Кризова економічна ситуація кінця ХХ — початку ХХІ ст. відбулася в різкому скороченні фінансування наукових досліджень і, звичайно ж, істотно ускладнила проведення навчальної роботи. Проте, удалось стабілізувати набір студентів, конкурс на вступних іспитах, забезпечити необхідний рівень навчального процесу і підготовки фахівців.

Чималу роль у цій стабілізації зіграла участь викладачів кафедри в таких міжнародних програмах і проектах як COPERNICUS, IGCP-521 «Black Sea-Mediterranean Corridor during the last 30 th. years: sea level change and human adaptation» (Чорноморсько-Середземноморський коридор за останні 30 тисяч років: зміна рівня моря та адаптація населення) і HERMES «Hotspot Ecosystem Research on the Margins of European Seas» (Вивчення екстремальних екосистем континентальних окраїн європейських морів).

Нові соціально-економічні умови вже відбуваються на проведенні наукових досліджень, і від того, наскільки швидко вдасться адаптуватися до цих змін, залежить

подальший розвиток уже устояних напрямків наукової діяльності, серед яких можна виділити:

- еволюційно-геодинамічне обґрунтування пошуків покладів нафти і газу в Північному Причорномор'ї, Чорному та Азовському морях;
- мінерально-генераційний аналіз умов рудогенезу при пошуках корисних копалин;
- прогноз і пошуки родовищ корисних копалин на дні морів й океанів;
- еколого-геологічні дослідження техногенних впливів на природне середовище Північного Причорномор'я і шельфу Чорного моря та розробка рекомендацій з організації геотоксикологічного моніторингу міських агломерацій, рекреаційних зон, сільськогосподарських угідь, прибережних і шельфових зон;
- біомінералогія і вивчення патологічних органо-мінеральних агрегатів в організмі людини.

Геологія як наука переживає зараз революційний період, і його успішність буде залежати, щонайменше, від двох складових. Перше — як будуть співвідноситися витрати на теоретичні дослідження з витратами на задоволення інтересів практичної діяльності, тобто витрати, майже завжди обумовлені тільки державою, на вирішення завдань, які формуються логікою розвитку самої науки, і витрати на рішення соціально значимих завдань, у забезпеченні яких роль держави звичайно може бути менш значна.

Друга складова пов'язана з неминучою серйозною зміною вимог до підготовки геологічних фахівців, наукових кадрів, кваліфікації вчених і наукових колективів, науковому устаткуванню та ін. При цьому не можна виключати, що на якийсь період може виникнути помітна різниця в рівні складності базових знань і потреб геолога-практика. Хоча неминуче ускладнення й розширення спектру розв'язуваних практичною геологією завдань не дозволить зробити цю різницю занадто великою і непереборною.

Зміни в соціально-економічній сфері України визначають напрямки майбутнього розвитку геології в Одеському національному університеті. У сучасних умовах досить актуальним є:

- підготовка фахівців, які будуть затребувані в умовах ринкової економіки, коли роль держави в розвитку мінерально-сировинної бази країни істотно змінюється;
- своєчасна адаптація до умов входження нашої системи вищої освіти в Болонський процес.

Все це вимагає суттєвої, а в чомусь кардинальної перебудови навчального процесу і організації наукової праці. Вища освіта вимушена пристосовуватися до все помітнішого зниження загального рівня підготовки випускників середньої школи та підсилення регламентації навчального процесу профільним мі-

ністерством. Все ясніше проявляється тенденція віднесення навчання до сфери бізнесу, що є помітним в розвитку комерційних форм освіти. Нам здається, що керівники системи освіти просто не розуміють ролі геологічної науки взагалі, а тим більше її місця в природознавстві та формуванні світогляду. Чітко проявляється тенденція до скорочення підготовки геологів у вузах України. Це важко пояснити не інакше, як бажанням, щоб на місце вітчизняних геологів прийшли закордонні проспектори. До речі, якщо подивитися на навчальні програми європейських, а тим більше, американських вузів, то в багатьох з них пропонується підготовка бакалаврів і магістрів геології, а також додаткове викладання геологічних дисциплін для студентів, які готуються по інших спеціальностях. У нас же ні для кого, крім, зрозуміло, географів, не передбачається хоча б невеликий геологічний «лікнеп».

Уже давно американські і європейські політики, діячі освіти і науки відкрито визнають, що середній рівень підготовки фахівців з природознавчих напрямків у СРСР був якісно вищим, ніж у будь-якій західній країні. Не випадково реформи системи освіти в пострадянських країнах із захватом вітаються і підтримуються на Заході — це їхній шанс виграти конкурентну боротьбу в інтелектуальній сфері. От і зараз у нас із запопадливістю гідною більш розумного застосування йде активне руйнування цілком ефективної системи освіти під прикриттям входження в «Болонський процес». Але ж у жодному документі, пов'язаному з «Болонським процесом», немає навіть натяку на необхідність трансформації національних систем освіти. У жодній із країн Західної Європи, що ініціювали цей процес, нічого схожого не відбувається, і не могло б відбутися. У цілому, ще досить якісна підготовка по природничих науках, що споконвічно становила суть діяльності класичних університетів, зберігається завдяки стійким традиціям, здоровій консервативності університетського середовища, і, можна сказати, всупереч діяльності керівників системи освіти країни.

Історія розвитку геології і географії в Одеському університеті — це гарний приклад ще раз усвідомити, що в першу чергу від нас, тих, хто працюють зараз, залежить, як буде розвиватися наука в нашому регіоні надалі. А те, що геологія, яка є одним із ключових розділів сучасного природознавства, збережеться в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова — безсумнівно. Адже по визначеню: без геології класичних університетів не буває.

Основні публікації співробітників кафедри:

1. Геологія з основами геоморфології : підручник для студ. екол. і геогр. спец. вищих навч. закладів / Рудько Г. І., Адаменко О. М., Чепіжко О. В., Крочак М. Д. — Чернівці : Букрек, 2010.
2. Геотоксикология морской среды / Кравчук О. П., Пунько В. П., Кадурин В. Н., Сучков И. А. — Одесса : Астропринт, 1996.
3. Ларченков Е. П. Геология в Одесском университете : времена и пространства : очерки истории кафедры общей и морской геологии / Евгений Павлович Ларченков, Олег Петрович Кравчук, Анна Олеговна Кравчук. — Одесса : Фенікс, 2009. — 532 с.
4. Мороз С. А. Геологічна будова Північного Чорномор'я / Мороз С. А., Сулімов І. Н., Гожик П. Ф. — К. : Наук. думка, 1995.
5. Мороз С. А. Основы познавательного процесса в современной геологии : учеб. пособие / Мороз С. А., Ларченков Е. П. — К. : Вища школа. Гол. вид-во, 1989.
6. Петрографія, акцесорна мінералогія гранітоїдів Українського щита та їх речовинно-петрофізична оцінка : монографія / Толстой М. И., Костенко Н. В., Кадурін В. М., Гасанов Ю. Л., Гожик А. П., Чепіжко О. В. — К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2008.
7. Пронин К. К. Естественные пещеры Причерноморско-Азовской и Молдавско-Подольской карстовых областей / Пронин К. К. ; Укр. ин-т спелеологии и карстологии МОН и НАН Украины, Одес. нац. ун-т им. И. И. Мечникова. — Симферополь ; Одесса : СОННАТ, 2009.
8. Сулімов І. Н. Геологія та прогноз нафтагазоносності району острова Зміїного у Чорному морі : монографія / Сулімов І. Н. — Одеса : Астропринт, 2001.
9. Сулімов І. Н. Історико-геологічна концепція стадійно-вибухового розвитку життя на Землі / Сулімов І. Н. — Одеса : Астропринт, 2000.
10. Сучков І. О. Геологічна будова о. Зміїний / Сучков І. О., Федорончук Н. О. // Острів Зміїний. Абіотичні характеристики : монографія / під ред. В. А. Сминтіни, В. І. Мединця. — Одеса : Астропринт, 2008.
11. Федорончук Н. О., Сучков І. О., Тюленева Н. В. Геологічні дослідження шельфу прилеглого до о. Зміїний / Федорончук Н. О., Сучков І. О., Тюленева Н. В. // Острів Зміїний. Екосистема прибережних вод / під ред. Сминтіни В. А. — Одеса : Астропринт, 2008.

Геолого-мінералогічний музей

Зав. музею: В. П. Усенко, провідний спеціаліст: Г. І. Кандиба.

Геолого-мінералогічний музей Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова є одним з найстаріших музеїв Одеси й Одеської області. Його фонди нараховують більше 10 тис. зразків мінералів і гірських порід, що представляють речовинний склад Земної кори, дна Світового океану. Історія музею починається з кабінету колекцій Рішельєвського ліцею, на базі якого в 1865 р. був відкритий Новоросійський імператорський університет. До 1917 р. Кабінетом за-відували проф. М. А. Головкінський, проф. Р. А. Прендель, проф. М. Д. Сидоренко. Особливий внесок у формування й розвиток мінералогічного кабінету внес професор Р. О. Прендель. Після розформування Новоросійського університету в 1921 р. Кабінет відновив свою діяльність в 1933 р. у складі Одеського державного університету й одержав статус петрографо-мінералогічного музею. У цей час основу експозиційної частини музею становлять систематичні колекції мінералів і гірських порід. Okремо представлені тематичні експозиції з кристалографії, генетичної мінералогії, онтогенії мінералів, геохімії мінералів.

Поряд із природними мінералами в музеї представлена експозиція великої групи синтетичних мінералів — аналогів природних і таких, що не мають аналогів у природі.

Особливо виділяється колекція метеоритів. Представлено основні групи метеоритів — залізні, кам’яні й залізокам’яні. Серед них є метеорити, що впали в Одеській області. Це метеорити «Одесса» й «Гросслибенталь». Колекцію заснував професор Новоросійського університету Р. А. Прендель. Серед наукових колекцій особливу цінність представляє колекція залізо-марганцевих утворень Тихого й Індійського океанів, зібраних в 80-х рр. під час наукових рейсів.

Представлені в експозиції мінеральні утворення одеських катакомб і карстових печер. Регіональні колекції мінералів і гірських порід представляють, насамперед, Україну з її геологічним різноманіттям. З інших регіональних колекцій становлять інтерес збори мінералів і гірських порід Уралу, Далекого Сходу, Середньої Азії, Західної й Центральної Європи (Франція, Німеччина, Чехія).

Зміст і тематика експозицій музею адаптований до програм курсів по мінералогії, петрографії, кристалографії, літології, загальній геології. У музеї проводяться загальноосвітні екскурсії для учнів середніх і вищих навчальних закладів міста й області.

Палеонтологічний музей та підземний палеонтологічний заповідник «Одеські катакомби»

Науковий керівник музею — д. геол.-м. н., проф. кафедри ЗМГ В. В. Янко.

Одеський палеонтологічний музей один із найстаріших в Україні. У 1865 р., однією заснованням Новоросійського університету, був відкритий геологічний кабінет, який мав палеонтологічних відділ з 318 експонатів. У 1873 р. видатний зоолог і палеонтолог В. О. Ковалевський подарував першу велику авторську колекцію викопних останків прісноводних молюсків півдня Франції. С цього часу палеонтологічний музей існував як самостійна одиниця. Палеонтологічний музей належить до 10 кращих палеонтологічних музеїв світу.

Музей містить найбагатшу регіональну колекцію викопних останків, зібраних на півдні Східноєвропейської платформи (Україна та Молдова), та унікальні колекції викопної фауни та флори, які відсутні у багатьох інших палеонтологічних музеях світу. Експозиції палеонтологічного музею розташовані у трьох залах загальною площею 500 кв. м. Колекції музею нараховують понад 60 тисяч експонатів. Бібліотека музею налічує понад 10 тисяч найменувань, більшу частину з яких складають праці засновників палеонтології та геології. Унікальними є монографічні колекції великих вчених геологів І. Ф. Синцова, Н. І. Андрусова, В. Д. Ласкарьова та інших.

Найважливішими в колекції музею є сім повних кістяків хребетних тварин, які існували у нашому регіоні. Це кістяки мастодонту, трипалого коня, безрогого носорога, пліоценового верблуда, слона, піщаного ведмедя, мамонта. Велику цінність мають кістяки мозазавра, іхтіозавра, повний кістяк морської лілії та унікальний скелет дінорніса.

До експозиції палеонтологічного музею входить діорама “Розвиток життя на Землі”. П'ятнадцять секцій діорами послідовно розгортають основні етапи розвитку планети та життя на ній. Кожен етап ілюструється характерними формами викопних організмів, палеогеографічними схемами, що відображають положення суші та моря. Широко подається палеоботанічний відділ музею. В ньому експонуються кам'яновугільна флора Донбасу та неогенова флора України та Молдови.

При музеї існує *підземний палеонтологічний заповідник* — кладовище вимерлих хребетних, які займають цілу залу палеонтологічного музею. Це представники ссавців із карстових печер pontічного вапняку міста Одеси. Експозиція “Фауна Одеських катакомб” представляє останки верблюдів, лисиць, гіен, мастодонтів, ховрахів, борсуків, марабу, страуса та інших представників пліоценового віку.

Кафедра інженерної геології та гідрогеології

Верхній ряд (зліва направо): Драгомирецький О. В., Шаталін С. М., Фесенко О. В.,
Шевченко О. М., Вержбицький П. С., Черниш О. Ю.

2-й ряд зверху (зліва направо): Мелконян Д. В., Оприц Г. А., Чуйко О. Е.,
Штенгелев Є. С., Дащенко Н. В., Туз І. І.

Нижній ряд (зліва направо): Крижанівська І. М., Педан Г. С., Коніков Є. Г.,
Черкез Є. А., Козлова Т. В., Шмуратко В. І., Круглова О. В.

Систематичні геологічні і гідрогеологічні дослідження в нашому регіоні були започатковані професорами Новоросійського Імператорського університету І. Ф. Синцовим і М. О. Головкінським, які були запрошені на роботу з Казані у 1871 році. Першими великими роботами проф. І. Ф. Синцова в університеті стало вивчення і опис водоносних шарів м. Кишинева (1888 р.), а також «Гідрогеологическое описание Одесского градоначальства» (1894 р.). У цей же період були складені перші каталоги бурових свердловин нашого міста та його околиць (1893 р.). Задорученням міської управи проф. Сінцов І. Ф. підготував першу геологічну карту Одеського уїзду і склав карту основних колодязів Одеського градоначальства (1894 р.). Вивчав питання обґрутування водопостачання міста і першим довів його вплив на формування горизонту ґрунтових вод території міста (1898 р.). Значну увагу приділяв дослідженю найгострішої проблеми міста — зсуви і обвали Одеського узбережжя, аналізу причини їх виникнення та ефективності протизсувних заходів (дренажних споруд).

Дослідження М. О. Головкінського (у 1877–1881 рр. — ректор університету) були спрямовані на вивчення геології Криму, гідрогеологічних умов Таврійської губернії, Дніпровського повіту, а їх результати опубліковані у земських звітах та окремих статтях (1883 р., 1891 р., 1893 р.). Основну увагу він приділяв пошукам артезіанських вод для потреб населення Криму, організував першу артезіанську обсерваторію, започаткував роботи по зрошенню земель. Важливо підкреслити, що проф. М. О. Головкінський вперше в історії вітчизняних університетів організував навчальну геологічну практику для студентів у Криму.

Влітку 1914 р. за участю приват-доцента О. К. Алексєєва і доцента Ю. А. Гапонова були здійснені гідрогеологічні дослідження в Тираспольському районі, а також в долині р. Інгулець. У 1928 р. були опубліковані результати цих досліджень — перша гідрогеологічна карта південно-західної частини України і детальний каталог гідрогеологічних свердловин. Кінець 1930-х років пов'язаний з ім'ям доцента Е. Т. Малькованого, який опублікував серію наукових робіт по гідрогеології Одеської області, м. Херсоні і східної частини Дніпропетровської області. Частина цих результатів була представлена на XVII Міжнародному геологічному конгресі в 1937 році. Помітним внеском у вивчення гідрогеології регіону набули результати дослідження доцента Г. Я. Гончара, гідрогеологічних умов Херсонської області та використання підземних вод для питного водопостачання й зрошення.

У 1930-ті роки у зв'язку з широким розвитком в прибережній частині Чорного моря зсуви і обвали була створена Одеська зсувна станція, керівником якої стає І. Я. Яцько, згодом професор, завідувач кафедри загальної і морської геології Одеського університету. Підсумком досліджень станції стала робота «Зсуви явища на Одеському узбережжі Чорного моря» (1938 р.). У ці ж роки розпочалося вивчення абразійної діяльності Чорного моря біля берегів м. Одеса

(Г. Н. Аксентьев, Н. А. Хренников). Результатом інженерно-геологічних і гідрогеологічних досліджень прибережної частини Чорного моря стала «Генеральна схема протизсувних заходів узбережжя Одеси», складена і затверджена у 1940 році. Таким чином, починаючи з другої половини XIX століття, біля витоків гідрогеологічних і інженерно-геологічних досліджень півдня України знаходилися учени Одеського університету. Була закладена міцна основа як для подальшого розвитку інженерно-геологічних і гідрогеологічних досліджень, а також для підготовки фахівців в цій галузі.

Починаючи з 1951 року, почали працювати науково-дослідні експедиції Одеського університету на Дніпрі у зв'язку з проектуванням Каховської ГЕС. Першими керівниками експедицій були проф. Ю. А. Гапонов, доцент Є. Т. Мальований, а пізніше — проф. Л. Б. Розовський. Він же керував експедиційними дослідженнями на Дніпровському водосховищі у 1953—1954 рр.

Кінець 50-х років ХХ століття виявився несприятливим для розвитку геологічної освіти і, відповідно, геологічної науки в Одеському університеті. У 1959 р. геологічне відділення ГГФ закривається, в університеті припиняється підготовка геологів. У цих умовах професор Л. Б. Розовський, вже широко відомий в геологічних наукових кругах СРСР і УРСР своїми роботами, а також завдяки своїй колосальній енергії, зумів довести керівництву Міністерства вищої освіти УРСР необхідність продовження одеськими геологами вивчення геологічних процесів переробки берегів не тільки водосховищ Дніпровського каскаду, але і розгорнути вивчення морських берегів і шельфу Чорного моря. Завдяки його зусиллям, в листопаді 1959 р. при Одеському університеті була відкрита перша *Проблемна науково-дослідна лабораторія інженерної геології узбережжя моря, водосховищ і гірських схилів (ПНДЛ-1)*. Її науковими керівниками були професори Л. Б. Розовський, В. М. Воскобойніков, а з 1995 року — проф. Є. Г. Коніков. Розроблена Л. Б. Розовським теорія геологічної подібності вперше була їм викладена у 1962 році в «Альбомі аналогів для прогнозу переробки берегів водосховищ».

Досягнення у вивченні процесів переробки берегів водосховищ і динаміки берегів Чорного моря, геології його шельфу, де почалися роботи з пошуків нафти і газу, дозволили провідним професорам Одеського університету І. Я. Яцьку, Л. Б. Розовському, Ю. А. Гапонову, доценту Л. І. Пазюку підняти питання про відновлення підготовки геологів в Одеському університеті, зокрема, по морській і інженерній геології. У 1965 р. геологічне відділення геолого-географічного факультету було відновлене. Незабаром кафедра геології була перетворена в кафедру загальної і морської геології, а в 1972 році відкрита нова для університету кафедра інженерної геології і гідрогеології. Її керівником до 1978 р. був проф. Л. Б. Розовський, до 1997 р. — проф. І. П. Зелінський. З 1997 р. завідує кафедрою проф. Є. А. Черкез.

Члени кафедри спільно з науковими співробітниками ПНДЛ-1 продовжували роботу не тільки по вивченю берегів водосховищ, але і з важливішої для Одеси проблеми розвитку зсуvin берегових схилів Чорного моря. Почалися також інтенсивна робота по вивченю геології північно-західної частини шельфу Чорного моря.

Одним з засновників науково-пошукових інженерно-геологічних робіт в межах північно-західного шельфу дна Чорного моря теж був професор Л. Б. Розовський. У 1965–1975 роках під його керівництвом був здійснений комплекс геолого-літологічних та геоморфологічних робіт на верхній частині шельфу Чорного моря між гирлами Дунаю і Дніпра. З початку 70-х років минулого століття морські інженерно-геологічні дослідження проводилися не тільки на акваторії Азово-Чорноморського басейну, але і в Атлантичному та Індійському океанах на науково-дослідних суднах «Одеський університет», «Мечников», «Антарес». Нauкові досягнення Одеської школи морської інженерної геології знайшли гідне місце в серії монографій: Геологія шельфу УРСР. Лимани (1984); Геологія шельфу УРСР. Літологія (1985); Інженерна геологія СРСР. Шельфи СРСР (1990) і інших публікаціях.

Таким чином, на початку 70-х років минулого сторіччя в університеті сформувався науково-навчальний комплекс «Кафедра інженерної геології і гідрогеології – Проблемна лабораторія інженерної геології», за час існування якого було розроблено теорії геологічної подібності і натурного моделювання (Л. Б. Розовський, В. М. Воскобойніков, І. М. Крижанівська), геодинамічного поля (І. П. Зелінський), методи оцінки і прогнозу стійкості масивів гірських порід (І. П. Зелінський, Є. А. Черкез). Колектив вчених науково-навчального комплексу взяв активну участь у проектуванні, будівництві й оцінці ефективності протизсувних споруд на узбережжі Одеси, ввійшов до складу авторського колективу по розробці Генеральної схеми протизсувних і берегозахисних заходів на узбережжі Чорного моря у межах України, розробив рекомендації щодо експлуатації водосховищ. В 1996 році професори кафедри І. П. Зелінський, О. А. Ханонкін і Є. А. Черкез були удостоєні Державної премії України в галузі науки і техніки.

Наукові напрями та основні досягнення

Вагомим внеском для інженерно-геологічної науки стала розробка наприкінці 1960-х років теорії геологічної подібності і методологічних основ моделювання і прогнозування геологічних процесів, перш за все, найбільш небезпечних і поширеніших: абразії морських берегів, обвалів, переробки берегів водосховищ. Загальновизнано, що пріоритет в розробці цієї проблеми належить відомим ученим Одеської школи інженерної геології професорам Л. Б. Розовському,

І. П. Зелінському, В. М. Воскобойнікову. В рамках цього напряму вагомим науковим внеском стала розробка прогнозно-пошукової системи «Берега водосховищ», а також удосконалення методів прогнозування переробки берегів водосховищ (професор І.М. Крижанівська, канд. геол.-мін. наук О. Г. Ліходедова).

Розвиваючи метод природних аналогів (натурних моделей) Л. Б. Розовського, В. М. Воскобойніков шляхом повнішого використання положень і висновків теорії подібності і розмірностей, розробив метод узагальнених змінних, за допомогою якого можна не тільки створювати моделі для прогнозу геологічних процесів, але і виявляти закономірності їх динаміки, а також вирішувати зворотні задачі за визначенням властивостей масивів ґрунтів.

Природні умови території Північного Причорномор'я визначили широкий розвиток і різноманітність екзогенних геологічних процесів. Серед них зсуви відносять до одних з найбільш небезпечних процесів. В удосконаленні методичних основ моделювання зсуvin і вирішення завдань про напруженій стан порід і стійкості схилів складної геологічної будови помітною стала розробка І. П. Зелінським теорії геодинамічного поля і методу електрогеодинамічних аналогій (ЕГА). Результати моделювання дозволяють за деформаціями геодинамічної сітки оцінити вплив неоднорідності будови масиву на напруженій стан порід, встановити місцезнаходження можливих зон зрушень, отримати уявлення про форму поверхні зсуvin і обґрунтувати рівень інженерно-геологічної схематизації схилів складної геологічної будови. Методика моделювання була перевірена на великій кількості експериментів і натурних вимірювань величин напруги і доведена до прогнозу стійкості для багатьох важливих народногосподарських об'єктів (Одеські протизсувні споруди, причали порту Південний і т. ін.). Подальше її удосконалення було спрямоване на розширення можливостей методу еквівалентних матеріалів (проф. Черкез Є. А.), розробку аналітико-чисельних методів (доцент Д. В. Мелконян), урахування впливу різних природних і техногенних чинників.

Вирішення проблеми прогнозу зсуvin і стійкості схилів неможливо без встановлення кількісних характеристик зсуvin регіону і оцінки відносної ролі великої кількості факторів, що визначають закономірності формування схилів і розвитку зсуvin. Відносно параметрів зсуvin і більшості факторів, таких як: структурно-геологічні умови, абразія, роль підземних вод — виконані якісні і кількісні оцінки їх впливу і розроблені статистичні і прогнозні моделі (проф. Є. А. Черкез, доценти Т. В. Козлова, Г. С. Педан, інженер С. М. Шаталін). Прикладні дослідження за цим напрямком були спрямовані також на розробку методичних основ і встановлення критеріїв оцінки інженерно-геологічної ефективності як окремих видів протизсувних заходів, так і їх комплексу в цілому.

Результативним стало вивчення впливу структурно-тектонічних особливостей масивів порід, просторового розподілу систем розривів і тріщин, параметрів блокової структури території, сучасних розломно-блокових рухів, землетрусів на зміни ґрутових умов, деформації порід та стійкості схилів, стан берегозахисних, портових, гідротехнічних, житлових та інших типів споруд на території міста Одеси та за її межами (проф. Є. А. Черкез, В. І. Шмуратко, доценти Є. С. Штенгелев, Т. В. Козлова, О. В. Фесенко, О. В. Драгомирецький, старший викладач О. Е. Чуйко). Науковим внеском у вирішення проблем сучасної геодинаміки стало вивчення зв'язку гідрогеологічних та інженерно-геологічних умов з сучасними тектонічними процесами в Північно-Західному Причорномор'ї та Криму (доцент Є. С. Штенгелев). При цьому особлива увага надається аналізу гідрогеологічної і інженерно-геологічної ролі сучасних горизонтальних рухів земної кори. Важливі результати для оцінки впливу структурно-тектонічних умов на формування та інтенсивність розвитку екзогенних геологічних процесів були отримані в період експедиційних робіт на о. Зміїний (проф. Є. А. Черкез, старший викладач П. С. Вержбицький).

До фундаментальних наукових досліджень кафедри відносяться розроблена і сформульована В. І. Шмуратко концепція гравітаційно-резонансного екзотектогенезу. На основі чисельних даних і нових методів їх обробки виконується порівняльний аналіз динаміки різних геологічних процесів і ряду астрономічних і планетарних чинників. Найбільше прикладне значення отриманих результатів пов'язане з розробкою методів довгострокового прогнозу небезпечних геологічних процесів. Виявлені закономірності внутрішньо- і міжрічних варіацій рівня ґрутових вод. Інтерпретація цих результатів в рамках концепції гравітаційного резонансу дозволила сформулювати базові положення моделі структурно-тектонічного дренажу. На основі цієї моделі виявлені просторові і часові закономірності зміни напруженодеформованого стану масиву порід на території міста.

У напрямку вивчення локального сейсмічного ефекту землетрусів уточнено й доопрацьовано методику створення інженерно-геологічних основ сейсмічного мікрорайонування (СМР) для території м. Одеси. Найбільш повний облік інженерно-геологічних умов досягнуто за рахунок побудови карт інженерно-геологічних умов на ймовірній основі і виконанні спеціального комплексного інженерно-геологічного районування, що дозволяє оптимізувати комплекс інженерно-сейсмо-геологічних досліджень для цілей СМР. Доцентом О. В. Фесенком уперше побудована серія інженерно-геологічних карт території Одеси для цілей комплексної оцінки ступеня сейсмічної небезпеки, у т. ч. виконано спеціальне інженерно-геологічне районування території міста у масштабі 1 : 25 000.

Постійно зростаючі потреби господарства південного регіону України у питних водах обумовили актуальність екологічно-гідрогеологічних досліджень. Суттєвий внес-

сок в вивчення гідрогеологічних умов регіону щодо формування, розповсюдження, кількісних і якісних характеристик підземних вод, визначення фільтраційних параметрів порід набули результати досліджень доцента М. Ф. Ротаря. Найважливішим напрямом його досліджень було визначення впливу використання агрохімікатів на забрудненість підземних вод як одного з головних чинників впливу на здоров'я населення.

Колектив науковців *Проблемної науково-дослідної лабораторії інженерної геології узбережжя моря, водосховищ та гірських схилів (ПНДЛ-І)* під керівництвом професора Є. Г. Конікова продовжує розробляти один з актуальних наукових напрямів інженерної геодинаміки — створення прогностичних моделей руйнації морських берегів абразійного та абразійно-зсувного типу, а також питання удосконалення природно-аналогового моделювання, зокрема, методу узагальненіх змінних, підвищення їх достовірності й точності. Для вирішення цих проблемних питань проводяться дослідження розвитку цього процесу в просторі та часі, його природних і техногенних факторів: астрономічних, кліматичних, гідродинамічних, техногенних тощо.

Створені ретроспективні сценарії змін рівня моря за відрізок часу від 18 тис. років тому й до сьогодення, виконані за результатами досліджень на північно-західному шельфі, можна застосувати до всього Чорноморського басейну. Моделі можуть бути використані для довгострокового (на сто і більше років) прогнозування динаміки берегової зони моря та зв'язаних з ним водойм.

Математичні моделі періодичної структури рядів клімато-гідрологічних параметрів та характеристик міграції берегової лінії та їхня тотожність (за майже 200-літній період спостережень) є основою для короткострокових прогнозів.

Навчальна діяльність кафедри

За майже 40-річний період існування кафедра інженерної геології і гідрогеології підготувала більше 1,5 тисячі фахівців. Сьогодні кафедрою здійснюється підготовка бакалаврів за напрямом — 6.040103 «Геологія», і спеціальністю — 7.070703 «Гідрогеологія» (денна і заочна форми навчання). З 2000–2001 навчального року започаткована підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістр за спеціальністю — 8.070703 «Гідрогеологія» (денна форма навчання). Підготовка здійснюється за двома спеціалізаціями: «Екологічна геологія і управління природокористуванням» та «Прикладна топографія».

В структурі кафедри *навчальні лабораторії геологічного грунтознавства, математичного моделювання, бурової справи і техніки безпеки — навчальний полігон*, який є базою навчальних практик студентів геологічного відділення з геологорозвідувальної справи, інженерно-геологічних і гідрогеологічних робіт та досліджень.

Професорсько-викладацький склад кафедри в останні 10 років чисельно і якісно стабільний. На кафедрі працюють 13 викладачів, в тому числі 3 професори доктори наук, 1 професор кандидат наук, 6 доцентів кандидатів наук, 2 старших викладачі і 1 викладач. Більшість викладачів кафедри — її випускники, які захистили кандидатські і докторські дисертації.

Основні показники діючого навчального плану можна охарактеризувати таким чином. На вивчення дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу відведено 15 % часу навчального плану, фундаментальних природничих — 20 %, загальногеологічних — 20 % і спеціальних — 20 %. Важливо, що викладання спеціальних дисциплін підкріплюється спеціальними навчальними та виробничими практиками, які в обсязі навчального плану складають до 25 % часу. Те, що студенти закріплюють теоретичні та набувають практичні знання і навички безпосередньо в експедиціях, в польових умовах, на підприємствах і будівельних майданчиках має велике значення для їх подальшого працевлаштування як майбутніх фахівців.

У відповідності з галузевими стандартами вищої освіти на кафедрі розроблено та в установлена порядку узгоджені і затверджені освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) і освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки, на основі яких переглянуті і затверджені навчальні плани освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, спеціаліста і магістра підготовки фахівців гідрогеологів. У зв'язку із переходом на кредитно-модульну систему організації навчального процесу кафедрою розроблено і впроваджується необхідне нормативно- та навчально-методичне забезпечення навчального процесу студентів на всіх курсах.

Більшість випускників кафедри працюють в системі державних геологічних підприємств міністерства охорони навколошнього природного середовища України, науково-дослідницьких інститутах, проектно-вишукувальних організаціях, що пов'язані з цивільним, промисловим, дорожнім та іншими видами будівництва, а також в установах екологічної спрямованості. Випускники кафедри готові до виробничої і науково-дослідної діяльності в області пошуків, розвідки, експлуатації і охорони підземних вод, проведення інженерних вишукувань для різних видів будівництва, комплексної оцінки інженерно-геологічних умов, прогнозування інженерно-геодинамічних процесів і небезпечних геоекологічних ситуацій.

Основні публікації співробітників кафедри:

1. Драгомирецкий А. В. Золотоносные формации центральной части Украинского щита : закономерности размещения, основы прогноза и поисков, оценка перспектив / Драгомирецкий А. В. — Одесса : Астропринт, 2001. — 228 с.
2. Зелинский И. П. Геомеханика / Зелинский И. П., Елсуфьев С. А., Школа А. В. — Одесса : Астропринт, 1998. — 256 с.
3. Зелінський І. П. Загальна геологія / Зелінський І. П., Крижанівська І. М. — Одеса : Астропринт, 2001. — 166 с.
4. Коніков Є. Г. Інженерна петрологія (грунтознавство). Ч 1 : Теоретичні та методологічні основи : навч.-метод. посібник / Коніков Є. Г. — Одеса : Астропринт, 2009. — 116 с.
5. Опасные экзогенные геологические процессы на территории Северо-Западного Причерноморья (особенности развития, картирование, ГИС-моделирование и анализ) / А. В. Фесенко, А. И. Караван, Г. Е. Годенко. — Одесса : ВМВ, 2008. — 176 с.
6. Оползни северо-западного побережья Черного моря / Зелинский И. П., Корженевский Б. А., Черкез Е. А. [и др.]. — К. : Наук. думка, 1993. — 228 с.
7. Розовский Л. Б. Инженерно-геологические прогнозы и моделирование / Розовский Л. Б., Зелинский И. П., Воскобойников В. М. — К. ; Одесса : Вища школа, 1987. — 208 с.
8. Ротарь М. Ф. Пестициды в геологической среде и некоторые последствия их применения в Украине / Ротарь М. Ф., Лиходедова О. Г. — Одесса : ИВАНЦ, 2007. — 170 с.
9. Сучасні інженерно-геологічні умови України як складова безпеки життєдіяльності / Климчук Л. М., Блінов П. В., Величко В. Ф., Фесенко О. В., Шестопалов В. М. — К. : ВПЦ «Єкспрес», 2008. — 192 с.
10. Фесенко А. В. Изучение и ГИС-моделирование сейсмогеологических и инженерно-геологических условий территорий для целей геологического анализа и оценки изменчивости степени локальной и региональной сейсмической опасности (на примере территории Северо-Западного Причерноморья и г. Одессы) / Фесенко А. В. — Одесса : ВМВ, 2008. — 192 с.
11. Фесенко А. В. Предварительная региональная экспресс-оценка степени благоприятности природных условий для строительства проектируемого трансконтинентального газопровода по территории Южной Америки / Фесенко А. В., Манюта О. В. — Одесса : ВМВ, 2008. — 104 с.
12. Шмуратко В. И. Гравитационно-резонансный экзотектогенез / Шмуратко В. И. — Одесса : Астропринт, 2001. — 334 с.

13. Шмуратко В. И. Основы общей геоморфологии : учеб. пособие для студ. спец. «гидрография» / Шмуратко В. И., Козлова Т. А., Черкез Е. А. ; ОНУ им. И. И. Мечникова. — Одесса, 2008. — 282 с.
14. Штенгелев Е. С. Геологический катаклизм 1999–2002 гг. Способы инженерной защиты / Штенгелев Е. С. — Одесса : Астропринт, 2001. — 84 с.
15. Штенгелев Е. С. Короткопериодическая пульсация Земли и геологический катаклизм 1999–2002 гг. / Штенгелев Е. С. — Одесса : Астропринт, 1999. — 120 с.

4. Кафедра фізичного виховання і спорту

1-й ряд (зліва направо): стоять — Шайдулов Е. М., Попичко А. О., Бізіков С. О.,
Коханець О. Г., Шабалін І. В., Майданник В. Т., Соколов В. І., Єфімов Г. О.,
Мустафаєв А. М., Новошицький В. В.;

2-й ряд (зліва направо): сидять — Пилипчук В. С., Гладченко Ю. В., Шостак В. В.,
Казанова О. М., Ганеєв О. Ю., Адєєва О. В., Волошина В. В.

Фізичне виховання і спортивну підготовку в ОНУ імені І. І. Мечникова за- безпечує кафедра фізичного виховання і спорту, котра була створена у 1938 р. З 1946 р. заняття з фізичного виховання і спорту проводились у спортивному залі по вул. Ласточкина, 28. Стадіон, на якому проводяться заняття з фізичного виховання і спорту, був побудований у 1879 р. в районі Французького бульвару ОБАКом (Одесько-Британським атлетичним клубом), і на той час це було перше футбольне поле на півдні Росії. У 1913 р. на цьому стадіоні відбувся фінал чемпіонату з футболу, де збірна Одеси виграла у збірної Санкт-Петербургу з рахунком 4 : 2. З 1946 р. власником стадіону є Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, де студенти займаються фізичним вихованням і спортом з 1950 р.

Спортивний зал на Французькому бульварі був побудований у 1977 р.

Роботу колективу кафедри вміло спрямовували завідуючі кафедрами, які зробили великий вклад в розвиток фізичної культури і спорту: Б. Є. Балько (1970–1971), Л. В. Маліков (1971–1987), О. Ф. Попичко (1987–2006). Олексій Федорович Попичко розпочав свою спортивну діяльність з 1956 р. в команді Одеського заводу імені Дзержинського. В 1960 р. був у складі збірної юнацької команди України, став чемпіоном СРСР, у цьому ж році дебютував в основному складі одеської футбольної команди «Чорноморець» на відповідальній позиції центрального захисника і відразу ж став чемпіоном України по класу «Б». В 1961 р. О. Ф. Попичко було присвоєно звання майстер спорту СРСР. У 1962 р. він увійшов у збірну 33 найкращих футболістів під першим номером центрального захисника. В 1966 р. Олексій Федорович став лауреатом нагороди «Справедливий ігровий стиль» газети «Советский спорт». До 1969 р. захищав кольори одеського клубу, провів близько 200 офіційних матчів. В 2001 р. увійшов в число найкращих футболістів Одеси ХХ ст. Після закінчення кар'єри футболіста перейшов на тренерську і викладацьку роботу. Захистив кандидатську дисертацію, отримав звання доцента. З 1987 по 2006 рр. очолював кафедру фізичного виховання і спорту в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова. Багато часу О. Ф. Попичко приділяв науковій роботі, серйозно займався історією футболу, на університетському стадіоні створив музей історії одеського футболу.

З 2007 р. колектив кафедри очолює майстер спорту СРСР О. М. Казанова. Нині на кафедрі ОНУ імені І. І. Мечникова працюють понад 20 висококваліфікованих викладачів. Серед них 4 — майстра спорту СРСР, 2 майстра спорту України, 14 кандидатів майстрів спорту і заслужених тренерів України.

У різні роки на кафедрі професійно працювали такі відомі в Одесі і за її межами фахівці, як З. В. Барська, О. М. Михальченко, Ю. М. Шикер, І. Е. Яковенко, П. М. Пилипенко та ін.

Заняття фізичним вихованням та спортом проходять на спортивних базах університету. В тому числі — 1 стадіон, майданчик з тренажерним обладнанням, 3 — тенисні корти, 10 — спортивних майданчиків, 7 — приміщені для фізично-оздоровчих занять, в тому числі з тренажерним обладнанням — 1, ігровий зал — 1.

Навчальна робота: на кафедрі заняття проводяться на 3-х відділеннях: основне, спеціальне, спортивне, де займаються більше 5000 тисяч студентів. Студенти отримують теоритичні та практичні навички, а також виконують нормативи з підготовки, а в кінці навчального року складають залікові вимоги.

У теперішній час заняття фізичним вихованням і спортом для студентів усіх факультетів, інститутів і коледжів організуються у процесі всього періоду навчання їх в університеті, з урахуванням особливостей майбутньої спеціальності. Студентам надається можливість займатися 22 видами спорту.

Щорічно у спортивних відділеннях університету готується біля ста спортсменів вищих розрядів: майстрів спорту, кандидатів у майстри, першорозрядників.

Команди ОНУ імені І. І. Мечникова під керівництвом викладачів — тренерів кафедри беруть участь у першості вузів м. Одеси, Універсіаді, у змаганнях з першості України, Європи, Світу.

Багато студентів за роки навчання в університеті домоглися видатних спортивних результатів. Чемпіони світу: Козлов Є. — з тай-боксу, Коханець О. — з карате, срібний призер світу Венік К. — з карате, призери Європи Базан В., Колейчук В. — з футболу, Фарладанська Г. — з настільного тенісу, чемпіони, призери України Волков О., Каленюк А. — з боксу, Ларкіна Г. — з тенісу, Кучеренко А. — з художньої гімнастики, Щербакова Г., Ляху І. — з кульової стрільби. Спортсмени ОНУ імені І. І. Мечникова посіли 4 місце на Спартакіаді України серед команд найкрупніших університетів.

В ОНУ імені І. І. Мечникова навчалися: Олімпійський чемпіон з легкої атлетики по десятиборству М. Авілов, міжнародний гросмейстер по шахам, чемпіон світу з шахів Є. Геллер, бронзовий призер, чемпіон СРСР по футболу В. Лещу («Черноморець»), члени збірної СРСР по волейболу О. Казакова, О. Шкурнова, М. Золотарьова, М. Кочнева, учасник Олімпійських ігор в Токіо О. Іванов — легка атлетика, призер СРСР, член збірної команди СРСР з легкої атлетики І. Дугінець, срібний призер першості світу з легкої атлетики А. Юрченко, срібний призер Олімпійських ігор з волейболу Н. Абрамова, чемпіон Європи з дзю-до Ф. Маргіані та ціла низка інших відомих спортсменів.

Найкращими спортсменами були видатні вчені університету: професори університету В. В. Сердюк (легка атлетика), І. П. Зелінський (легка атлетика, футбол), Н. Тіхоненко (легка атлетика), І. Одинцов (футбол), Ф. Макордей (бокс) та інші.

Спорт також займає важливе місце у житті викладачів та співробітників університету. Кожен рік проводяться змагання та спортивні свята для викладачів, співробітників, та членів сім'ї з міні-футболу, настільного тенісу, шахів, баскетболу, «Тато, мати і я — спортивна родина», веселі естафети.

Наукове видання

**Черкез Євген Анатолійович,
Біланчин Ярослав Михайлович,
Красєха Єрофей Никифорович,
Ларченков Євген Павлович,
Топчієв Олександр Григорович,
Шуйський Юрій Дмитрович**

**НАУКИ ПРО ЗЕМЛЮ
В ОДЕСЬКОМУ (НОВОРОСІЙСЬКОМУ)
УНІВЕРСИТЕТИ**

Монографія

Наукові редактори:
Подрезова Марина Олексіївна,
Топчієв Олександр Григорович

Бібліографічний редактор:
Самодурова Віра Володимирівна

Завідувачка редакції *T. M. Забанова*
Редактор *H. Я. Рухтік*
Технічний редактор *H. С. Жукова*
Дизайнер обкладинки *O. O. Набойченко*

Здано у виробництво 13.05.2010. Підписано до друку 28.07.2010.
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Гарнітура «Newton». Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 8,45+1,3. Тираж 200 прим. Вид. № 63. Зам. № 293.

Видавництво і друкарня «Астропрінт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Tel.: (0482) 37-07-95, 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855
www.astropprint.odessa.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.